

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૭૧૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૭૧૨

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ડાબ્ય ગુરિશ

વિષય ક- : ૪

**Opinions of eminent scholars and leading
journals on former works of the author.**

Extracts.

Lord Harris (former Governor of Bombay) × × ×

I have great pleasure in accepting a work which is of such special interest to me: and I beg you will accept my grateful appreciation of your kind thoughtfulness.

I congratulate you on the excellent critiques your work has evoked, and hope you will not remain satisfied with one effort in the literary line. × × ×

Reverend Dr. George P. Taylor. × × × and

wish to thank you for the pleasure its perusal has afforded me. × × × ×

Your book is throughout eminently healthy in tone, and I should much like to see it in wide circulation, for it will be, I am sure, both interesting and instructive to all classes of Gujarati readers. × × ×

Kavi Dalpatram Dayabhai, C. I. E., × × × Like

a close casket of jewels the opening of the novel makes us eager to learn its contents, and these when known, impart delight not unmixed with surprise. × × × ×

This learned author seems to have acquired thorough insight into the ways, customs and manners of the Hindus. There is a great want of such noble works in the Gujarati language. × × × ×

A. F. Maconochie, Esq., I. C. S., × × ×

I did not know that in addition to being an excellent Policeman you were an accomplished author. × × ×

Indian Spectator. Another book which we have hurried through with an interest too impatient to wait is Mr. Jehangir-shah Taleyarkhan's 'Mundra and Kulin,' an Historical Novel of unusual merit. Mr. Taleyarkhan is a true artist as we said some time ago, and if he goes on at this rate he will prove a veritable Walter Scott for the Gujaratis.

To the literary critic in Gujarat, condemned to irksome twaddle and yarns of stolen patchwork, a genuine production like this cannot fail to be a relief. 'Mundra and Kulin' has been appropriately dedicated to Mr. Richey x x x x [Honourable Mr. J. B. Richey, C. I. E.]

Times of India. x x x x The book well deserves the patronage of the Gujarati-speaking public. Its price (Rs. 1) is very small on comparison with its usefulness as an instructive and entertaining little work. Mr. Jehangirshah has shown great ability and perseverance in carrying out his object of combining amusement with instruction and advice, and as a result, he has succeeded in producing a really good book. x x x x

---

Bombay Gazette. x x x Mr. Taleyarkhan has had varied experience of Native States and he displays throughout the work which portrays Indian life, x x x but the author seems to have anticipated the troubles of sedition writers and sedition mongers. The book dilates on the duties of editors and the enormous advantages the people of India have derived from the gift of a free Press. The book gives a graphic account of what a greedy and unscrupulous Editor or an oppressive Karbhari of a Native State is capable of doing. x x x x

---

(Translation from Gujarati.)

Rast Goftar. x x x This friend of ours is already widely known as the author of 'Ratna Laxmi,' 'Mahrun Swapnu' and other books and the book now on review has certainly added to his reputation as a writer of pure, elegant, eloquent and fluent Gujarati. x x x x

---

Bombay Samachar. x x x As this book contains history in the shape of a Novel, we can say nothing more about it; however the store of wisdom it contains is in no way less than in any other book of the kind. x x x It is evident x x x that the author is thoroughly acquainted with the world and with political, social and other similar subjects. x x x The language of this book strikes a high key. It is soft and eloquent x x x is sweet and

affecting × × × there is no lack of amusement.
 × × the description of natural scenery × × × is
 charming and worth reading × × we are in no way
 exaggerating its worth.

Gujarati. × × In some places he draws excellent
 pictures and the story is so arranged as to be often very
 charming. × × ×

Gujarat Mitra. In this work the author has compared
 the former Native Government with the present British
 Government and from this comparison, he has pointed out
 the superiority and advantages of the present Government.
 × × × Those who have read Mr. Jehangirshah's former
 works must be convinced that his skill in writing books is
 worthy of approbation. × × This excellent book on an
 important subject is. × × × ×

One of the author's works is translated by a well known
 Pandit of Muradabad in Deo Nagri language.

ગ્રંથકર્તાને, વિદ્વાનોએ લખેલાં પ્રશંસા— પત્રના ઇનતેખાબ.

લોર્ડ હેરીસ (મુંબઈ ઇલાકાના માજી નામદાર ગવર્નર)
 જણાવે છે કે :—

તમારો ગ્રંથ વિશેષ કરી મહારી પસંદગી-ચોગ્ય હોવાથી તે સ્વિકારતાં
 મહુને અતી ધણો આનંદ થયો છે × × × તમારા ગ્રંથે
 વિદ્વાનોની ઉત્તમ પ્રકારની પ્રશંસા પોતા તરફ ખેંચી છે તેને સાડ તમને
 હું મુબારકબાદી આપું છું; અને આશા રાખું છું કે, સાહિત્ય વર્ગમાં
 એકજ પ્રયત્નથી સંતોષ મળી તમે ખેસશો નહીં. × × × ×
 (તરજુમે).

કવિ-રાજ દલપતરામ. સી. આઈ. ઈ.

× × જેમ એક ઝિવાહીરનો દાખડો કોઈ આપણી આગળ
 મૂકે ત્યારે તેમાં શું હશે તે જાણવાની આતુરતા આપણામાં થાય, પણ
 તેમાં જે હોય તે ખુલ્લું કરી બતાવે ત્યારે આશ્ચર્યની સાથે હર્ષ ઉપજે

છે x x x x આ વાર્તાના નેટલાં વખાણુ કરીએ તેટલાં
થોડાં છે. x x x બીજાં પણ અમૂલ્ય ધણા વાક્યો આપણા
મનમાં કોતરી રાખવા લાયક એ વાર્તામાં છે. x x

હૃદયરેખા મી. જે. બી. રીચી. સી. આઈ. ઈ.

“હું જાણીને ખુશ છું કે સાહિત્ય સંબંધી પરીક્ષા કરનારે તમારી
મેહનત પસંદ કરી છે. x x x ઇતિહાસ જાણનારાઓ
પોતાના દેશીઓને તેમના વડોઆઓની સ્થિતિથી વાકેફ કરે એ સારી
વાત છે. x x x (તરજુમો).

રેવરંડ ડૉક્ટર ટેલર.

મેં તમારી વાર્તા હમણાજ પુરી કરી છે, અને તે વાંચવાથી જે હર્ષ
થયો છે તેને સાફ તમારો આભાર માનું છું. x x x સંસાર-
સુધારાને સાફ જે સુચનાઓ કરી છે તે ધણીજ પસંદ કરવા જોગ
છે. x x x (તરજુમો).

ટાઈમ્સ ઑફ ઇન્ડિયા.

x x x ગુજરાતી બોલનારી પ્રજાએ આશ્રય આપવા
યોગ્ય આ ગ્રંથ છે. તે બોધક તથા મનોહર હોવાથી તેના ઉપયોગી-
પણા સાથે સરખાવતાં તેની કીમ્મત કંઈજ નથી. x x x
બોધ અને જ્ઞાનને રમુજ સાથે મેળવી, ખરોખર એક સારો ગ્રંથ લખી
કાઢવામાં મી. જીહાંગીરશાહે ઉત્તમ શક્તિ અને ખંતીલાપણું દેખાડ્યું
છે. x x x (તરજુમો).

**મુમબઈ-ગેઝીટ. ઇનડયન રિપેક્ટેટર. રાસ્ત
ગોફતાર. ગુજરાતી. ડક્કન હેરલ્ડ. પુના ઓખઝરવર.**

વીગેરે ધણાં ખરાં વર્તમાનપત્રો અને ચોપાનીયામાં એ ગ્રંથ કર્તાના
ગ્રંથો તરફ ઉત્તમ પ્રકારની પ્રશંસા બતાવી છે. એક ગ્રંથનો એક વિદ્વાન
પંડીતે (મુરાદાબાદ) દેઓ નજરી લાખામાં તરજુમો કરી ઉત્તર હિંદુ-
સ્તાનમાં પ્રસીદ્ધ કર્યો છે. બે ગ્રંથોની બીજી આવૃત્તિ નીકળી છે અને
આશા છે કે આ નાના ગ્રંથ “કાવ્ય ગૂટીકા” તરફ પ્રજાની પ્રશંસા
હોડશે— તે વાંચવા લાયક અને ઉપયોગી કરવાની કોષિશ કરી છે
અને સૌ કોઈને વાંચવા બની આવે એવે ધરાદે તેની કીમ્મત માત્ર
૧૨ આના (પોસ્ટેજ સાથે) રાખી છે.

જીહાંગીરશાહ અરદેશર તાલેયારખાન.

KAVYA-GUTICA

OR

THE STATE-OF-THINGS.

BY

JEHANGIRSHAH ARDESHIR TALEYARKHAN

AUTHOR OF

Ran-Vas, Mundra and Kulin, Ratna-Laxmi, &c., &c.,

For He maketh His sun to rise
on the evil and on the good,
and sendeth rain on the just and
on the unjust. St. Matthew.

Gurat.

PRINTED AT THE MISSION PRESS.

1906.

(All rights reserved.)

DEDICATED

WITH

HEARTFELT RESPECT AND ADMIRATION

TO

The Noble Sons and Daughters of Great Britain who have dowered India with tranquillity and enlightenment. May the unvoiced feelings of contentment that fill the hearts of the masses of the people find grateful expression! So shall multitudes rejoice, sharing in the joy of the humble

AUTHOR.

	PAGE.
The Holy Writ of Bande-Mataram (Hail mother-land).	1
Art and Fame in Bande-Mataram	2
Progress and Loyalty in Bande-Mataram	3
Womanhood in Bande-Mataram	9
Jupiter and Maha-Raja Harpalsinh	10
Jupiter Pluvius and the Ploughman	25
The Heirs-Apparent of the mighty Jupiter	27
Jupiter and Bhatt (Brahmin)	28
Jupiter and the Cornseller	28
Jupiter Pluvius and Bhisti Pirul	28
Jupiter and the Charioteer	31
Jupiter and the Municipal Magnate	32
The Mochie (Shoe Maker) Candidate for Municipal Council	36
Gimcrack Reformer	37
Prayer—Conflict between body and soul	38
Avarice or discontent !!	39
Envy	40
Slander and malicious talk	42
Prayer	43
<i>An Allegory</i> (Sisterhood between Mother and Mother- Earth)	45
<i>A Model Woman</i> (Heaven on Earth)	46
<i>A Vicious Woman</i>	47
<i>A Sweet Lullaby.</i> A Shower of blessings	51
The Double Transformation (in imitation of Oliver Gold- smith)	52
The Logicians Refuted (in imitation of Oliver Goldsmith)	56
An Elegy on the death of a mad dog (Goldsmith)	59
The Auspicious arrival of the Royal Pair. A Welcome	60
Parsis and their Calendar or Nov-roje-Toast	62
World, Worldly	64
Good-bye-with a hint	65

Parsi Gujarati.

Penury (Duty of the Millionaire)	66
Prayers	69
An Elegy on the Glory of her Sex, Mrs. Mary Blaize (Bai Vijli.) (in imitation of Oliver Goldsmith)	73

કાવ્ય-ગૂટીકા

અથવા

સ્થિતી-પ્રદર્શન.

રચનાર

જીહાંગીરશાહ અરદ્દશર તાલેયારખાન,

રાણવાસ, રત્ન-લક્ષ્મી, મુંદ્રા અને કુલીન વી. વી. નો કર્તા.

દોહરો.

રાજ્ય-ધર્મ, સ્વધર્મથી, નહીં નિરાળો લેશ ;
અર્થ એકનો એક છે, આજ્ઞા ધર્મ વિવેક.
દેશ-ભક્તિ ને રાજ્ય ધર્મ, સ્વધર્મને આધીન
સુખ-સંસારી મૂળિયાં, ધર્મ પ્રબળ પ્રતિ દીન.

સુરત :

‘મિશન પ્રેસ’માં છાપ્યું.

૧૯૦૬.

(સર્વ હક ગ્રંથ-કર્તાએ સ્વાધીન રાખ્યા છે).

અર્પણ પત્રિકા.

(દોહરો)

- અરપું બહુ બહુ હેતથી, માન પાન સનમાન ;
સુખ શાન્તીના દેણું, દેઉ ખરું મહાદામ. ૧
- હેત હયા ને પ્રેમનો, દેઉ તને કુલહાર ;
નેશી કીર્તિ ન્યાયનો, બદલો ને ઉપકાર. ૨
- અલપ બુદ્ધિનો હું કયો ? કે દડૂ યોગ્ય ઇનામ ;
ભુજ અક્કલનો જીવ હું, માત્ર રહું દિલગન. ૩
- ગરિબી છે મહારી છેતે, બહુ ઉચ્ચું કરમાન ;
દિલોગનિથી ગણું તને, 'પ્રીટન' ઈંદ્ર સમાન. ૪

જી. અ. તા.

દોહરો.

ઝેકજ નીચ નિષ્ઠ થકી,

[મનસા] ભાગે ભવની પાળ; [મનશની]
જન્મ મહેનત નેકિનો,

મિશ્રીત પાયામાલ.

૧

ઝેકજ ભુંડા વેણથી,

[વાચા] સત ભુંડું કહેવાય; [ગવશની]
આચરણ રૂપ રૂડાંતણો,

નાશ વિનાશજ થાય.

૨

ઝેકજ કુડાં કૃત્યથી,

[કર્મણા] સત કુડાં લહેવાય; [કનશની]
ભવનો ભરસો ભાગિને,

ચૂડે ચૂડો થાય.

૩

(પરીણામ)

ક્રોડધણો ત્રણશબ્દમાં, ભરમ મરમ ને ભેદ;
શિક્ષણ ધર્મ સ્વરૂપમાં, સરજ્યો શ્રેષ્ઠવિવેક.

૪

હો!! દેશી છો સદ્ગુણી, પશ્ચિમ ભણિની પ્રીત;
રાખો-દાખો દિલ થકી, સત શાન્તીની રીત.
પસંદ કરિને પરડીઆ, લીધી સાચી શીખ;
સુખોધના ભોગી થઇ, પછિ પાડો ક્યમ ચીસ.
શિખવેલું શિખવા બધું, અતી ઉમંગે હોંસ;
તેના શિક્ષણ લાભનો, ભમી ધરો ક્યમ રોષ.

૫

૬

૭

દેશ નીજ અંત : થકી, વફાદાર નકિ નેક ;	
ભૂલ ચુકમાં ગર્વ ધરી, તજીને જાત વિવેક.	૮
દયા-મયાની મા ધરા, પૂત ખુઓ ક્યમ શૂઘ ;	
કુર શબ્દોને દાટીને, લીઓ વડવાની ખૂઘ.	૯
રાજ્ય માટચ જીવ આપિને, ખોયા કિમતી પ્રાણ ;	
તેવા પિતૃના સુત બની, ઉંધું કરોછ, દિલ જન.	૧૦
વિનાશકાળે વીપરીત, બુદ્ધિ કરો ન સુજાત ;	
ખરા જાતવન આપણે, તજવાં કામ કજાત.	૧૧

બંદેમાતરમ્નું પવિત્ર સ્વરૂપ	...	...	...	...	૧
બંદેમાતરમ્માં, કળા કિર્તીનો સમાસ	...	...	...	...	૨
બંદેમાતરમ્માં, દેશ-ઉત્તરી અને રાજ-ભક્તિનો અંશ	...	...	...	...	૩
બંદેમાતરમ્માં, સ્ત્રી-ધર્મનો ભેગ	...	...	...	...	૯
ઈંદ્ર-રાજ અને મહારાજ હરપાળસિંહ	...	...	...	...	૧૦
ઈંદ્ર અને ખેડુત	...	...	...	...	૨૫
મહારાજ ઈંદ્રના પાટવી કુવરો	...	...	...	...	૨૭
ઈંદ્ર અને ભદ્ર	}	...	...	...	૨૮
ઈંદ્ર અને કણીઓ					
મેઘો અને પીર પખાલી					
ઈંદ્ર અને ગાડીત					
ઈંદ્ર અને સુધરધ-બહાદુર	...	...	...	...	૩૨
મોચી ઉમેદવાર (' મ્યુનીસીપલ ' સભાસદનો)	...	...	...	...	૩૬
ટોપચી-સુધારક	...	...	...	...	૩૭
પ્રાર્થના. (રામગ્રી રામ)	...	...	...	...	૩૮
અસંતોષ કે લોભ ?	...	...	...	...	૩૯
ધર્મ !	...	...	...	...	૪૦
નિંદા !!!—ગપ્પાં !!!	...	...	...	...	૪૨
પ્રાર્થના. (લલિત છંદ)	...	...	...	...	૪૩
સૃષ્ટી-માત અથવા માતા-સૃષ્ટી	...	...	...	...	૪૫
સદગૂણી સ્ત્રી	...	સૃષ્ટિ-સ્વર્ગ	...	...	૪૬
દુરગૂણી સ્ત્રી	...	...	...	...	૪૭
બાળ-આપિશ	...	...	...	...	૫૧
સ્વરૂપનો કુપટ ફેરફાર (ગોલ્ડસ્મિથનો વેષ ધારી)	...	...	...	...	૫૨
તર્કશાસ્ત્રીને તમાચો	...	(એજન)	...	...	૫૬
ગાંડા કુતરાનો રાજ્યો	...	(એજન)	...	...	૫૮
' પ્રીન્સ ' અને ' પ્રીન્સેસ ' ની પધરામણી	...	...	...	...	૬૦
પારસી અને રોજ માહ—અથવા ન્હોરોજની સલામતી	...	...	...	...	૬૨
સૃષ્ટી-પ્રપંચ	...	...	...	...	૬૪
સલામ સાથે ધશારો	...	...	...	...	૬૫

પારસી ગુજરાતી.

ગરીબી	૬૬
બંદગી	૬૯
સ્ત્રી-વર્ગની કિર્તિમાં, વીજળીબાના નામનો રાજ્યો (ગોલ્ડ-સ્મિથનો વેષધારી)	૭૩

ગ્રંથવિવેચન.

આ ન્હાના ગ્રંથમાં પ્રગટ કરેલી કવિતા, માત્ર કાવ્ય અર્થે નહીં, પણ તેમાં દાખલ કરેલા વિષયોમાંના ઘણાક વિષયો વિચાર કરવા યોગ્ય છે એમ સમજી કાવ્ય-રૂપમાં વિવેચન કર્યું છે.

૨) સૌ કોઇ જાણે છે કે ગદ્ય કરતાં કાવ્ય ઉપર ઘણા વાંચકોની રૂચી હોય છે.—વળી વખત ગાળવાને જેઓ વાંચન હાથ ધરે છે તેઓને ઉપયોગી પણ સુકી હકીકતો સહેલી કવિતાના આકારમાં આપી હોય તો પણ તેઓ હોંસ અને ધ્યાનથી વાંચે—તેમજ કવિતા, ન્હાનાં મ્હોટાંને એકસાં પસંદ હોય છે ; કાવ્ય જેવી સ્વર્ગ-વાણી બીજી કોઇ હશે એમ તો કોઇ કહી શકશે નહીં, તેથી એજ વિચારને અનુસરી આ નાની પોથીમાં સંક્રાંતિાવેલી નાની મ્હોટી અગવડો ઘણા જાણુ વાંચે અને ચર્ચાવે એવા ધરાદાથી રાગ અને રમુજના મિશ્ર આકારમાં વિવેચન કરવાનું પ્રયત્ન કર્યું છે.

૩) આપણા ક્ષીરસ્તંધ યોગી રૂપિઓએ ધર્મ-ભક્તિનું વાચન ઘણું ખરૂં રાગ રાગણીઓમાં લખ્યું શીખવ્યું હોય એવી તેમની ભાષારચના છે. તે વાંચતાં સાંભળતાં આપણા હૈડાં અને રગોમાં, પ્રેમ, માન અને આસ્થાની અસર તથા તે મહાન શક્તિ વાળા સાહેબના, નહીં સમજી શકાય એવા ચમત્કારીક ભેદ અને કાર્યો, ચંદ્રની રોશનીના આશાયશી ઝરા અથવા જહેતાં પાણીની નિરંકુષ નેહર પેઠે વહી, એજ ભક્તિ-વાચન આપણા આખા

શરીરમાં આરામ અને આસ્થાની અસર બેઠેલી કરે છે. આ મહાના ગ્રંથમાં દાખલ કરેલા વિષયો લખવા બેઠો ત્યારે મહને મહારી ભાંગી કુટી શક્તિનું સ્મરણ આવ્યું—મહાભારત વિષયો, મહારા સરખી લુલી કલમનો લેખક તે શું લખી શકે? છતાં જેમ માટીની સૂક્ષ્મ રજકણો કેળવવાથી તેના મહોટા મહેલો બાંધી શકાય છે, તે ધોરણે મહારી સૂક્ષ્મ શક્તિ વાળા મહાન વિષયોને કાવ્ય-બળ આપી, ખીખ વિકાસો અને દ્રવ્યવાનોને ઉશ્કેરી તેઓ પાસે સુધારાનો ચીનાઇ કોટ ચીણાવી લઇ મહારા પ્રિય દેશને મહારી સજીવ કાળજીનો નિર્જીવ લાભ આપ્યો છે. હવે કહો, મહારા જ્ઞાની વાંચકો, કે આ મહારી કબુલત થયા પછી, મહારા નામ સાથે અભિમાન શબ્દનું વિશેષણ કોઇ કાળે કોઇથી જોડી શકાશે? ના, ના તમે મહારા દેશી બ્રાતોની આંખોમાં, દેશ-શરમ અને મર્યાદનો મહો-બોલો ભાઇ સજીવન છે અને તેથીજ આ બાળ-કાવ્યને પ્રસિદ્ધી દીધી છે.

૪) વળી મહાન-કાવ્ય-કર્તા ‘ગોહસ્મિથ’ની ચાર કવિતાઓનો તરબુમો દેશની રીતભાતને અનુકૂળ આવે એવી ભાષા અને રચનામાં, કર્યો છે. તે આપણા સંસારની ચાલુ સ્થિતિને પણ બંધબેસતો દેખાય છે. સંસાર-સ્થિતિના રડા કુટા તો દેશે દેશ હોય! ફરક એટલોજ કે સુધરેલા દેશમાં થોડો અને સુધારાની શરૂઆત કરનારા દેશમાં ઘણો!!

૫) આપણી સંસાર-સ્થિતિ કંટાળા ભરેલી અને નુકસાનકારક થતી જાય છે તે કંઇક રમુજ દાખલા વડે, સાદાં ગાયનના આકારમાં મુકી વાંચકોને લલચાવવાનું પ્રયત્ન કર્યું છે. આપણી કેળવણી આપવા લેવાની પદ્ધતિ અને યોજનાઓ એવાં છે કે સુધારાને નામે, સંસાર અને રાજ-ભક્તિની ગતિમાં કાંઇક કુધારાનો પ્રવેશ થતો જાય છે. ચાલુ રીત જે જેમની તેમ

ચાલવા દઇશું તો આપણે આપણા આપીકા સુગુણો સદંતર ભુલી જઈ દુર્ગુણ અને દુરાચરણને આધીન થઈશું ; આપણી હાલની કેલવણીએ ધર્મકેલવણી અને સંસાર-કેલવણીને મોટા ભાગે ભુલાવા માંડી છે. ધર્મ-કેલવણીથી અજ્ઞાન રહેલી પ્રજા, રાજ-ભક્તિ, દેશ-ભક્તિ, કે સંસાર-ભક્તિ સમગ્ર કે શીખી શકતી નથી, તેથી આપણી કેલવણી આપવાની રીતમાં, સુધારાને અનુક્રમે નહીં દાખલ કરવામાં જે ભૂલ થઈ છે તે સુધારી, નવા સુધારા આમેજ કરતાં પહેલાં, કેવા પ્રકારનો સુધારો, આપણા પરસ્વાર્થ સુધારકોએ કરવો જોઈએ તે જોવાનું છે. આજની કેળવણીનો ભારે ખોળે, આપણાં દીકરા દીકરીની શરીર-પ્રકૃતિનો નાશ કરતો હોય એમ જણાય છે. વિદ્યા-જ્ઞાન, તનમનની કેળવણી અર્થેજ નહીં પણ અધઃગત અને શક પડતા લોભ લાલચની કેદમાં, એક જથ્થામાં, એકજ જાતના ધરાદાથી, એકજ રસ્તે, અનેક જણુ લેવા લાગ્યાં છે. પછી વિદ્યાર્થી રાતો માતો હોય કે હાડ પાંજર હોય ! પછી તેનું ભેજું, વિદ્યા-જ્ઞાન સ્વિકારી શકે એવું તેના વડવાથી કસાતું અને સુધરતું આવેલું હોય કે તેણે કોઈ જડ બુદ્ધિના સુથાર લુહારને પેટે જન્મ લીધો હોય ! મતલબ કે અમૂક વિદ્યાર્થીનું શરીર અને મસ્તક કઈ જાતનું જ્ઞાન સેહલાઈથી સ્વિકારી શકશે—અથવા કયા ધંધા પર તેની રૂચી દોડે છે તેનો ખ્યાલ સ્વપ્ને સોંકી દરેક જણુ, નાનેથી મોટાં, આજની રીતની કેળવણી ઉપર અંતની ધડી સુધી ટુટી પડે છે. પરિણામ એ નીપજે છે કે, કશી કુટ્ટીને પસાર થએલાં વિદ્યાર્થી, વિદ્યાશાળામાંથી નિકળે તે પહેલાં ઘણાંક, દર્દ-શાળાની સેવામાં રહે છે. પછી શરીર-વેદનામાં અને પેટની આંચ હોલવવાની રીકરમાં રવડતાં રહે છે—અને છેવટે જે ધરાદો (નોકરી અને હાકમી) કેળવણી લીધી હતી તે ધરાદો

નિષ્કૂળ જવાથી પારકાંને કનડે છે અને સુધરેલું ભાંડણ ચલાવે છે. પચતું વિદ્યા-જ્ઞાન લઈ પોતપોતાના આપીકા ધંધાની અથવા પોતાને રૂચે તેવા વિષયની કેળવણી લઈ બહાર પડ્યા હોત તો તે પોતાનો ધંધો ખીલવી શકતે એટલુંજ નહીં પણ ઘણાક રવડતા-એએ આજ પોતાને અને પોતાના દેશને પ્રખ્યાત કર્યું હોત.

૬) આ ગ્રંથમાં દાખલ કરેલી સ્થિતીનું વિવેચન કોઈ પ્રકારે સરાહગાતવાળું કે કલ્પિત નથી ; કોઈ પણ અવલોકન કરનાર માણસ જોઈ શકતો હશે કે આપણામાંથી દેશ-ભક્તિ, રાજ-ભક્તિ, ધર્મ-ભક્તિ અને સંસાર-ભક્તિ દિવસે દિવસ કમી થતી ચાલે છે ; સ્વાર્થ, અમર્યાદા, સોદાઈ, ઇર્ષ્યા, અભિમાન જેવા દુર્ગુણો સ્ત્રી પુરૂષમાં વધારે ને વધારે પ્રબળ થતા જાય છે. સ્ત્રીનો, ધણીનો, ખેટા ખેટીનો, માયાપનો અને રેયતનો એક ખીજ પ્રત્યે, ભાવ, આસ્થા, મમતા, માન અને સુદાગણી કમી થતી જઈ, જાત-સ્વાર્થનો લોભ વધુ ને વધુ થતો જાય છે ; મૂળ કારણ કેલવણીની ભૂલ ભરેલી રીતનું છે.

૭) જે પ્રજાના ધર્મ-ગુરૂ વિદ્વાન, જ્ઞાની, પરમાર્થી અને ધર્મિષ્ઠ છે તે પ્રજા વફાદાર અને સંસાર અને રાજ-કાર્યથી સુખી હોય છે, જે પ્રજાના ધર્મ-ગુરૂઓ પોતાના રાજા અને પ્રજાના માન અને આસ્થાને પાત્ર છે તેઓ પોતાને પાલવે પડેલી પ્રજાને નીતી અને વફાદારીને રસ્તે દોરવી, શુભ કેલવણી આપી કાબુના અંકુષમાં રાખી શકે છે. જે પ્રજાના ધર્મ-ગુરૂ ધરના નોકર પેરે લાલચુ, અજ્ઞાન અને દુર્ગુણી નીવડ્યા હોય છે, તો તે પ્રજાની ધર્મ-સ્થિતી અને ધર્મ-સ્થિતીના ખીગાડની અસરથી સંસાર-સ્થિતી, માત્ર જીવતાં મોત જેવી ક્રૂર અને કનડતી થઈ પડે છે, અને રાજ-ભાવની લાગણી લુલી થતી જાય છે.*

૮) મતલબ કે મહોટે ભાગે આપણી સંસાર અને ધર્મ-સ્થિતીના સુધારણાની કેલવણી, ભયભિત ઓવારે થઇ ‘ લે ભાગુ ’ અને તુફાની સુધારા ભણીનો માર્ગ લે છે ; તેથી ખરે માર્ગ દોરવવા આપણા ધર્મ-ગુરૂઓની સ્થિતી અને શિક્ષણમાં ફેરફાર કરી તેમને જ્ઞાની, વિદ્વાન, પરસ્વાર્થી અને કામ્યુવાળા કરવા જોઇએ. ઘોળી પાઘડીવાળા મોખેદ કે રૂદ્રમાળા ગળે ઓળવી, પેટ પાટાં ઉપર ચંદન ઓળી ફરનાર બ્રાહ્મણો, કે અર્થ સમજ્યા વિના કુરાન વાંચી જાણે એવા મુલ્લાં કે કાજીઓને ધર્મ-ગુરૂનું મહાન માન, નામ અને કામ સોંપવામાં પ્રજાની તેમજ ખુદ રાજાની સ્થિતીનો સડો પણ દુઝાયા કરવાનો. એટલિટનની કેલવણી અને સુધારો સંસારમાં દાખલ થતાં પહેલાં, એટલિટનના ધર્મ-ગુરૂઓની કેલવણી આસ્થા અને મા-આપી સાહ્યાના સૂર્ય-ગિંચ આપણા ધર્મ-ગુરૂઓમાં દાખલ કરવાનું પ્રયત્ન થવું જોઇતું હતું. ‘ઈંગ્લાંડ’ ના એક ‘ પેરીશ ’ (પાદરીની સત્તા નીચેનો મુલક) નો ‘ ફક્લર્ડ-મેન ’ (ધર્મોપદેશક) પોતાના ન્હાના ગામડામાં, જ્ઞાન અને સંસાર-શાન્તી અર્થે કેટલું કરી શકે છે તે વાત સૌ કોઈને અન-જાણી નહીં હશે. એ મહાન ધર્મ-ગુરૂઓ નાસ્તિકને આસ્તિક કરે છે ; છાકટાને વ્યસન-મુક્ત બનાવે છે ; દુરાચરણીને વારં-વાર, ભય, પ્રીત અને બોધ આપી સદાચરણી કરવાની કોશીસ કરે છે ; રાજદ્રોહીને રાજભક્ત કરે છે ;—અશક્તને આશ્રય અપાવે છે ;—ગામની સ્વસ્થતા અને આરોગ્યતા જાળવવા તથા પોતાની ન્હાની પ્રજાને કેલવણી અને ધંધે લગાડવાની સુચના અને ઇલાજ કરે છે, એટલુંજ નહીં પણ, પોતાની હદના રાજ-કીય-ફાયદા અર્થે પોતાના વિદ્વાન, ધનવાન અને દેશ-ભક્ત રહી-શને, દેશ-સભા તથા રાજ-સભામાં પોતાના હિમાયતી તરીકે મોકલવા પ્રજા વચ્ચે મોતાનો વસીલો અને કામ્ય વાપરી શકે છે.

મતલબ કે, જ્ઞાન અને વિદ્યાના બળે તે એવો કામુ વાપરી શકે છે, કે દુરાચરણી અને દુષ્ટને ન્યાત બહાર નહીં પણ મંડળીથી વિખૂંટું કરી એક ભટકતાં રખડતાં જનવર પેડે એકલવાયું કરી શકે છે ; સદાચરણી, જ્ઞાની અને ઉદ્યમીનો ભવ સફળ કરવા મથે છે, અને તેમ થવાથી હુઆંઓમાં એવો ભારે ભય પેદા થાય છે કે ક્વચીતજ પાપી પ્રકૃતિનાં સ્ત્રીપુરુષો મંડળી તરફ અભયતાની કે તરછોડની નજર કરી શકે. આપણા પોતાના પ્રિય દેશનો જીતો ધારો પણ કંઈક હેવોજ હોવાની સામેતીઓ મળે છે. આપણા મહારાજા અને મહાજનો, રાજદ્રોહીને હાથીને પગે અથવા ખીજાજડિત પીપોમાં ઘાલી ગમડાવતા અથવા સાણસીથી માંસ ખુંટાવી અથવા એવીજ ખીજી અથોર અને નિર્દય શિક્ષા કરી ત્રાસ બેસાડતા હતા. સંસાર-પાપીજોના નાક ચોટલા કાપતા, પુરુષને કોયલા અને ચુનાના હાસ્યચિતારમાં ચીતરી ગંધેડે બેસાડતા તથા મોદીજી અને મહાજન ખાસડાં મરાવી, ન્યાત બહાર મુકી તે વખતના વિચાર આચારને અનુસરી નીતિ, ધર્મ અને રાજઆસ્થા જાળવતા હતા. કાજીજી શી શિક્ષા કરતા હતા તે હું ભુલી ગયો છું, તથાપી તેઓ પણ કાંઈ એવીજ વિચિત્ર શિક્ષા તો કરવાનું ચુક્યા ન હોય!! કદાચ પોતાના દોષિતોનાં શરીરે ગુંદરનું પાણી ચોળી, રંગબેરંગી રૂ વળગાડી, કમ્મરે દોરડી બાંધી ઢોર પેરે ચાર પગે (હાથે પગે) ચઢાવી ફટકા મારી બજારે બજાર ભટકાવ્યા હોય!! પણ એ વાત અનુમાનની છે અને હું કાંઈ અનુમાન કરવા બેઠો નથી. આજના કેટલાંક પારસી ધર્મ-દોષિત અને કેટલાંક સંસાર-દુરાચરણીઓ છચોક, સુધારા અને 'ફેશન' ની 'બાઈસીકલ' લઈ, પૂર પાટે ભટકતાં જણાય છે ; છતાં દુર્ગુણી અને દોષિતોને ભટકતાં અને રખડતાં કરવાને બદલે તેમને તેમના જેવાં અંગીતો, તથા સગાં વહાલાં, ઓળખીતાંઓ અને લાલચુ

ધર્મ-ગુરુઓ, જાણુ અજાણુ અથવા અજ્ઞાનતાને લીધે અથવા મર્યાદની શરમનો અંત આવવાથી, પાપિષ્ઠોના કલ્પિતપુન્ય ગાંધ તેમને ઢાંક્યાં રાખી દહાડા કાઢે છે. એવોજ રકાસ અને પ્રકાશ ખીજી ન્યાતન્મતમાં પણ વધતો જાય છે. રાજ-દ્રોહી તો નહીં પણ, રાજ-દ્રોહી થવા જેવાં આચરણોનો ફેલાવો થાય એવી પદ્ધતીના કુટકલ સુધારકો સ્વ-પ્રકાશ અર્થે જગે જગ ઉભા થાય છે; તેઓ દેશ-ભક્ત સુધારકોના કામમાં કાંટા નાખે છે. તેમને તથા સ્વ-પ્રકાશ અર્થે ભટકતા ભુખરૂ વિદ્વાનો તથા આપદાદાની કીર્તી અને બળ ઉપર ધીંગા મસ્તી ચલાવનાર અર્ધ ભણેલ માન-લાલચુઓને ઉઘાડા પાડી અથવા હૃદમાં રાખી શકે એવું મંડળીનું અંધારણ રહ્યું નથી. મંડળીમાં કરતા કારવતા, મુદ્દાં, મોદી, કાજી, મહાજન કે ધર્મગુરૂ તો જોઈએ. ખરૂં છે કે આજ આપણે કાંઈ મોદીજીનાં ખાસડાં કે કાજીજીના રૂ-લેખાશ કે ખીજા-ઠોક પીપમાં ગળડવા અથવા નાક કાન કપાવવાની ક્રિયાનો છાવો લેવાની ઉત્કંઠા તો રાખવાનાજ નહીં; પણ આપણા ધર્મ-ગુરૂની કેલવણી, કાષ્ટ અને કાર્ય, એટલિટનનદ ધર્મ-ગુરૂના જેવાં કરવાનું તો પ્રયત્ન કરવુંજ જોઈએ કે તે પોતે પોતાની હૃદમાં મંડળીને સુમાર્ગે દોરવવા કામ લાગે. એવા ધર્મ-ગુરૂ કેળવવાને તેજ જાતની વિદ્યા-શાળાઓ સ્થાપી, (મુખ્ય કરી પારસીઓએ), એક ધર્મગુરૂનો વર્ગ ઉભો કરવો જોઈએ. સખાવતમાં પારસીઓએ ઘણું કર્યું છે, પણ સઘળી સખાવતો સખાવત અર્થે અથવા સખાવતનો અર્થ સારે તેવી થઈ અથવા થતી નહીં હશે. પારસી-‘કાલની’ની યોજના પહેલાં, દસ્તૂરે કેળવવા પાઠશાળા સ્થાપી, એક મહોદું જાહેર ‘ફંડ’ ‘મિશનો’ને ધોરણે ઉભું કરી, ધર્મની, વિદ્યાની અને વૈદ્યાની કેલવણી આપી તેમને દસ્તુરી સોંપવી, અને ધર્મ ક્રિયા વીગેરેનું સઘળું કામ

તેમનાથીજ લેવું—અને મહેનતનું દામ, મોખેદના નામને છાજે તેવું રાખવું જોઈએ. મતલબ કે, ગ્રેટબ્રિટનના ક્લર્કમેનો, ક્યુરેટો, બિશપ તથા આર્ય બિશપોને જે ધોરણે માન-પાન આપવામાં આવે છે તેવું તેમના ગુજરાનનું સાધન કરી આપી, તેમને પોતપોતાની હદમાં કામ કરવા નીમવામાં આવે તો સંસાર-સ્થિતીનો સુધારો અને રાજકીય વહેવારનું લેણદેણ ઉત્તરબેર ચાલે, જેથી રાજ-ભક્તિની આસ્થા તથા માત-ભૂમિની ચઢતીનો પ્રકાશ તેજસ્વી થઈ આપણી આશાઓ પૂર્ણ થાય. જ્યારે આપણે ગ્રેટબ્રિટનના સુધારા, સંસાર અર્થે સ્વીકાર્યા છે ત્યારે તેજ ધોરણે ત્યાંના સુધારા વધારાનું મૂળ ધોરણ સ્વીકારવું જોઈએ. જે પાયા અને ધોરણે ગ્રેટ-બ્રિટનનો રાજ અને સંસાર સુધારો રચાયો છે તે ધોરણ અને પાયો એકી કોરે મુકી, પાછળથી કરવાના ફેરફાર અને સુધારાનો પ્રવેશ પહેલ પ્રથમથી દાખલ કર્યો એજ આજના નુકસાનનું અને ફરીપાદોનું મૂળ છે.

૯) ગ્રેટબ્રિટનના સુધારા વધારાનો મૂળ પાયો તેમના ધર્મ-ગુરૂથી રચાયેલો છે—તેમના રાજા રાણી, અમીર ઉમરાવ, જાગીરદાર જહેપારી અને ધંધાદારીથી તે મજ્જુરવર્ગ સુધીની સંસારીક, ધર્મ અને રાજનીતિની કેલવણી આપવામાં મુખ્ય ભાગે ત્યાંના ધર્મગુરૂઓ અને ત્યાંના ધાર્મિક શિક્ષકો છે. સંસાર સુધારો અને રાજનીતિના ઉત્તમ નિયમો તેમના ધર્મિષ્ઠ શિક્ષણને આભારી છે. તેમની ચઢતી અને કીર્તી તેમની કેલવણી આપવાની પરોપકારી રીતનું પરિણામ છે. તેથી તેજ ધોરણે આપણા ધર્મ-ગુરૂઓને જ્ઞાની વિજ્ઞાની કરી, તેના કાબુ અને શિક્ષણ ઉપર, ધર્મ અને સંસારસ્થિતીનો સુધારો વધારો કરીએ તોજ આપણી સંસાર અને દેશ-સ્થિતીમાં ખ્રિસ્તી સુધારો આમેજ થાય. આજ મુંબાઈના પનોતા પીટીટો, વહેવારીઆ વાડીઆ-

જીઓ, તાલેવંત તાતાઓ જેવા શું નહીં કરી શકે!!! વળી આપણા હજારો હમદીનો, સંસાર અને ધર્મ જ્ઞાનના સુધારા અર્થે કોઇ વાર મોઢું છુપાવે તેવા છે? પારસી સંસાર-સ્થિતી સુધારવા અને પ્રકાશીત કરવાને કરેલા પ્રયત્નો અને સખાવત—તેજ ખરી અને બેકામતી સખાવત કહેવાઇ શકાશે. અને તેવા સખી ગ્રહસ્થાની અને સખી કોમની જીવેદાનની કીર્તીનો સ્થંભ અને પારસીઓનો પવિત્ર ધર્મ કાંઇક વધારેજ પ્રખ્યાત અને પ્રકાશિત થશે.

૧૦) પારસી મંડળી ઉપર કોઇ જાતનો અંકુષ નથી. જેમ ખિટનો તેમજ પારસીઓ પોતાના સંસાર જીવેવાર અર્થે કોઇ પણ જાતનો જીવતો અંકુષ સોશી કે સહન કરી શકે એવા સ્વભાવ કે રીતભાતના નથી. જે કોઇ માવધ કે માવધની મંડળી ઉભી થાય અથવા થવાની કોશીસ કરે તો હાથી છેડાઇ પડે અને તેમનું આપ-અપ્પિયારનું ઉકળતું લોહી તેમની રગોમાં હલ્લડ કરી મેલે.

૧૧) પર-દીનીઓને સ્વદીનમાં, લેવા નહીં લેવાના સવાલનો ઘોંટાળો પારસીઓને લાંબી મુદત સુધી ચોંકાવ્યા કરશે; છતાં અંકુષ કહો કે સુકાન કહો, બેમાનું એક જોઇએ તો ખરું. જીવ-જંતો અને પશુ પંખીમાં પણ સુકાની કે માવધ હોય છે. મધમાખી અને કીડી મકોડામાં પણ માવધ, રાજ, રાણી કે સુકાની હોય છે. જંગલમાં ચરતાં હરણ, સાંપ, જંગલી પાડા, હાથી અને ટોળાંબંધ ફરનારાં જનાવરોનો મુખ્ય માવધ ટોળાંનો આગેવાન થઇ ટોળાંને દોરવે છે. આ નિયમ કુદરતીજ છે; તેથી પારસી ટોળાંને, સંસાર અને ધર્મ કાળે, દોરવનાર કોઇ આગેવાન ટોળો હોવો તો જોઇએ. જે જાત ન્યાતને દોરવનાર જ્ઞાની અને પરોપ-કારી મુલ્લાં, મહાજન કે મહારાજ છે, તે 'નાત-જાતની સંસાર-સ્થિતી અને ચઢતી, પારસી સંસાર-સ્થિતી કરતાં કંઇક ચઢતીજ

જળશુશો. મંડળીમાં ભય અને પ્રિતિ હોય ત્યાંજ શાન્તિ અને સ્વસ્થતા હોવાં જોઈએ—જ્યાં નથી ત્યાં અંધકાર છે. ખુદ આપણા દેશમાંજ તેનો જીવંત દાખલો જોવાનો છે. આજના દિવસે હિંદની નીર નિરાળી કોમોમાં કોઈ પણ કોમની સંસાર-અને ધર્મ-સ્થિતી, સરાસરીમાં વધારે ચઢતી અને સુખદાયક હોય તો તે હોરા ભાઈઓની છે, અને તેનું મુખ્ય કારણ તેમના વિદ્વાન, જ્ઞાની અને ધાર્મિક મુસ્લાજી તથા તેમને તાબેના ધર્મ-ઉપાધ્યા છે. એ સુશીલ અને સંપીલી કોમના ધર્મ-ગુરૂની સ્થાપના, કાર્ય અને અંતર-નીતિનું ધોરણ, ગ્રેટબ્રિટનના ધર્મ-ગુરૂની સ્થાપના, કાર્ય અને અંતર-નીતિના ધોરણને, ઘણું ખર્ચ મળતું આવે છે. તેમની ગરીબીવાળી પ્રજાનો નિર્વાહ, નીતિ અને ધર્મ-શિક્ષણનું ધોરણ ઘણે ભાગે, ગ્રેટબ્રિટનના આશીર્વાદી સુધારા ને મળતું છે. એ કોમે પણ ગ્રેટબ્રિટનનો સુધારો સ્વિકાર્યો છે. પણ તે સુધારો ધીરો અને દેશને અને સંસારને અનુકૂળ આવે તેવો છે, લેભાગુ કે દેખાદેખી વાળો જવલ્લેજ જળાશો. ખર્ચ જોશે તો, તેમને તેમના સંસારનો પાયો, ધર્મ-આસ્થા, નીતિ અને અન્યોઅન્ય સાહ્ય થવાની સંપીલી રૂચી ઉપર રચ્યો છે; અને તેથીજ, હિંદની ઘણી ખરી કોમો કરતાં એ કોમ સંસાર-સુખમાં કંઈક ચઢે એવી છે. દૃષ્ટાંત—હોરાભાઈઓની વસ્તીની સંખ્યાના પ્રમાણમાં, એક ખીખતી સામે, દીવાની ફોજદારી ‘કોર્ટ’માં, ફરીવાદની સંખ્યા જોશે તો તે નહીં સરખી જળાશો. સ્વ-ધાત, શરીર-ધાત, છુટાછેડા, વ્યભિચાર અને ખેવફાઇની સંખ્યા પણ નહીં સરખી જળાશો; કારણ કે સંસાર-સ્વસ્થતા, અને ધર્મ-મમતાનું શિક્ષણ, ડાહપણ અને જ્ઞાનવાળું છે, અને તેમનો માવધ અને રખવાળ, તેમનો વિદ્વાન મુસ્લાજી તથા તેમના કોમની નીતિ-ચૂક્ત નિમણૂક છે.

૧૨) પણ પારસીઓ કાંઈ ઇસપના દેડકાનો દાખલો લઈ, કોઈ ઠાઠમાડી માવધ, સુકાની કે અંકુષીયો મેળવવાની પ્રાર્થના કરે એવા નથી—છતાં કોઈ જાતનો અંકુષ તો જોઈએ એમ તો કહેવું જોઈએ. આપણે આપણી કોમમાં સુધારો દાખલ કર્યો તે, જેમ એક વરરાજા એક ખુશસુરત સ્ત્રી જોઈ, તેની કાંતિ અને ગોરી ચામડી ઉપર ઉતાવળે લોભાઈને, પોતાનો જન્મ-સાથી કરવા વરી લાવવાની થાપ ખાય અને પાછળથી સંસાર વૈભવમાં એમ જણાય કે આ લાડકવઈ તો કાચની આંખોવાળી, હૈયાની ડુટેલી, કાને ખેહરી અને અક્ષત્રમાં મારકણી નીવડવાથી જેમ હાથ ધસવા પડે તેમજ પારસી ભાઈઓએ ગ્રેટ-ખ્રિસ્તના સુધારાનું મૂળ થડ પડતું મુકી ત્યાંના ડુટકત્ર સુધારા સંસારમાં આમેજ કરવાની ભૂલથાપ ખાધી છે.

૧૩) પણ આપણા સ્વભાવ, આચારવિચાર અને રીતભાતને ખેસતો આવે એવોજ ગ્રેટ-ખ્રિસ્તનો સુધારો છે અને તેજ આપણાં સંસારમાં આમેજ કરવો જોઈએ. આપણી ભૂલ માત્ર એટલીજ થઈ છે કે આપણે ગ્રેટ-ખ્રિસ્તના સુધારાનું થડ પડતું મુકી તેનાં ડાળ-પાંખડાંને પેહલાં આમેજ કર્યાં. ડાળ પાંખડાં થડથી જુદાં પડતાંજ તે સુકાવા તથા કોહવા લાગ્યાં છે—આ કોહવાટને રૂઝવવા ડાળ પાંખડાંને તેના થડ સાથે આપણે પાછાં જોડી દેવાં જોઈએ. આ થડ ગ્રેટખ્રિસ્તના ધર્મ-ગુરૂ અને તેમની સ્થાપના છે, તે આપણે સ્વિકારી લેવાની કોશિસ કરવી. તેમના ‘આર્ય-ખીશપ’ અને ‘ખીશપો,’ ‘કલર્જમેન’ અને ‘ફ્યુરેટો’ની સ્થાપના જે ધોરણે અને જે ઇરાદે થઈ છે તે ધોરણ અને ઇરાદો આપણે પાર પાડવો જોઈએ. મતલબ કે આપણા ધર્મ-ગુરૂઓ, દસ્તુર અને દાવરનો વર્ગ ગ્રેટ-ખ્રિસ્તના ધોરણે ઉભો કરવાને ખોટી થવું જોઈતું નથી. જેમ તેઓએ પોતાના ધર્મ-ગુરૂના વર્ગ ને ધર્મ-

કેળવણી અને વિદ્યા-જ્ઞાન આપી જુદે જુદે સ્થળે, ન્હાની મ્હોટી સંખ્યામાં મોકલવાનું ધોરણ રાખ્યું છે તે ધોરણને સ્વીકારી લેવું જોઈએ. આપણા ધર્મ-ગુરૂની સ્થાપના અને કર્તવ્ય કર્મ ગ્રેટ-સિટનના ધર્મ-ગુરૂના કર્તવ્ય-કર્મને મળતું રાખી, તેમના આત્મિક અંકુષ અને ધાર્મિક વસીલાના સાહ્યામાં મેલી મંડળીની આસ્થા ખેંચી લેવાની કોશિસ શરૂ કરવાની છે ; અને તેમ કરવા અર્થે એક જાથુક ને સારું મ્હોટું ફંડ ભેગું કરી પારસીઓએ દસ્તુર મોખેદ અને મોખેદી અને દસ્તુરી કરવા ઇચ્છતા બેહદીન યુવાનોને કેળવવા, મદ્રેસા અને તેને લગતી ઈંગ્રેજી અને દેશી ભાષાની નિંશાળો અને મહા-વિદ્યાલય સ્થાપી, ખાવા અને રહેવાના મકાનોની ધાર્મિક જગ્યા ઉભી કરવી, તેમજ પારસી-‘કોલની’ની જગ્યાએ ‘અમેરીકન’ અને ‘બ્રિટીશ મીશનો’ને ધોરણે પારસી-‘મીશન’ની સ્થાપના કરી જરથોસ્થી ધર્મની વૃદ્ધિ કરવી. પારસી-‘મીશન’ ખુદ પારસી-‘કોલની’ ની સ્થાપના કરશે. આ કામ ન્હાનું કે સહેલું નથી પણ એક વાર એવીજ કોઈ યોજના અમલમાં આવે તો આપણી પ્રજા તરીકેની મ્હોટાઈ, સંસારની સ્થિતિ અને પારસીઓના મહાન પેગમ્બર અને યોગી અશો જરથોસ્થે, જરથોસ્થી ધર્મ ઉપર બેસાડેલી આસ્થા અને પ્રકાશ લાંબી સદીઓ સુધી ટકી રહી ધર્મ અને સંસારમાં તેમને સુખી પ્રજા કરી શકશે.

૧૪) મતલબ કે ખાવાપીવાના, પહેરવાઓઢવાના, રમત-ગમતના, રીતભાતના અને વિદ્યાના શિક્ષણોની સ્વીકારણી રહેજમાં સ્વીકારી લીધી તો તે સુધારાના શુભ પરિણામો આપવાને ‘બ્રિટીશ’ યોજનાથી સુધરેલા ધર્મ-ગુરૂનો, સંસાર સુખ અર્થે સંસારમાં પ્રવેષ કરાવવો. પારસીનો પવિત્ર ધર્મ, ‘બ્રિટીશ’ ધોરણે શીખવવા સમજવવાના ઉપાયો કરવાનો આ વખત છે.

આજની અંકુષ રહીત સ્થિતી એકંદરે દુઃખદાયક છે એમ ક્વચી-
તજ કોઈ નકારશે.

૧૫) આપણા પ્રિય રાજ કર્તાઓની બક્ષીસો જોડે સર્વ પ્રજા ઉપર એક સરખી છે તોપણ તે બક્ષીસોની અસર પારસીઓને સ્વભાવિક રીતે વધારેજ ફળી છે. હાડમારીનું નામ સ્વપ્ને ગયું છે. આપણે જો આપણી સંસાર-સ્થિતી અને બહેકેલા અથવા ભુલ્લ ભર્યા સુધારાની રીતના સંતાપમાં વખત ગાળતા નહીં હોઈએ તો પારસી પ્રજાનું સુખ અને સ્વતંત્રતા ‘ગ્રેટબ્રિટન’ની પ્રજાના સુખ અને સ્વતંત્રતાને વધારેજ મળતાં જણાશે. આજ પારસી-ઓએ તે નિરંતર-સર્વ-વ્યાપીક-કૃપાળુ આપનો મ્હોટો પાડ માનવાનો છે કે જેમ ઇસરાયેલો પોતાનું રાજ ખોઈ મધ્ય એશિયા અને રશિયાના મુલકમાં વીખેરાઈ રહ્યા તેમ પારસીઓ પરાજય થયા પછી, તેમને તે મુલકો અને ત્યાંના રાજાઓના રાજમાં રહેવાને અવકાશ તક અથવા સવડ મળી નહીં. જો ઇસરાયેલ પેડે આપણુ તે તરફનાજ દેશોમાં અને તે તરફનાજ રાજની રૈયત થઈ રહ્યા હોત તો ભાગ્યે પારસી પ્રજા તરીકે પારસી કોમે હયાતી કે પ્રખ્યાતી મેળવી હોત. આપણી હયાતી, ધર્મ તથા સ્વતંત્રતા અને શાન્તિનો જશ આપણા પ્રિય રાજકર્તાઓને સદાકાળ આભારી રહેશે.

૧૬) હવે માત્ર બે શબ્દ બોલી બેસવાનું છે. આપણુ, દેશી-ઓની હાલની હદખહાર જીંભેશ, અધીરાઈ, ઉતાવળ અને ડગ-મગતી દોસ્તીનો દોષ, બ્રિટીશ સુધારો ક્વખતે, કસંજોગે અને નહીં સોશી શકાય એવા ભારે જથ્થામાં આણવાને લીધે છે. દુકાળના વર્ષો વહી ગયા પછી, સુકાળ અર્થે મ્હોટા જથ્થામાં રેલાવેલાં પાણીથી લીલા દુકાળખી વેદનામાં પડ્યા જેવું થયું છે.

‘શ્રિષ્ટન’નાં પનોતાં પગલાંની છાપ દેશભૂમિ ઉપર પડી તે વખતમાં પ્રજાનાં મન અને મગજની સ્થિતિ અને કલવણી મરણ-વયમાં હતી. ધર્મ-શિક્ષણ, સંસાર-શિક્ષણ અથવા રાજ-શિક્ષણ આપનાર ધર્મ-ગુરુ, મહાજન, મુલ્લાં, કાજી કે પંચ માજી રાજ્યની અનીતિ અને અશાન્તતાની અસરથી અધમુવાં થયાં હતાં; અને છુટા છવાયાં જે પગભર હતાં તે સુનાં દોર પેઠે મારકણા થઇ ચરી ખાતાં જણાતાં હતાં. ખુદ રાજ કરતી પ્રજા અને રાજા રાણી, દેશાચાર્ય, દેશ-નીતિ અને દેશ-રીવાજ તથા અસંખ્ય ‘જાત નાત’ વાળી પ્રજાથી અને તેમની ભાષાથી કેવળ અજાણ્યાં હતાં—છતાં, તેઓ વિદ્વાન, ન્યાયી અને પરમાર્થી સ્વભાવનાં હોવાથી પ્રજાના સુખ સંતોષ અર્થે અતિ આતૂર અને આકળાં થઇ સુધારો કરવા માંડ્યો. તેમણે પોતાના બુદ્ધિ-બળ વડે દેશમાં શાન્તિ ફેલાવી દીધી પણ તેજ જુસ્સામાં અને ઝડપમાં અંતર સ્થિતીનો સુધારો ફેલાવવાના જે ઉપાયો લીધા તે ઉપાયો આપણા આચાર-વિચાર, રીવાજ અને ધર્મને અનુસરતા નહોતા. પોતાની જાતી બાહુદરી, કળા અને હિમ્મતવડે દેશમાં જગેજગ શાન્તિ ફેલાવી તેઓ ફાવ્યા ખરા પણ અંતર-શાન્તિ કરવાના પ્રયોગોમાં દેશની અંતર-સ્થિતીને સામાન્ય રીતે અનુકૂળ ન હોવાથી નવા સુધારાની અસર નુકસાનકારક નીવડેલી હોય એવાં દર્દ-દેણ ચિન્હો જણાતાં થયાં છે.

૧૭) અંતર-સ્થિતીની સુધારણા, દેશી સુકાની, ધર્મ ગુરુ, પંચમહાજન, ગામ-પંચાત, મોદી મુલ્લાં વડે, દેશાચાર્યને અનુસરી કરવાના પ્રયોગો સુધરેલી રીતે યોજવાના તે વીસારી દીધાં અથવા રાજ નીતિના નિયમને અનુસરતું કરવા અર્થે તેવી જાતના શિક્ષણ અને કાબુ તરફ નજર પહોંચાડેલી જણાતી નથી. અથવા ખુદ દેશીઓએ પણ તેમને ખરે રૂસ્તે દોરવ્યા હોય એમ

જણાવું નથી ; કેમકે દેશી અને દેશાચારની માહિતી આપના-
રામાં થોડા ઘણા ‘ઓમીચંદો’ નહીં હોય એમ તો હશેજ નહીં-
પ્રથમ ઘણાં અને આજ છુટા છવાયા હશે — પરિણામ એ થયું
કે દરેક જાતની પ્રજા પોતાને મજેલી સ્વતંત્રતાનો લાભ લઇ
પોતાને રૂએ તેવો ભાવી માર્ગ લઇ બેઠી. દરેકે પોતાની અક્લ
અને મરજી પ્રમાણે, સંસાર, ધર્મ અને રાજ-આસ્થા, પોતાના
જાતી વિચારે ઉત્પન્ન કરી ચાલવા માંડ્યું. તેથી અંતર-સ્થિતિને
નુકશાન લાગ્યું અને આજના વખતમાં રાજ કરતી પ્રજાને કંઈક
વધુ મહેનત, ઈતેજારી અને કંટાળો ખમવો પડતો હોય તો તેમાં
નવાઈ જેવું કંઈ નથી.

૧૮) પ્રજા અને રાજાની શાન્તિ અને ચઢતીનો પાયો ટ્રેટ-
ચિટનના સુધારાના મૂળ પાયા ઉપર રચવાથી ટ્રેટચિટનના તમામ
સુધારાઓ આપણે આપણા દેશમાં લઇ શકીશું. તેનો મૂળ પાયો
તેમના ધર્મગુરૂની સ્થાપના અને તેમનું કાર્ય છે. આવી
જાતની સ્થાપના આપણા દેશમાં જગેજગ થવી જોઈએ.

૧૯) દુકાળની વેદનામાંથી મુક્ત કરવાને સુકાળીયાં પાણીનો
બોહો, નહેર ખણ્યા પહેલાં ચાલુ કરી આજીબાજીની સઘળી જગ્યાને
કાદવ કીચડ વાળી કરી શરદી અને રોગ ફેલાવવો, અને જીનાં
રાજ્યોની અનીતિથી દુર્બળ થયેલાં તનમન વાળી પ્રજાની અંતર
વ્યવસ્થાના અંધકારમાં, સુધારાના પ્રકાશીત સૂર્ય-ગિંચનો ઉગ્ગસ
એકે જથ્થે અને એકદમ દાખલ કરવો, એ બન્ને વાત એકસરખી
નુકસાનકારક છે.

બંદમાતરમનું પવિત્રસ્વરૂપ.

(દોહરો).

બંદમાતરમ્ ખોસિને, ખોલો બંદનિવાજ ;	
પુર્વજ્ઞેની સાચિ શિખ, થવા ગૃંથ સુભ કાજ.	૧
શાન્ત વિશીને શેવિને, સુચી સમજ લે વાત ;	
હળીમળી મન મેળવી, કામ કરો સુભ બ્રાત !!	૨
અજવાળું જો આજનું, ગયું ઘણું અંધેર ;	
દયા દેવિ દૂભી હતી, નહોતી ઘેરેઘેર.	૩
ધમચકરીની ઢાળને, ધજ્જ, ગજ્જ ઉપરાંત ;	
નહિ બાંધો બેભાનમાં, કરવા કલેશ કુભાંડ.	૪
મથશો નહી મમત થકી, મમતા માયા માન ;	
આપિ અપાવો દેશને, માન-પાન સનમાન.	૫
શુરા સિંહને શેકવો, ચાલુ બળદને આડ ;	
કડવું ઘેલું કૃત્ય કરિ, દેશે ઘો છો ઘાડ.	૬
ભલી માતના સુત-પુતો, સમજો છો આચાર ;	
હાડ વિનાની જીભ વડે, કેમ કરો અપચાર.	૭
રાજ્ય રાણાના હેતશ્રી, નર સ્યાણા શૃંગાર ;	
છતે ઝનુનમાં ઝિંપલી, પજવો ક્યમ અંગાર !!	૮
ઉધમ કળા તરતિબ ના, તુર્રા શૂરા વીર ;	
પગભર ચાલવુ શીખિને, કસજો પછી શરીર.	૯
પાઘ ઘાઘ ને પોતિયાં, ઢગવાળી બળિદાન ;	
દેવામાં ડા'પણુ કશું ? , “સિંગર” શરિર નિશાન !!	૧૦
‘સિમેંટ સ્ટોપર સ્કૂ’ તણો, પજો પજો બહેવાર ;	
ઘેરેઘેર જગે જીઓ, શું તજશો દાતાર !!!	૧૧

પવિત્ર હોળી-હોમમાં, નાંખી નાસ્તિક વસ્ત ;	
બાળી દધ શું ડો'ળિયું, ઓ શૂરા સુશક્ત ! !	૧૨
“ હાસન ” પગ ઝળઝળ ઝગે, “ લેડલો ” વળગી રેહ ;	
તન મનમાં વિટલાઇને, લલચાવે સૌ દેહ.	૧૩
તેવી લાલચ લાગણી, પ્રાપ્ત કરો શુરવીર ;	
મુંગે મૂખ મુકાબલો, કરવા રાખો ધીર.	૧૪
મુખ્ય મંત્રિના વેણમાં વશિષ્ઠનું વૃતાન્ત ;	
ગાજે તેવો વરસશે, એ મારૂં સિદ્ધાંત.	૧૫

બંદેમાતરમમાં, કળા કિર્તિના સમાસ.

(ગરબી).

(આવજો આવજો આવજોરે, આજ બહેલાં—એરાગ).

જગની જગ મિત્ર માળી હો !!	દેશે સિંપો કળાનું પાણી.	
ગાજો ઉમંગે વિજ્ઞાન વધારી,	કળા કૌશલ્ય લિયો તાણી રે.	
	દેશે સિંપો કળાનું પાણી.	૧
હુત્તર કળામાં શ્રી-ઐસ દેખો,	વિજ્ઞાન વિણ ધૂળધાણી રે.	
	દેશે સિંપો કળાનું પાણી.	૨
પોપટ મેના શૂરી-રૂડી,	બોલેશિખવ્યું સિટિ તાણીરે.	
	દેશે સિંપો કળાનું પાણી.	૩
વાંદર ચાળા કિધા કરે છે,	માનવ શીખે નવાઇ શી રે !!	
	દેશે સિંપો કળાનું પાણી.	૪
કળા દિયે કૈલાસ સુઝે છે,	કિર્તિની ગંજવો કમાણી રે.	
	દેશે સિંપો કળાનું પાણી.	૫
કળા વિના સૃષ્ટી સુનિ જૂની,	પ્રાથમિક ભવ તું જાણી રે.	
	દેશે સિંપો કળાનું પાણી.	૬

પાંદડાં ચાવી છાલ છોડાં ખાધાં, નાગાં ભટક્યાં નરનારી રે.	દેશે સિંપો કળાનું પાણી.	૭
વેઠીને વનત્રાસ વાધવરૂ મોંઢે,	કમોતે મોંતો આણી રે.	
	દેશે સિંપો કળાનું પાણી.	૮
કળા ઉજવીને ખેતી ખેડાવી,	રાંધણુ કળા પછી જાણી રે.	
	દેશે સિંપો કળાનું પાણી.	૯
ખેતર ઉતપત્તિ શું શૃંગારી ?	પુઠે કળા શુભ આણી રે.	
	દેશે સિંપો કળાનું પાણી.	૧૦
જ્ઞાની ધ્યાનીની શક્તિ ચાણી,	પુરવે કળા દરશાણી રે.	
	દેશે સિંપો કળાનું પાણી	૧૧
નવતર થોડી બહુ તો છે જૂની,	કળા બે કિમતી જાણી રે.	
	દેશે સિંપો કળાનું પાણી.	૧૨
દેશે દયા દધ 'કળા' દાન દેજો, સ્વર્ગનું પુન્ય પ્રમાણી રે,		
	દેશે સિંપો કળાનું પાણી.	૧૩

બંદ માતરમમાં, દેશ ઉત્તતી અને રાજ લકિતનો ઝાંપ.
(દોહરો).

વિનવું 'દીનદયાળ' ને, વિનવું દેશ દાતાય ;	
દો 'ખેડુત' ને સાલ તો, ગાજે દેશ કળાય.	૧
વિનવું 'ધનપતિ શેઠ' ને, વણુવા ધીરો દામ ;	
ખિલવો હુત્તર દેશનો, દેધ કળાને માન.	૨
વિનવું સફરી 'સાહુ' ને, દેશોઘમના ચીર ;	
સાડી-ચોળી રેશમી, વણુવા આપો ધીર.	૩
વિનવું તાર-જરી કિસ્મિતે, માંડો પાછાં શાલ ;	
ભર કચ્છીનાં ભરતની, શાલ કસબ દોશાલ.	૪

- પલાન-પાખર-ઝાલરો, 'જરી' કસખનાં કામ ;
 શું? શોભિત 'ચમ્મર' તણાં, ખુડયાં નામને કામ. ૫
- સોના-રૂપા-હીરના, જરી કસખ કિનખાખ ;
 કારીગર કગળી પડે, ધીર ગધ મરિયાદ. ૬
- એટા ભણિને વહિ ગયા, ખોટી ખરિદી થઇ ;
 પહેલી ભાંગી શેઠની, (કરે) 'બી. એ.' એટા સહિ. ૭
- ઝીણાં જાડાં લૂગડાં, કપાસની નહિ ખોટ ;
 સણ-રેશમ-ને ઉત ઘણાં, ખણો દેશનો દોષ !! ૮
- સીસમ-સનદલ-સાગને, ફળ અમૃત સમ પુત્ર ;
 'કરિયાણાના' ઢગ વળે, 'હસ્તિદંત' એ મૂત. ૯
- તાડિ-માડિ-તારો તજી, હ્યો ક્યમ રમના રેચ !!
 લાગે ઝાડો દરદનો, કેમ દમો ભાઇ દેહ !!! ૧૦
- 'મોલમિન' મકતાં લાકડાં, લલચાવે અણિશુદ્ધ ;
 રેખાતૂ 'સો' વરસના, દેશિ સાગની જૂત. ૧૧
- પહેલું રાખને ખાક તો, પશ્ચિમ કુનદન મૂલ ;
 ઘાટ ગાજ ને પાજ સૌ, જાંજરિ માંજરી કુલ. ૧૨
- મોટી 'મા' ની સાડિને, ચોળી કંચન તોલ ;
 ઘાટપોતની ઘાધરી, વરસ વધે ને મોલ. ૧૩
- જુઓ જાંજરી હોજરી, સાડી ચોળી ચીર ;
 એસે ફસકે ફાટીને, ચરધ દેખાડે દીલ. ૧૪
- વિનવું દેશ હિતકારિને, ઉજવો હુતર દાર ;
 કળા કૌસલ કમ એશ નથી, દેવા દેશ ઉજાસ. ૧૫
- રૂપું-સોનું-કાસુ સહુ, હિર મોતી પુખરાજ ;
 તેલ ઝરણુનાં બોળિયાં, 'હિંદુ' ઠારો ઠાર. ૧૬
- દેશ બિજે તો નહિ મળે, ભાત ભાત કરિયાણુ ;
 હિંદે એવી વસ્તુ નહિ, નહિં મળે એમ માન. ૧૭

દુષ્ટ દુકાળ ચાલ્યા કરે, હજૂ વરસ બહું વીસ ;	
અનેક બિજી વસ્તુ મળે, એક લાવે એક ત્રીસ.	૧૮
અન પાણીની ખોટ નહિ, ભાત ભાત ભંડાર ;	
દેશ છોડિ પરદેશનો, અટકે અરધ નિકાશ.	૧૯
વિદ્યા ભણ્યા લખ્યાનિમાં, પ્રવિણ થયા છો આજ ;	
રાજ તાજ છે દયા નિધિ, કાજ કરો ઉલ્લાસ.	૨૦
ભાગે પડતું ભોગવો, રાખો દેશનિ લાજ ;	
ઉમંગ દો અણુજાણુને, ધંધો દાખવિ દાઝ.	૨૧
પંડિત પુરાણિ જોષિયો, બહુ હતા ગત કાળ ;	
પણ નહોતા તે એક જથે, જેમ જીવ્યો છો હાલ.	૨૨
લુહાર બેટો દહો ઉપર, બેશી કરતો કામ ;	
નિપજ્જવીને નવ નવું, મેળવતો ધન માન.	૨૩
વાલન બેટો આજનો, કલ્પમ ખોસતો કાન ;	
કુળ ધંધો હીણો ગણી, બને છેક બેઠામ,	૨૪
દાઢી 'દાદા' ની વધે, ગરક ગયાજ હજમ ;	
એક સિટીએ 'સો' મળે, ઢગ વળે વિદ્વાન.	૨૫
બાપા મેલે લૂગડે, વહી ગયા દરબાર ;	
શોધ્યો ધોખી ના જડે, ભણેત્ર પુત બેકાર.	૨૬
દેશ રક્ષક જે કળાપતિ, મરી ફિટયા દેખાય ;	
તેના બેટા શાસ્ત્રિયો, અર્થ મુવા લહેવાય.	૨૭
જ્ઞાની પણ ધ્યાની નહીં, નહીં શરીરે શુદ્ધ ;	
તન મસ્તક બહુ ડહોળિયું, નહીં નિરવાહની ખુદ્ધ.	૨૮
ભણી ગણી ભમતા થયા, એકિ વગા સહુ સાથ ;	
સુત કંસાર સુથારના, તજી કુળ ધંધો હાથ.	૨૯
નહિ ધરનો નહિ ધાટનો, ધોખીનો ધોતાલ ;	
ભક્ષ જીવ્યે ચોમેર ફરિ, શરિર નખણું બેતાલ.	૩૦

વિનવું બ્રાત વિનય થકી, ઉચકો કળા ધન્ય ;	
દેશી ધંધો દેશમાં, ઉમંગથી ચલવાય.	૩૧
ધનવંતાને ધૈર્ય ઘો, દાંતીને ઘો રાન ;	
દેશિ કસબ દીલે ધરી, દેશ વધારો દામ.	૩૨
દર્દશાળા ને દેવળો, કેવળ કૌતક હોય ;	
દર્દ ગર્વના પાપને, હાંકી કાઢે કોય.	૩૩
દરદ વધ્યે શાળા રચો, એ ન પુન્યનું કામ ;	
ભુખ મટાડીં કર દર્દ રહિત, તે સાચું પુન દાન.	૩૪
બળ મસ્તકમાં હોયને, ભણે બની કૂશળ ;	
કશીકુટી તનને ભણે, તે બળ ધૂળેધુળ.	૩૫
ભાવે ભણિ ધંધો ધરે, બાપીકો સૂઝત ;	
તેજ પુરૂષ પુર પુન્યથી, દેશ કરે વિખ્યાત.	૩૬
તમો લખો હમ વાંચયું, હું લખું ને તું વાંચ ;	
ઠારોઠાર એવું બને, (પેટની) કોણ હોલવે આંચ ?	૩૭
હું આણું તું રાંધુ તો, ભુખ બનેની જાય ;	
દુપટ લાવિ રાંધિ ન શક્યો, પુઠે નકી જમ ધાય.	૩૮
ઉપાડો શાન્તી ઝૂંનડો, દેશી દાતા બ્રાત ;	
ભોજ સમો છે રાજપતિ, શિખવે આપો આપ.	૩૯
પજ્યા પશ્ચમ પશ્ચિમથી, પ્રગટો પુર્વ કળાય ;	
દક્ષિણ ઉત્તર પડયું મુકી, દર્શો દેવી કળાય.	૪૦
ભુલો કેમ મુની ગૂટકા, વૈદક માત્રા મેળ ;	
તોલ કરો તેનું તમે, નહોતો જદ્દ ખેલ.	૪૧
પવનપાવડિ વૈમાનને, બીજી વિશ્વમય વાત ;	
અર્વાચિનની હાંશિ કરી, જુઓ 'બલુન' સાક્ષાત.	૪૨
'હિમાલય' ના શિખર ઉપર, રૂપિ પુર્વે ચઢિ ત્યાંય ;	
ગગન મારગે દેખિને, લંકા સ્થિતિ જોતાય.	૪૩

તેજ અચંખો આજ છે, રવીકિરણનું તેજ ;*	
કે'તાં કે' નવ જોધને, હજાર કોષે રહેજ.	૪૪
આર્ય દેશની એ કળા, જાગૃત કાં નહિ કીધ ?	
ક્યમ તરછોડો શાસ્ત્રને, શું રૂપિમતિ નહિ સિદ્ધ ?	૪૫
માન્ય કર્યાનાં કારણો, જડતાં જુગતાં એજ ;	
પ્રાકૃત એ પ્રાચીનનાં, 'યુરોપ' દેખાડેજ.	૪૬
એ ગતી સૌ મતીતણી, રાની વિરાનીજ ;	
સાધુ સંત જોગી હતા, મહારાની ધ્યાનીજ.	૪૭
હરી ફરી તાજ કરો, ઉઘમ લધને હાથ ;	
હુતર કળા હાથે ધરી, કરો દેશ પ્રખ્યાત.	૪૮
ચોળી આંખ સજગ થઇ, હેતે હોઠ ઉપાડ ;	
જાત મુરખને જ્ઞાન દઇ, હુતર ઝટ જગાડ.	૪૯
ચોળી આંખ સજગ થઇ, કર ભુલ પશ્ચાત્તાપ ;	
'રૂ' કાનેથી કાઢીને, સાંભળ એ ભુલથાપ..	૫૦
નાક ધસી તન તિવ્ર કર, અત્તર ચોળી તેલ ;	
'ચેરી-ખોસમ' નિ વાસથિ, કેમ કરોછો ખેલ ?	૫૧
'ફેશન' પ્રીયા પડિ મુકો, પૂરવના પરિવાર ;	
યોગીવિદ્યા સજ કરી, કળા રચો નરનાર.	૫૨
સુતપુત પાંડવ કૂળના, પોચા મખખીમાર ;	
વા વાયો કે વહિ જતાં, દેખો તમ નરનાર.	૫૩
અસ્ત્રી કાપડ ઓળવી, 'કોટ પાટલુન' જડાંય	
વન વસ્ત્રે ત્યમ ગણિ લિયો. પાંજર સૌ સાંધાય.	૫૪
ભીમ-કરણ-અળદેવને, મ્હોટ મ્હોટા અળવાન ;	
અળહિણુ તેનાં આળકાં, લીલીપુષ્પન સમાન.	૫૫

કકરી ભભરી સ્ત્રી જુઓ, ખાળ્ખોનો અવતાર ;	
ધસિ ચાલે ભૂકો થઇ, શોચો વળે ધડિવાળ.	૫૬
કારણ કળતાં સ્થેનમાં, સમજે સજ્જન સાર ;	
ધંધા ને વહેવારમાં, ફેર પડ્યા સંસાર.	૫૭
સ્ત્રીઓ ભણિ શાસ્ત્રી બની, ધરતો ચલવે દાસ ;	
દાસ આપડો ગિત ગઇ, હિયકે નાનાં આળ.	૫૮
પડી પલંગ પોથી ગ્રહી, ધણિને ધમકી દેય !	
‘લેડી’ અને નાવેલ લિધિ, ધર વૈતરૂં શિખવેય !!	૫૯
તેવી સ્ત્રીનાં આળકાં, ક્યાંથી બળકટ હોય ?	
રાધા રંભા સ્વપ્ન ગઇ, વિલપન્તા સહુ કોય !	૬૦
કળા કૌશલ્ય તાજ કરો, રમત ગમત મનગમ ;	
કલ્યાણ કરવા દેશનું, દિપવો તન-મન-ધન.	૬૧
જગો સુત શિષ્ટીતણા, કેમ રહો ઉધીજ ?	
જાગૃત થઇ જૂવો તમે, તાજમહાલ કિરતીજ.	૬૨
ગુંબજ બીજપુરમાં, સોમેશ્વરનાં દાર ;	
દ્વારામતિનાં મંદિરો, જોઇ કરો વીચાર.	૬૩
શાહુઆલમ-સરખેજને, જુમામશિદ મહસમ્હોટ ;	
રૂદ્રમાળ સિંધપૂરમાં, ભદ્ર ખુબી શી ખોટ ?	૬૪
કોતર કામ કારિગરી, ગિર ચામુંડી પાસ ;	
‘શ્રિરંગપટ્ટન’ જઇ જુઓ, અજાન કળા વિસ્તાર.	૬૫
પુન્યશાળિ પરિવાર હો ; દ્યો કયમ લાંબી ઉંધ ;	
જાગૃત થઇ જગો હવે, ભરતખંડ સત્તપુત્ર.	૬૬
મરડો આળસ કોરની, ઉઠો ભીંડી હામ ;	
ઉઘમ ધંધો હાથ લઇ, નોકર છોડો નામ.	૬૭
મન મ્હોટું તન પોખિને, ધરો કળા અનુસાર ;	
દેશ ઉત્તતી કીર્તિની, હુન્નર ધજા ઉપાડ.	૬૮

સ્મરણ કરે 'હરસીધનું', દયાશક્તિ અદ્ભૂત ;

આળસને અળગી કરે, ઉમંગ દે અચપૂચ. ૬૯

બ્રહ્મપુત્રિ હો, સરસ્વતિ, ભાવી ભોજન દેજ ;

હુન્નર કળાના ચાંદલા, કપાળ ચોઠી દેજ. ૭૦

કપાળ કિરતી ચાંદલો, મોઢું શોભે પાન ;

દીપે દેશ કળા વડે, કળા ખરું પુનદાન. ૭૧

બંદમાતરમમાં સ્ત્રીધર્મના જોગ.

(ગરબી).

(આગળે આવળે આવળે રે, આજ વહેલાં નિશાળે—એ રાગ).

ભણતી ગણતી શેઠાણી રે, ભલે શાસ્ત્રી બની શ્વાસ તાણી.

રસોઇ કળા ને શીવણ ધાવણ, તજે ધંધો ધણિઆણી રે.

કોણ સિપે સંસારમાં પાણી ? ૧

પટરાણિ થઇ, ગૌરિ પદ્મગપોઢે, વાંચે લખે મોગલાણી રે.

ધરે ખરચ ખુટણની કહાણી. ૨

ધરધંધો બહુ ઘુમાડો કનડે,

“પરણ્યા મને દાસિ જાણી કે” ?

જાણે કરજ કર્યાંનિ ઉધરાણી. ૩

આળસૂ શરીર ને વિદ્વો નડેછે, વધે પિડા તન હાણી રે.

જો થઇ બેશે મકરાણી. ૪

ધરની રાણી-સંસાર શેઠાણી, વૈભવ કરે કાછડો તાણી રે.

ધરે સિપી સંસારનાં પાણી. ૫

ખાજાં વરખની ભણેલી નારી, દેખાવે દ્વાપી દાની રે.

(પણ) ભભકો ભજવે ‘લેડી’ શ્યાણી. ૬

આળક જોવ તો મરકટ કરકટ, નહિ ‘મોહો’ ઉપર લોહિપાણી રે.

શું ? સરસ સંસાર ઉજાણી. ૭

સ્પર્શ કરો કેવિ રિત્યે કેળવણી ? ધંધો ધરમ ધુળધાણી રે.
 કાં દિયો સંસારમાં હાણી ? ૮
 પચતા પાડો ખેશક ભણજો, ધંધો શીખી ધર્મ માની રે.
 સ્ત્રી ધંધો કરે તો ધરરાણી. ૯
 પનોતી માની પોતાનિ કીધી, વળગી પગે ઠોકર આણી રે.
 ધરમ ધંધાનિ અણુજાણી. ૧૦
 કા'ની કરમની કે'વાનિ કોને ? લાવ્યો ભણેલી જાણી રે.
 પણ ધંધે ધાપે ખાળ નાની. ૧૧
 કળવિકળે કાઢવા દીવસો, કુચો મુખે ધુમટો તાણી રે.
 ભલે શેઠ બન્યા શેઠાણી !! ૧૨
 વેદ-પુરાણ-અવસ્તાજ વાંચે, અર્થાર્થ જાણે ન અભાગણી રે.
 ધંધા ધાપાને દીધી હાણી. ૧૩
 ભણીગણી ધરધંધો ચલાવી, થા સૃષ્ટી સમેત સુકાની રે.
 તેજ ખરી સતી ધરરાણી !! ૧૪
 સદાવે સૌને જે સાહ્યામાં લઇને, કરે કટમનિ કદરદાની રે.
 તે ખરી સંસાર શેઠાણી !!!
 (નહિ તો) ખરી માથે પડિ જાણી !

દંદિરાજ અને મહારાજ હરપાલસિંહ.

(રામગ્રી).

દીવાનખાનું સોહવામણું, રંગ ખેરંગી દિવાલ ;
 રાણી ' વિજળી ' ચકચકે શી ? શું શોભિતો મહાલ ? ૧
 ફરશખંધિ સંગેમરમરની, આરસ ફાંની થાંભ ;
 રેખા રેખા શુદ્ધ સુનેરી, તમામ સ્વર્ગ દમામ. ૨
 રાતાં લીલાં રંગિ આરકાં, ગોખ વળી મહેરાખ ;
 આરખારિ ને નંગ જડિત છત, નકશી છાજ કમાલ. ૩

- શિલ્પ કળા ને ઝુમર રૂડાં, હાંડિ આરસી હાર ;
જાગૃત જેવાં ચિત્રોનો આ, શું સુંદર શણગાર. ૪
- ‘આસો’ મહિનાના ચંદ્રોથી, જ્યમ ચળકે આકાશ ;
છાજ જવાહિર હીર જડેલી, કાચ લૂલક પ્રકાશ. ૫
- પરદા ખારીના મખમલના, કિરમજી લીલા લાલ ;
ખલૂ ગુલાખી નવરંગી ને, કોર કસબની ઝાલ. ૬
- જરી કસબ ને ઝીક તણા આ, દેખો ફૂલ ચિતાર ;
રૂપાં સોનાના રસવાળા, દિપે રંગ શણગાર. ૭
- કદ્દી કુદરત કરામત તણી, નકલજ આખેહૂખ ;
દંગ થઇ સહુ દેખે ઉભા, કળા પ્રદરશન નૂર. ૮
- કે કે’વાનું છે કોટિધણું પણ, નથી વખત કે વેળ ;
દિવાનખાનાનો ટુંકામાં, સહજ જણાવ્યો ખેલ. ૯
- ત્યાં બેઠા રાજેશ્રી મોટા, માનકરી મસ્તાન ;
ચરખીવાળા ચોખા ઉભા, મુઠ્ઠા મરડી ગ્રહોંપાન. ૧૦
- જરી ખીછાત ને સતરંગી, જાજમ જગાંએ સાલ ;
હિચી બેઠક કનકની ત્યાં, મણિ સિંહાસન લાલ. ૧૧
- પુતળીઓ ખત્રીસ ભોજની, કહી ગઇઓ છે જેમ ;
તેવી શોભા તેવું મુલ, ‘ઈંદ્રઆસન’ ને મહેલ. ૧૨
- ત્યાં સ્વારી રાજધિરાજની, આવી નિશ્વાસો દીધ ;
કાળ સ્થીતી તે આંખે જોઇ, પર દુઃખ માથે લીધ. ૧૩
- આકાશ વાદળ રવિ ભણી, નજર કરે ટિકી નેન ;
જેઠ અસાડ શ્રાવણ ગયો, ટપોટો તાપ બેચેન ૧૪
- નથિ છાંટો એક મેઘનો, વરસે અંગારા ઝાળ ;
ખેત દેખાય બિહામણાં, જવાળ સરખાં વિકાળ. ૧૫
- ઝાડપાન અને પાણી વળી, તિર નદી તળાવ પાર ;
સુકા ખાખર પેઠે સજ્જ, ખડખડે ઠારો ઠાર. ૧૬

- કાટિ ધરતી ઠેકઠેકાણે, ભરોડાં જગો જગ ;
 પશૂ પક્ષીના ઢગ વળીયા, મરે ટપોટપ આપ. ૧૭
- હાડપિંજરો પ્રાણિ માત્રનાં, જ્યાં જૂવો ત્યાં હોય ;
 દુરગંધી ઐ માસ લોચાની, ઢગ વળે ને કોહય. ૧૮
- માણસ નહીં સૌ વંત્રિયો, નીવારસ વસ્તી દેખ ;
 સૂકાં ઉભાં ઝાડને, જીવજંત એકે એક. ૧૯
- રાજધિરાજ દેખીને, લોહીનો ગોટ ગળે ;
 ગળાંની શોષ છીપવા પળેપળ પાણી પીએ. ૨૦
- કુંદન કેરું હૈકું તેનું, દીલે નરમ દીલ રહેમ ;
 ઘડી પળે તે ઉછળી ઉઠે, સ્વાલ કરે એએન. ૨૧
- “ કરું પ્રાશ્નિત કહો હોમ કરું, લાંગો લધ પુનદાન ; ”
 “ યજ્ઞ કરું તન મન થકી, આપું જન અળીદાન.” ૨૨
- “ વૃત્ત વીધી અહું પાળું હું, દિયું ધણું ‘ ગઉદાન ; ’ ”
 “ અડસઠુ તીરથના તપ કરું, વેહું શરિરે હાણુ.” ૨૩
- “ રૈયત મહારાં નેઝાં એટાં, નહીં બિગાના હોય ; ”
 “ જગના નાથે દીધેલાં એ, ‘ કેમ અએ ’ કહિ રોય.” ૨૪
- “ ભર્યા ભંડાર ખાલી કરોને, ઉડવો ઠામે ઠામ ; ”
 “ અન્ન મળે તે વીકત લધ, દીઓ દુપટ વધુ દામ.” ૨૫
- “ રૈયતને જો જીવડાવો તો, ખાઉ ખાવા દેઉ ”
 “ નહિતર સજી વૈરાગ ને હું, વેષ ભગવો લેઉ.” ૨૭
- “ દિવાન પદ, ના કરતા ઓ એ, કાઢવો જોધએ તોડ ; ”
 “ પંડીત પુરાણી જોષી સહુ, મળી મટાડે કોપ.” ૨૮
- “ દીલ મહારું ને દામ મહારું, આપું સઘળું ધન ;
 “ જીવનગાળો રજૂ કરીને, વાચવું હું સહુ જન.” ૨૯
- એમ કહીને થયો આકળો, ઉઠ્યો ગુસ્સા ભેર ;
 “ મારું મરું ” કહિ ચાલીઓ, રાણી વિમળને મહેલ. ૩૦

- રાજધિરાજનું નામ છે, ' હરપાલસિંહ ' શુભ મતી ;
 ' મમતાપૂર ' રાજધાનીનો, જે રૂડો રાજપતી. ૩૦
- વાત અટકે છે અહીં થકી, જવા મંત્રી મહેલ ;
 ભેગા થયાછ કામદાર તે, સોચ કરે કો સહેલ. ૩૧
- રાણાને થઈ છે ઘેલછા, ભમે ભેળુ અનહદ ;
 કેહેર ક્રોધ જગખાપનો આ, અટકાવે કુણુ મદ. ૩૨
- દિવાન દાનો દાતા સરખો, બળે બળાપે બહું :
 પુરો પંડિત પંથકી છતે, પડે નહિં સુજ સહું. ૩૩
- લક્ષ તુરંગ દશ લાખ વાતો, કહિ સંભળાવી વાલ્ય ;
 બહારે ગાંઠકુમેદ રંગ ના, કારભારી જણાય. ૩૪
- પ્રાચીન કાળના કરવૈયા, કેમ હાથ તે આવે ?
 મચક મંત્રીને કેમ આપે, કેમ કોળ્યો ગુમાવે ? ૩૫
- દુષ્ટ કાળ નહીં દમ બેદમ, સદીમાં કોઈકજ વાર ;
 તક ચૂકે સંગ્રહ કરવાને, ખૂવે ભવ જૂવાર. ૩૬
- એમ મુઝી મન સમજને, સુખોખરે પચરંગ ;
 કોટવાળજીની પીઠ ઠોકી, શુરવિર માગ્યો સંગ. ૩૭
- ભંડાર દ્વાર ખોલવવા, લીધો ખજાનચી સાથ ;
 વહીવટદાર દરખદારને, અપવ્યા કુત્ર અધિકાર. ૩૮
- દીવાન દાનો ને દાવકો, પુર કાબેલ કમાલ ;
 અડી ઝાપટીએ મળી સમજ, મારી કરતો તાલ. ૩૯
- પાન કુચો મ્હોઢે મારીને, માગ્યુ દામ તર્ત દિધું ;
 વિદાય કર્યાં ઉદ્ધાસમાં, કરવા ઉંધૂ ચતું. ૪૦
- ખીજી વારનિ વાત અહીંથી, અટકાવીને જઈએ ;
 રાણી વીલાસ ના મ્હોલમાં, ગ્રહણ સ્થિતીનું કરિયે. ૪૧
- પુરપાટે ગભરાટમાં ગયો, રાજા રાણી પાસ ;
 હાથ માથે શોકનો, મૈદદ માગે ધરિ આસ. ૪૨

- ખૂટી પડ્યો ભંડાર તો, રૈયત રવડે બે માલ ;
 બે તુ ' જવાહીર ' આપે તો હું, બચાવી લઈ કંગાલ. ૪૩
- વિમળ તો ખરી સતી સુંદરી, રાજ તાજનું તેજ ;
 શોભાવે રણુવાસ ગૃહને, ચિત્તે અતિ વિવેક. ૪૪
- ગૂણ કહો વા અવગૂણ કહો, કહો ગમે તૈમ હોય ;
 ટેવ હતી જુગડું રમવાની, રમે ખુવે પછિ રોય. ૪૫
- ભલિ તેની વંશાવળિ ભારે, બેતાં ઉત્તમ કૂળ ;
 આપ દશરથના ગોત્રનો, ચંદ્રવંશી માતા મુળ. ૪૬
- કાળચક્રના ક્રમે કરીને, થયાં નીરધન અનેક ;
 કુટુંબ કબિલા તાજ થયા બહુ, લક્ષ્મિ રિસાણી છેક. ૪૭
- ભરત ખંડ કુસંપથી** થયો, બડમૂછો લાચાર ;
 નેષ્ટ થયા સૌ દેશપતી વળિ, રાજ તાજ ખૂવાર. ૪૮
- બખા પડયાથી વહી ગયા કંઈ, વનમાં લીધો વાસ ;
 તાત વિમળને બાથ-સાથમાં, લઈ કીધો વનવાસ. ૪૯
- સાથે લીધાં વળી બકળિયાં, ભેંસ ગાયને ઢોર ;
 લીધી વીમળની માતને, વહો જંગલ અધોર. ૫૦
- વનમાં રૂડી આંધી છાપરી, ધેન કભાડું બેડ ;
 વસ્યો તે ત્યાં વર્ષો ઝાઝાં, વયે વિમળ થઈ શોળ. ૫૧
- જંગલમાં મંગળ માનીને, દૂધ દહીં ને છાસ ;
 ખેતી થોડકી ખેડીને, કરે શાન્ત તે ગુંગસ. ૫૨
- હરપાલસીંહ છે છત્રપતી, શિકાર કરવા કાજ ;
 ભાવીપ્રાલબ્ધી ભુલો પડીને, કિધો વિમળ ઘર વાસ. ૫૩
- ઝાળખ થતે હરનીશ જાય, વિમળને મળવા કાજ ;
 વંશાવળીથી વાકેફ થઈને, વરવા કયો વિચાર. ૫૪
- વયે ' હરપાલ ' પંચવીશનો, પૂર પવિત્રજ તેહ ;
 ખુબ્ય વિમળને દેખીને, હરખિયું તન બન દેહ. ૫૫

- અન્ને એક બિજા ભણિ ચાહી, સાચો હૈયે મોહો ;
 છેવટ નરપતિએ પરણીને, લિધો મહોલ વાસો. ૫૬
- સગાં ઝોળખીતાં તાત તણાં, આવ્યાં સાંભળિ ધાધ ;
 ઝોળખીતાં ને અશુભાણ્યાં સહુ, કાઢે કૂળ સગાધ. ૫૭
- પડવા પર પાડું મારીને, સગાં જતાં છુપાધ ;
 તેજ સહુ મહોલે આવીઆં, નમન કરવા નકટાધ. ૫૮
- ચંદ્રમુખી વીમળરાણીતણુ, જોધ હૈયૂ ભરાય ;
 જે જે સગપણુ દાખે તેને, આપે જેમ અપાય. ૫૯
- પાસે પૈસો રહેજ નહિ, ખૂવે જુગટામાં દામ ;
 જાન જરીઆનજ આપીને, સગાં કર્યાં ગુલતાન. ૬૦
- કસોટિ આજ કપરી થઇ, પડી રાજ આગળ રોધ ;
 ધન ખોયાની પછી વારતા, અથથી ધતી કહી. ૬૧
- વચન દિધું હરપાલસીંહને ‘ નહીં રમું જુગડું ’
 ‘ જાય જીવ કદી મહારો, તોપણુ નહીં હું ખેલું.’ ૬૨
- હરપાલસીંહનો જીવ વિમળમાં, વિમળ જીવ હરપાલ ;
 એક બીજાને ભેટી ભાવે, સોચ કરે ખેહાલ. ૬૩
- અન્ને પછાં પૂર શ્લોકમાં, ગયો ખજનો ખૂટી ;
 કરવું શું નહી સુઝ પડે, વીમળ તેવામાં ઉઠી. ૬૪
- “ કુળદેવી અંબા માહરી છે, જઇ પડું તેને પાય ;”
 “ માથું પાછું ઉચલું નહીં, જે તે સાચ ન થાય.” ૬૫
- “ વળિ સાંભળ વાત એક મહારિ, જે, હીમ્મત હારીજાય ;”
 “ ગાંઠ ભરમને મરમ ધરમનો, છોડે તો દુઃખ થાય.” ૬૬
- “ ધરી હામ ભેગા કરો સહુ, સૂચા મંત્રી અમાત્ય ;”
 “ લશકર સામુ સજી કરી, તૈયાર કરો તીરન દાજ.” ૬૭
- “ ટોપ તણે મોંઢે મુકવાને, કરો ઉભા કામદાર ;”
 “ લગડી લુંટી ખઇને ખપતા, થયલા છે દળદાર.” ૬૮

- “ આજ્ઞા કરો પછી અમકે, ગેર વહિવટ પરિનામ ; ”
- “ શોષવો ભેગા ભોગવો સહુ, સુખ દુઃખ તે પરમાણુ.” ૬૯
- “ ધાક બહીકથી નહીં વળે કંઈ, વળે નહીં વાળ્યો જો ; ”
- “ તો દંડ વરાઓ નાંખીને, ખાડો ખરચનો પુરવો.” ૭૦
- રાજાને મન ઉતરિયું, કહેન વિમળનું સાચું ;
- યણ રાજનીતિથી ઉત્તરું, નહીં અને તેવું કોટું. ૭૧
- ‘ ઠીક ’ કહીને તે પક્ષટીઓ, આવ્યો મંત્રી પાસ ;
- જેને દીલોજન ગણીને, આપ્યો સત્-આધાર. ૭૨
- “ ધીરજ ધરો રાજા રામ છો, વિક્રમ જેવા વીર ” ;
- “ દયાળુ છો દાતા સરીખા, રાખો મનમાં ધીર.” ૭૩
- “ પગાર મ્હારો મુકી સધજો, કંઈ ઉમંગે કામ ; ”
- “ શરમાવી કામદારોને દઉ, દરમાયો અર્ધદામ.” ૭૪
- ભેગા કર્યા સહુ માંન કરી વળી, દરખ-વહિવટદાર ;
- શેઠ સાહુકાર વહેપારીને, જામદાર કોટવાળ. ૭૫
- કિધો ઠરાવ એકમતે જતે, “ લેવાં અનાથ ને બાળ ; ”
- “ આશ્રય દેવા જોઈએ લેવાં, ભુખે મરતાં કંગાળ.” ૭૬
- “ અરનવ મોકળું મુંકી અને, ઢોર, જંગલી જાત ; ”
- “ છૂટા મૂકી ચરવા કાજે, વાઢી ખાવા ઝાડ.” ૭૭
- “ ધાન દાન દેઈ અશક્તને, કુવા ખોદવા કાજ ; ”
- “ મહેનત લેઈ અન દામથી, જીવડાવ્યે સંસાર.” ૭૮
- “ ભંડાર અનના જેની કડે, દુપટ દામનો લેખ ; ”
- “ લખી આપી સંતોખવા,ને, ભજવો રૂડો વેષ.” ૭૯
- “ મદદ ખેડૂને આપવી, સશક્ત અશક્ત સૌ સાથ ; ”
- “ રાયરચીકું-ઢોર-ઘેતું, આપવાં હાથો હાથ.” ૮૦
- “ વળી બીજ અન્નનું આપવું, પૈસા તેની સાથ ; ”
- “ આપી કુવા ખોદાવવા, દરેક ખેતરનિ પાસ.” ૮૧

- “અન્નનું પીક વળી કરાવવું, ચારા સાઈ જાગ ;”
- “જૂદા ભાગ પડાવીને, જીવાડવાં ઢોર ઢાંક.” ૮૨
- “મહાન શક્તી જે આપે દાંત, તેજ ચારો દેશે ;”
- “જેણે સરજ્યું પેટ છે તે, પેટનું પુરું કરશે.” ૮૩
- “શ્રમ કરીને મેહેનત લેઈ, કરવું આપણુ હાથ ;”
- “સદા, શીવ બક્ષીસ કરે, રહેમ કદર ને દાદ.” ૮૪
- “નહીં જૂલમ નહીં જાસતી, નહીં કરવો અન્યાય ;
- “પાચન પડતું ખાએ તો, શરીર વ્યાધી જાય.” ૮૫
- “વીવેકે વહેંચણુ કરીએ તો, સૌકો સુખ્યાં રેહ ;”
- “ખાઈને ખાવા જાયે તો, દિલ દરદી ને દેહ.” ૮૬
- ઉપાય ઇલાજ ગોઠતો, રાય થયો બહુ રાજ ;
- અમલ કરવા આપી હૂકમ, શાન્ત થયો ગાજ. ૮૭
- વીમળ પાસે ફરી ગયો, માંડી કહી બધી વાત ;
- તજવીજ મંત્રીની કહી, સાર કહ્યો વીગતવાર. ૮૮
- રાણી હરખી ધણિ હોંસથી, પસંદ કરિ તદખીર ;
- રીત વિલક્ષણુ સ્ત્રી તણી, હશે ચંચળ કે ધીર. ૮૯
- પ્રતિબિંબ પરાયા લોકોનાં, ઝડપે ઝીંપલી લે ;
- છેવટ મળે તેની વાત માની, છેલ્લા પ્રકાષે પ્રગટે. ૯૦
- હરપાલ રાજા શૂર માંહે, મળ્યો વિમળ જે વાર ;
- ક્રોધ કીરણુ ગ્રહણુ કરી, શીખ દીધી મારફાડ ૯૧
- પણુ શાન્ત બની ફરિઆવીને, કહ્યોજે શાન્ત ઠરાવ ;
- મંત્રીના વીચારો કરા, વરણુવ્યા સમાચાર. ૯૨
- સાંભળીને વાતો શાન્તિની, થઈ એકવિચાર ;
- મંત્રી મત સાથે મળી જઈ, પ્રથમ ઠરાવ અભાવ. ૯૩
- રાજકાજની વાતો સંધી, ભૂલી કીધાં લાડ ;
- ખેલ-ગેલ કરી કરાવી, કયો હેતે સવાલ. ૯૪

- “પ્રાણ મરા સાચા સુદ્ધા, ખરું તમો કેહશો”
- “ખાતરી છે મને ખરેખરી, વચન ખોટાં નહિ દેશો.” ૯૫
- “તુરંગ મનમાં આવે છે કે, શું પહેલી મુજ પર પ્રીત?”
- “કે બીજી પ્રેમી મળિ હતી, પ્રીતની કરવા જીત.” ૯૬
- “કેહેન જૂનું ખોટું નહીં, સેંકડો દેખી રીઝે;”
- “નવિ દેખે શીરોમણી કે, પહેલી પડતી મૂકે.” ૯૭
- “કહો પવિત્ર પ્રાણ માહરા, કોણ કોણે દિલ લીધું ?”
- “મને પરણ્યા તે પહેલાં, હેત કોણ કોણે દિધું !!” ૯૮
- રાજધિરાજ સમજી ગયો કે, સ્નાને ધર્પા ખૂબ ;
- ભૂત ભળે ભરભાડથી, જો પ્રેમ ધણી પર પૂર. ૯૯
- કરી વિમાસણ હશી પડ્યો, કિધી ટકોર ખિજવવા ;
- “પણતા પહેલાં અનેકને, જોઈ કાઠી એક વરવા.” ૧૦૦
- “તેમાં શો સંદેહ ધરો છો ? જોઈ વસાવો કેમ ?”
- “પણતા પહેલાં સોને દેખી, એ મહારું સત વેણુ.” ૧૦૧
- “નહીં ઉડાવો નાથ મહારા, નામ તેનું કહી દો ;”
- “મન મીઠાપી કોણ હતી ને ? કેમ જતી કરિ ક્યો ?” ૧૦૨
- “પ્રાણીમાત્ર પુરણ નહીં, અપુર્ણિમતા તો હોય ;”
- “શરીર જીવસામાં જામીને, બને ગાફલ સૌ કોય.” ૧૦૩
- “જીવો નાથ હો પ્રાણપત્તિ, હું પણ અપુર્ણિમ છું ;”
- “જો કે તમારી સત્ય સતિ, તો પણ દોષિત હું.” ૧૦૪
- “જીગટૂ રમીને છતું કર્યું, ખાતરી કીધી મહે ;
- “કે નહીં ટું પ્રાણને, કાં પડતી નહીં દેહ ?” ૧૦૫
- હેતે પ્રેમીને પાસે લઈ, છાતી સરસી દાખી ;
- પ્રીતે પુછ્યું હેતથી, શું પુછો મન બહાલી ? ૧૦૬
- ઝાલર જેવાં સુંદર પાંપણ, ઝૂંનતાં તે લટકે ;
- ચકચકીત કાળી કીકીઓ, ચંદ્ર બિંબે તળકે. ૧૦૭

- નેન નિચાં શરમાળમાં, ગાલે રંગ ગુલલાલ ;
નરમ નેને વ્યાપી રહી, કર્યો સ્વાલ શરમાળ. ૧૦૮
- “મ્હને દેખી તેહ પેહલાં, કોણુ હતી હીરમાળ ?”
- “કોણુ પટરાણી થવાથકી, નાંખી પ્રીતિ જાળ ?” ૧૦૯
- “પ્રીય કહું મ્હેં સત્ય તને, અસંખ્ય હતાં વેસવાળ ;”
- “હતી તેમાં રૂપ-ગુણવંતી, બ્રહ્માની એક બાળ.” ૧૧૦
- “લલચાયું મન માહરું, સરસ્વતી તેનું નામ ;”
- “મેંહ કોટે બાંધી હેતેથી, છૂટે નહીં હો રામ !!” ૧૧૧
- “પણુ નજર પડી તું પ્રાણપર, ભુલ્યો ઘડીભર તે ;”
- “પ્રથમ પ્રેમી ચોટી રહી હા ? ? પેહલી પ્રેમી એ.” ૧૧૨
- ધર્ષા ક્રોધ અને દરદથી બની, વીમળ બહુ ગાંડી ;”
- સરપદેણુ ફેલાવી તેણે, સરસ્વતી ને ભાંડી.” ૧૧૩
- “નાથ દેખાડો હામ ડોકાણું, ચુંચું ચોટસો વાળ ;”
- “લાજ લજ્યામાં લોપીને, કાઢું દેશ નિકાલ.” ૧૧૪
- “રાણીજી આ રાઠ શો, લેધ બેઠાં છો આજ ;”
- “ભોજો હું વિશ્વાસવાળી, કાં કહિ સાચી વાત.” ૧૧૫
- “તમ વીના ઉંધું નહીં હું, નિત્ય તમારી પાસ ;”
- “પણુ સાથે રાખું સરસ્વતી મુજ હૈડાનો હાર.” ૧૧૬
- “નહેમી તમે તેને જૂઓ, મળી ભેટીને મ્હાલો ;”
- “છતે કડક તમે આજ રાણી ; ધર્ષા કયમ ઉપજાવો ?” ૧૧૭
- વીમળ વિકાળ-આકળી, તપી ઉડી જેમ આગ ;
- સળગીઓ દીવો કીકીમાં, જેવા સરસ્વતી જાગ. ૧૧૮
- રાજાએ ધીરે ઉડીને, લિધો વિમળનો હાથ ;
- “ચાલો સરસ્વતી ભેટવા, લધ જાવું તે પાસ.” ૧૧૯
- “નમીને પાયે લાગજો ને, કેહજો થાવા દાર ;”
- “નહિતર પાછળથી પસ્તાઈ, ધસજો અન્ને હાથ.” ૧૨૦

- એમ કહીને ચાલ્યાં બન્ને, ચઢિયાં ચોથે માળ ;
મગનમંડળ જેવા ઝોરડે, હજાર કપાટની હાર. ૧૨૧
- ગ્રંથ સેકડો ન્હાના મ્હોટા, ચઢ ઉતર વનં ઝાડ ;
હજાર જોષી લક્ષ મૂનીઓ, જપ કરે ત્યાં હાર. ૧૨૨
- હાથ ઝાલ્યો મોતીમાળનો, “ખોલો મોટ કપાટ ;”
“અહીં છુપી રહેછે સરસ્વતી, નીરંતર મ્હારી પાસ.” ૧૨૩
- “એક નહીં પણ અનેક છે, મ્હારી મુદ્રા માળ ;”
દેખ્યાં મ્હેં તે જ્યારથી, લેશ તળું કયમ ખ્યાલ.” ૧૨૪
- રાણી થંડીગાર પડી, શરમે નીચ નરમ ;
ક્ષમાં માગી દીલજનનથી, સમજી સરસ્વતિ મરમ. ૧૨૫
- “પરણ્યા પહેલાં પ્રાણ હો !! હતા વિદ્યાર્થી દક્ષ ;”
“એકત્ર મનને લક્ષ થકી, થયા જ્ઞાની સત ભક્ત.” ૧૨૬
- દાણુ પણ અણુમોલી કેમ રહે, સ્ત્રી જીભ જલમજેર ;
સ્ત્રીની મતીમાં કમી ગતી છે, મદ મતી નહીં બોધ. ૧૨૭
- વીમાસણુ વેગે વાળીને, રાય કર્યો પ્રત-સ્વાલ ;
“કહે સતી શીરોમણી તું, મુજ પહેલાં કોણુ જ્ઞાલ.” ૧૨૮
- તેલ કંડીલમાં પૂરીને, પુરિયે પાણી લાલ ;
છુટયા પરપોટા પેટમાં, સાંભળિ નાથ સવાલ.” ૧૨૯
- નીર પડે જો તેલ માંહે, તેલ ઉછાળા ખાય ;
શાન્તી કંડીલમાં ફરીને, સર્વ દિશા ફેલાય. ૧૩૦
- જ્વાળા ગુસ્સાની ચઢીને, છાતી ધરતી કંપ ;
શરીર રૂવાંટી શુળ સમી થઈ, નાકે ફાટયો દમ. ૧૩૧
- સત્ય હશે કે અસત્ય અખળા, નામી કે નિરલજ ;
લંપટી હશે કે દંપતી, ફેણુ ફેલાવે તરત. ૧૩૨
- વિમળ ખરી મ્હેં નીર સરખી, સ્વચ્છ કોહ-છ-નુર ;
ધ્રેમનું પાણી ઝળઝળે, શોભ તેજ ભરૂપુર. ૧૩૩

- તાઠી પડી નેત્ર ટીકીને, ભાળે રાજન મૂખ ;
 પુછ્યું પાછું શાન્ત બનીને “ લાગે તો નહિ દુઃખ ? ” ૧૩૪
- લીધું વચન હશી લાડમાં, પછીથી બોલી એમ ;
 “ તમસે વરતાં પહેલાં તો, મોહ્યા ઈંદરસેન.” ૧૩૫
- “ મળી ભેટી મહેાં આપીને, ગયા પોતાને ઠામ ; ”
 “ તાઢાં થંડાં કહેણુ કાહવી, દાખી રાખ્યાં દામ.” ૧૩૬
- “ પછીથી ટપોતો તાપનો, સળગી અગની ઝાળ ; ”
 “ તેવાં કેહણો કાહવીને, થઇ બેઠા જીવ કાલ.” ૧૩૭
- “ પ્રથમ આવ્યા બહુ ભાવેયા, ઈંદ્રનો અતિ મોહ ; ”
 “ સૂખ શરીરે ફરી વળ્યુ, ગળે અમૃતનો ગોટ.” ૧૩૮
- વસમુ મોંદું રાખીને, પછિ બોલ્યો રાજધિરાજ ;
 “ લગ્ન પેહલાં કે'વું હતું, પ્રેમ ઈંદ્રાસેન સાથ.” ૧૩૯
- “ સત્ય કહું છું હું પ્રેમદા, જેવી તેવી તુંય ;
 “ બહાલ તું પર એટલો, કે પણતે તુને હુંય.” ૧૪૦
- “ તારે તો કેહવું હતુંજ, ખતરો મનમાં તેહ ; ”
 “ છૂપાવવું નહોતું તાહરે, દંદ થશે હવે દેહ.” ૧૪૧
- “ પ્રાણપતી તુજ દેહ ઉપર, વારી વારી બાંડ ; ”
 “ કરશે નહીં સોચ જરીબી, સતી તારિ હું છડ.” ૧૪૨
- “ જો કે ઈંદરસેન મહેને છે, અતિ બહાલો મુજ દેહ ; ”
 “ જન્મ થતાનો સોખતવંતો, મારો-તારો તેહ,” ૧૪૩
- “ નાનાં મોટાં નરને નારી, ના પાડે નહિ નેહે ; ”
 “ ત્હારી મ્હારી માતૃશ્રી, વચન કહેશે તે એજ.” ૧૪૪
- “ ના ! ના ! તે તો જગતનો, ધણી વાલીને તાત ; ”
 “ કહી લલતા ના કારશે ? પૃથ્વિપતી સૌ સાથ.” ૧૪૫
- “ બહેમધુંવો અદશ થયો, હરખ ઉભરાયો અંગ ; ”
 “ અમૃત પસર્યું દીલ માંહે, પલકે ભેગાં મન.” ૧૪૬

- “ ખરે બાળો પણ ગણ્યો નહીં, અચળા છતે ગણીત ; ”
 “ શાસ્ત્ર જોયા વીના તમે, અનુભવ બુદ્ધિ સિદ્ધ.” ૧૪૭
 બિજ્યા પછી ફરી રીઝ્યાં, અંગે હતો જે બહાન ;
 છૂપાં હોત મન તેમનાં, તો થાત બન્ને કંગાન. ૧૪૮
 ‘ મર્યું ’ ઉપર પણ ધામત્રાં છે, ‘ ચંદ્ર ’ ઉપર કમ બેશ ;
 મન નહીં તો તન દુષ્ણાં, હોય માનવ અનેક.” ૧૪૯
 ભય મંડળીતો કાપને, બહીક ધણીની હોય ;
 કાઠને પૃથ્વીનાથની છે, લગ્યા સૌકો જેય. ૧૫૦
 થોભી જમણું આ ઠંકાણે, કરવી નહિ ચક્રચાર ;
 હેત ધણોની વાતો વધુ, નહિ કરવામાં સાર. ૧૫૧

(દોહરો).

- વાચક થજો તુ માણરો, મિત્ર પ્રવાશી આજ ;
 આહામંદુ આપણુ છિયે, રટણ સુખા ધરસાથ. ૧૫૨
 શરિર સુખા નું વર્ણવું, રાતો માતો પોઠ ;
 અરડછ બેઠો આખલો, ખાઈ વધેલો ભોટ, ૧૫૩
 પાખેલો પરમેશ્વરે, ગોમાતા તો ગાભ ;
 ખાંડ ધિ ને મેઢાતણો, ગોજો મિત્ર ત્રિપાક ! ! ૧૫૪
 શરિર મોંદુ પોચું લિસું, હાડ મજે નહિ નામ ;
 ચિકણું પરસેવે ઝરે, ધૂત ઝરણું ઠામ, ૧૫૫
 બેઠા ટેકી ગાદિએ, સામી એક બિછાત ;
 સાહુ શેઠ પગવાળાને, ઝુંપે નોકર હાર, ૧૫૬
 અખર વરૂ ભાવની, પરપુછ કરિ અનધાન ;
 પકા પછિથી મોઢી ને, ખોલવવા ધન ખાણ. ૧૫૭
 લઈયું દીધા ભાવથી, ખાઈ અન્યા છો સાંદ ;
 અત્ર ગરિયને આપવા, રાય હુકમને મ્હન. ૧૫૮

બેઠો કનોજી કોટવાળ, કાજો ઉચો પુટ ;	
કાળાં ચુંછળાં વાળનાં, આખલો કો'કે ભુત.	૧૫૮
બોલિ ઉડ્યો ભડભડ ભખી, “ભીત કોળિની ધાડ ;”	
“આવી પડશે બેઘડક, લુંડી જશે ધરદાર.”	૧૫૯
“ભલું ચડો તો ખણિ દિયો, અનાજનો ભંડાર ;”	
“માનો નહિ તો ભોગ ઘો, નાક કાન સંસ્કાર.	૧૬૦
દમી ગયા કણિયા કુડા, મોદી મરડે મૂખ ;	
ગુપચુપ મોઢાં ભાળિને, બની બેઠા જ્યમ કુડ.	૧૬૧
હાથ ઘસે પગ કુંટણે, નાક નુછે તાણી ;	
ઝરે ઝરણુ પરસેવનાં, લુંછે કિસમત માનિ.	૧૬૨
ગળે ગળચવાં ઘી તણાં, કુંડે પૂરી પેટ ;	
પરપોટા દુધપાક ના, ચઢે છાતીએ છેક.	૧૬૩
કહે કનોજી “ઘૂડ કયમ, બની બનાવો શેઠ ? ;”	
“છાતી ઠોકી હામિ ઘો, અન ધરમાદા દેશ.”	૧૬૪
પકડ્યા પછિ મેવાડના, શેઠ સોનારો સહુ ;	
ગિરવિ ઘરેણાં ઘેરમાં, હજમ પાંચણ ચટ બહુ.	૧૬૫
એકના ‘એકવિશ’ કરી, જોરવિયાં જરિયાન ;	
ગિરવી મૂકી મરિ ગયા, સુત જેના બેભાન.	૧૬૬
હિસાબ કિતાબનિ માહિતી, રૂડી લુંડી વાત ;	
બાણે કોટિ કનોજીએ, દીધી મોઘમ ધાક.	૧૬૭
નિર્ણય છેવટ એ થયો, કે દે રોકડ દામ ;	
મૂળ મુલ્યનું પાવલું, હોસ ખુવો કે હામ.	૧૬૮
સોનિ શેઠ સહુકાર ને, કેડ નગદિ લઈ આથ ;	
ગયા ઘરે મોદી કને, ઉઘડાવ્યા ભંડાર.	૧૬૯
અગણિત ત્યાં તો આવિયાં, દુકાળિયાં લાચાર ;	
દાણો લઈને ઘર વણાં, ભુખા ગયા દરચાર.	૧૭૦

- કનોજીઆની દોકિ પિંડ, “ નોકર નમુનેદાર ” ;
 “ કૌવાળજીએ ખોલ્યા, અનાજના ભંડાર.” ૧૭૨
- “ દામ આપ્યું દૂપટ ઘડું, જહેપારી વેહવાર ;”
 “ રાખિ રખાવી ખત કર્યું, કળંડ થઇ દરબાર.” ૧૭૩
- હરપાત્ર હરખ્યો હર્ષમાં, ઇનામ દિધ પોપાક ;
 ભાગે પડયું જહેચી લિધું, હતું નાંજી સરકાર. ૧૭૪
- લટખટ ચાજ્યા ચોરને, કુત્ર નહીં કુત્રપાંત ;
 આપી મોંઢાં ખીડિયાં, દિવાન દે રૂ કાન. ૧૭૫
- ન્યાય જમાનો એ ખરો, પુરાવો જોઇયે પુર ;
 નિરદોષ નહિં તો માનવો, ન્યાય ખરોજ નમૂન. ૧૭૬
- દરમાયો દશવીશનો, લક્ષ પતીનો ખર્ચ ;
 મરણુ લગનની નાતમાં, ખરચ કરે બહુ સસં. ૧૭૭
- ન્યાય કહો !! અન્યાય કહો !! કહુ ઉપવાસી વાત ;
 દાખલ થયો દરબારમાં, હતો પગાર છ સાત. ૧૭૮
- ધન મોતી માણુક ને, નામું ઝાળખે સહુ ;
 જીવે જીવન મુકિ મુવો, દોષત પેસો બહુ. ૧૭૯
- સરકાર સમજે મનથકી, બોલે નહિં તે બોલ ;
 આજ્ઞુઆજ્ઞુ લાલચુ, કુણુ કરે જોખ તોલ. ૧૮૦
- સોમા સાત સતવાદિયા, તોપણ ત્રાણું સામ ;
 સાત ખિચારા સોચ કરે, કોણુ લે ત્રાણુ નામ ? ૧૮૧
- “ હળી મળીને ચાત્રવું,” સૌકોનો એ બોધ ;”
 “ ચાલુ ચત્રનમાં ચીરવું, નહિં તો વ્યાપે શોક.” ૧૮૨
- ગૌરી ગોપી તનમની, વળિ રૂક્ષમણિ ઝવેર ;
 ભુલિયુકી પણ નીકળે, વાડ વસીલો વેલ. ૧૮૩
- સરકાર તો અણિશુદ્ધપણુ, હોય પાસમાં દાંડ ;
 ખુડે હોડિ દુખ પાપથી, તેનું સત્ત સિદ્ધાંત. ૧૮૪

ઈંદ્ર અને ખેડુત.

(રામગ્રી).

- ખરે ઉનાળે ખડે પગે રહિ, ઉચલે બહુ બહુ ખોજ ;
નીદી ચાસી સાફ કરીને, કરે ધરતિ સચ રોજ. ૧
- ખેડી ખાતર નાંખી પોતે, લીઝે પ્રભુનું નામ ;
જેઠે વેઠયે જકડ્યા, ધરે ધિરજને હામ. ૨
- ગામ ચોરે ભેગા થઇને, ચત્રવે મેઘ વિવાદ ;
ઝાઝા વધતા પાણી કેરા, ભટને પૂછે ફાલ. ૩
- જોગી જોશી ઠગ ધૂતારા, ભટકે ગામેગામ ;
ગરીબ ભોળા શેત કરીને, દાખે હથેલિ ચાંદ. ૪
- કોઇ ભવિષ્યનું ભાખીને, કાઢેછે પગ રેખા ;
ખોટિ ગણત્રી ગણી-ભણીને, મંત્ર વદે શુદ્ધ જુદા. ૫
- ખારેક નાળીઝેર ખાસડાં, જે જૂવે તે માગે ;
ભગત જેવા ભોળા **ભાભા** પાસે હોય તે આપે. ૬
- ભર વરસાદની શદ્દ લૂંટી, રાત દિવસ સહુ વેઠે ;
રાજા ઈંદ્ર કૃપા કરે તો, લીલી ખેતી દેખે. ૭
- ભોગે જોગે ક્રોધ કરે તો, રડતા રહી રડજો ;
માથે પડેલાં હોય તેને, સાથે લઇને રૂવે. ૮
- હસ્તી ખેતી દેખે તો તો, દારૈ દરોડો રોજ ;
સાહુકારના ત્રાગા પાછળ, વનચરનું બહુ જોર. ૯
- ધેલો બની મેઘ મહાલે તો, પીક સડિ કોહિ જાય ;
ને જો સૂકમણું દેખે તો, ખેત સુકાતું થાય. ૧૦
- વરૂ વાધરી અને વાંદરો, કોળિ કોહલાં જોડ ;
ભીલ ઉંદરને કાતુડી વળિ, કાપ્પલીની દોડ, ૧૧
- ભમી ભટકિને વીણી લીઝે, રહ્યાં સહ્યાંમાં ભાગ ;
રખા રાવણુ રામોશી ને, પટેલ તલાટી નાંગ. ૧૨

- પટ્ટા રાતાને ડગલા કાળા, વન સિપાહનો સાથ ;
ઝંજનેર સરવધ સાખના, મુકામ પડે આખાદ. ૧૩
- છે અમલ અધિકાર ઝોછો જ્યાં, દોર તોર દમામ ;
ભારે અમલ અધિકારનો, તે આનંદી હામ. ૧૪
- કુલકરણીને કારકુનો વળિ, મોજનીદાર નિદાન ;
સમજી છેતરી કામ કાઢે, પેટ ભરીને ધાન. ૧૫
- બાકીમાં પછિ ઢોરઢાંકને, છાશ દહીં ને દૂધ ;
ધી માંખણુ સહુ વેચીને, ભરણુ ભરી દે પૂર. ૧૬
- દેણું દેછે શાહુકાર નું, કાર્ય કિરત આચાર ;
કરી કરાવી બાકિ રેહ તે, રજ સરખું અંગિકાર. ૧૭
- નરને નારી સહુ સોચમાં, દળે દિવસ ને રાત ;
નીરાંત નહીં ધડી એકની, મજુરી બારે માસ. ૧૮
- એક નિંદે ને બીજો ચાસે, ધાસ ત્રીજો વાઢે ;
એથો ચારો ચૌટે જઘને, મ્હા કળે વેચિ આવે. ૧૯
- સાંજ સવાર ટાઢ તડકે રૈ', પીઠે બોળે બાળ ;
માથે ઉપજની ગાંસડી, ને ધસડે મણિયા ડાળ. ૨૦
- શેત કરીની એતો રાણી, એજ ધર ધણિઆણી ;
દુઃખ સેવી સુખ માને છે, ખરિ સંતોષી શ્યાણી. ૨૧
- વાધ વીછી ને નાગ સંગ, માથે મોટ વરસાદ ;
સાયવવાને શેત વાવણી, પડી રહે દિન રાત. ૨૨
- અભય થઇ ભય માને નહીં, રે, નાના મ્હોટાં સાથ ;
આંધળિ રાતે ફેરો ભારે, ડાંગ કડિયાળી હાથ. ૨૩
- રમકડાં જેવાં ન્હાનાં બાળ, નિંદે ગોરૈં ને ધુવે ;
ધુળ મટોડાં ભેગું ભુલકું, પશુ પક્ષીને તગડે. ૨૪
- ગાય વગાડે શોર કરે ને, બકોર કરિ ખુમ ભારે ;
ઘોર ઢોરને ઘેરી ધાલી, ન્હાના છતે નસાડે. ૨૫

નહાનેથી મ્હોટાં સહુ સાથ, વૃદ્ધ નખળાં કે દર્દી ;	
આગે પડતાં કામ કરીને, કરે ખેતીને રળતી.	૨૬
ઉદારવૃત્તીં ખરી ખેડુની, બીજનું તો નામ ;	
ઘણું લુંટે ને આપે થોડું, ખેડુ દે ખરો જન.	૨૭
મેહનત લઇ સૌ સુખી કરે, ભુખ્યો રહી દે દાન ;	
જાતે પોતે રઝળી રવડી, પુન્ય કરી સે માન.	૨૮
ધરમ કરમ તે એજ રૂઠું, ખરા પરસેવનું દામ ;	
બીજને ધર્મ અધર્મનો, લક્ષ આપે નહિ દાન.	૨૯
લક્ષપતિ કો પલક વારમાં, થયલા જેને જૂવો ;	
તે સરવેના કર્યાદાનને, પાન-દાન કેહવો.	૩૦
ખરી મેહનત અંત દીલથી, કરી આપે તે શૂરો ;	
રૂઠો ખરા પરસેવનો એ, પૈસો પુન્ય સરીખો.	૩૧
દશ લક્ષ લૈ પા લક્ષ આપે, ક્યમ છાજે પુન નામ ;	
સત્ય કમાણી કોડી આપે, તેજ ધરમ ને દાન.	૩૨
બાઇની ટોપી ભાઇ માથે, મુઠ્ઠી અમળ ડૂંબાવે ;	
શ્રાપ-સંખ્યા વધી પડે કે, કુતર જુક નંખાવે.	૩૩
અધર્મ ધન ભેગુ કયેથી, દેહ સંતાન સત દુઃખ ;	
આડે મારજે મેલવે તો, જોય કપરાં કરતુક.	૩૪
સકરમીં સાચો સૂત તો, ખેડુ ધરમિ દોસ્ત ;	
સુંખ્યો તે સંતાનથી, ભુખ્યો છતે તે ભોજ.	૩૫
વડિલ આપણા વદી ગયા છે, ઉત્તમ ખેતી સાર ;	
વિશેષ નક્કટ નોકરિને, આપી ભણાવ્યા પાઠ.	૩૬

મહારાજ દીંદ્રના પાટવી કુવરો.

(રામ ટોડી).

ઝરમર મેઘો વરસે આજ, લીલાં છેર કરેછે કાજ ;

પિરા મોતી નીર સિંચાણ, તાપ ટપેટો સ્વપ્ને જાય.

ઈંદ્રરાજ રીઝ્યા છે આજ,	રજે રોટલો સૌનો નાથ ;	
રાજ્ય પ્રજાને આપે હાથ,	સેવ કરીજ ભજે ભગવાન.	૨
ઈંદ્રદેવ દૂઝે બહુ જેમ,	રૂમે ઝાડો રૂમઝૂમ તેમ ;	
પશુ પક્ષી સહુ રાજી થાય,	લીલો ચારો ચરવા જાય.	૩

ઈંદ્ર અને ભટ્ટ.

ઈંદ્રદેવ દાતાર ખરોખર,	ખવડાવે ધી સાથે ઘેખર ;	
વિપ્ર પેટ પંપાળી જાય,	દધ આશિષ દહૈત્રાં ખાય.	૧
જજમાનોનાં ગીતો ગાય,	વાહવા વાહવા કરતા જાય ;	
શીખંડ ચટપટ ચાટી જાય,	ભોણું સહેજે નવરૂં થાય.	૨
ઘેર જતાં હાલરડાં ગાય,	ઝોડકાર ખાઈ હાંરી જાય ;	
માતું પેટ તણાતું જાય,	તેમ તેમ ઉઘો ચત્તો થાય.	૩

ઈંદ્ર અને કણીઓ.

દાતા ઈંદ્ર જરા લે થાક,	કણીઓ ફાકે ઝેરી ફાક ;	
ભાવ ઘટાટી ભોગનો હાથ,	દધ માથે મેલે નિશ્વાસ.	૧
અલી પનોતી રીસે ધાય,	કાળિ બલાડી આડે જાય ;	
કીક કિકા ને કહે તે નહેસ,	અવડ ચરણ કહિ ભુંકે શેઠ.	૨

ઝેધો અને પીરૂ પખાલી.

રૂનો વે'પારી રળવા જાય,	પિરૂ પખાલી ગોથાં ખાય ;	
હાથ ધસી ધર ખાલી જાય,	ધરની છુ ને મારવા ધાય.	૧
ભીતું ગજવું નીચવે જેમ,	ક્રોધે નેન તપાવે તેમ ;	
જાણે છુ એ ચોરી લઈ,	ક્રોધે તેને ભિશ્તુક સહી.	૨
ભૂખી છુ મુઝાતી રોય,	પિરૂ પખાલી ટેકે જોય ;	
મમતા છુ પર તેની ખરી,	જહાલી ખરિ પણ ટેકી ઘણી.	૩

દોહરા.

ચરવા પાડો છોડીને, ગયો પડોશી પાસ ;

ખાતો દેખી પુંજાને, સ્વાસ નાખ્યો નિશ્વાસ.

- કેરજ ઉ પેસા કાઢીને, વહયો ગયો આજર ;
 ષરખ્યા આ'ને તેલ લઇ, મૂંછે દીધો તાવ. ૫
- આગળ ચાલો આટો લીધ, મફત મચાં મહો માગ ;
 દાવક મોઢું રાખીને, રવ્યો લેવા ગુલાબ. ૬
- ટકોર તેજી તરકડે, કરી માળનને ત્યાંય ;
 હસવી ચઢવો માલીને, નાખ્યો હાથ ડુંલમાંય. ૭
- પુર પાટે ઘેરે ગયો, સોદો બીજવ્યો ખાસ ;
 ભાવ તાલની આંકણી, ઠોકી બીબી પાસ. ૮
- “ હાથ મુંછ કુ લગા દેખો, ધી કી ક્યા બલોહાર ” !
 “ ચિકાસ બીખી બાલોંમય, હુધ હોજરો ધી દાર.” ૯
- “ કુદરત ખુદાકી અજબ હય, ક્યા કહું ખૂ સ્યાની ! ”
 “ ઘાંચી નુરા મીઝા મુજે, દી ઉન્ને ખૂરયાંની.” ૧૦
- “ દીએ ફૂલ ગુલાબ કે, હસ હસકે ખાતાં કી ; ”
 “ સુની હકિકત બારાં કી, ઓર બીના બેરોજ કી.” ૧૧
- “ દે કે પોટલો લોટ કી, કહ્યા સમજ કે હયું ; ”
 “ લો મેજમાની આજકી, કલ ખેલાઇયો તુંમ.” ૧૨
- “ ફિર ખાત કહિ અહેશાન કિ, હમ વડવે કિ ખાત ; ”
 ક્યા કહું “ મેરે પિરભાઇ,” દીલ નરમ નેક જાત.” ૧૩
- “ ખાયા ખિજાયા ખુબ હય, આફ્રિન હઝાર અલ્લા ; ”
 “ પુલાવ ભરા હય પેટ મેં, કવાબ ઝંદ મહશાલ્લા !! ” ૧૪
- “ ખિચડિ હેઝત દાંતો મય, તારિક કી, બિસમિલ્લા ! ”
 “ કહી જાતી નહિ નગદિકિ, ખૂબ દૌલત થિ, વલ્લા ; ” ૧૫
- અધરણુ ચઢિયું બિખીને, તડકી ભડકી છોક ;
 વાત મિયાંની માનિ સાચિ, બડબડિ રાખી ટેક. ૧૬
- “ ઝંદ પુલાવ કી મોજ લી, મૂજે નહિ દી, વલ્લા ; ”
 “ કવાબ હેઝતખુદને લિ, નહિ દાદ મેરિ, અલ્લા.” ૧૭

- પીર તેજી તરકરો, પણ, મમતાજી ભરપૂર ;
ઉદાર ભોજો ભડભજો, દીલે કપટ નહિ કુડ. ૧૮
- ભડે ભોજો ભાવે તે, દિલે દુલ્હો મન જાડો ;
ભમિ ભમાવિ ભોજ પણમાં, પટકે પગ કુવાડો. ૧૯
- ભૂખી નૂરી દેખી દ્રષ્ટે, પીગળ્યો પીર ઘેસ ;
હેત-હાથ ગળે વિંટાળિ, મન મટાજો ક્લેશ. ૨૦
- “ નૂરી મેરી જન હય, કુરખાન હું સખ સાથ ; ”
“ પુલાવ, ઝરદા, કવાખ હું, જદ નામ પીર ખાસ. ” ૨૧
- ભોજા પિરિનિ નૂરી ભોજિ, ઝટ બની ખૂશ હાલ ;
“ જનકત કૂ અખ લે ચલો, જન પીર ફિલ હાલ. ” ૨૨
- “ કલકી લાંઘી બયદ કે, સોચ કિચ્ચા હય ખૂખ ; ”
“ બદખખત હીંદુ લોકો ને, કિયા હોમ ના મંજુર. ” ૨૩
- “ ભિલ કોલી કિ લડકીયાં, સિર પર લેકે ઝાડ ; ”
“ ગિત ગાકે, ઇંદ્ર બુલાવે, જુલ્મ કયસા ક્યા ધાડ ! ” ૨૪
- “ બમ્મનો ને હોમ કીયા, મેધ મચાયા ખૂખ ; ”
“ પિર બિચારા ભૂકે મરે, નહીં કદર નહીં બુજ. ” ૨૫
- “ મિયા તમકિ તકસીર ક્યા ? મેવલા હીંદુ દોસ્ત ; ”
“ હોમ ચંદ્રિકા ખડા કીયા, ખારાં ચાયા જ્વેશ. ” ૨૬
- “ કેહના કાજીજી કા હય, હિંદુ હુખીખ કા નહીં ”
“ હોજરી જસિગોશ નહીં, વચસા હિંદુ દોસ્ત નહિ. ” ૨૭
- “ મન મ્હોટાં જ્યમ તેમ કરી, બન્ને બકવા બેઠાં ; ”
“ અંતે રોટલો થાપિને, ચટણિ વેરે ભાધા. ” ૨૮
- “ પુલાવ સ્વપ્ને પકી રહ્યો, કવાખ કદિપત ખાધા ; ”
“ જદ બુરિચાની ખાખમાં, સુંઘી સંતોખી સુતાં. ” ૨૯

ઈંદ્ર અને ગાડીત.

(ચોપાદ).

સ્વારિ ઈંદ્રની ફરવાળય, ચાકર નોકર બહુ મૂઝાય ;
સરદી વેઠી નહિ સહેવાય, દેતો ગાળો તેહ સુણાય. ૧
રાજા ઈંદ્ર કરે હુમધામ, ગાડિત ખુવે જાતી હામ ;
થર થર કાંપી ખાંસી ખાય, મુગાં પ્રાણિ પર બળ અજમાય. ૨
ધડકી ધૂણ પાછો વળે, શેઠજ જેવો મેડે ચઢે ;
ગાડી છોડી ખીઠે પળે, દોડે તે તો એકે પળે. ૩
લાલ તેજાબની બે ત્રણ ટાંસ, ઠાંસે તાડી ગ્યાલન માપ ;
પડતો ખડતો રસ્તે જાય, ગંઠર મળે ગોલાંટો ખાય. ૪

(રાગ-રામગ્રી).

સૂજ હોય જે સાસની તો, મોરે તડાકા ચીસ ;
નમતી ગમતી ગાળો ભાંડી, કાઢે ધણિ પર રીસ. ૫
પાડે ચાળા બાઇના, શેઠને કપડે ભાંડે ;
અરસ પરસ બે ગાડિતો, મેંડું ધણિનું થોવે. ૬
ગામ ત્યહાં ઢેડવાડો હોયે, નરસ સરસ સંસાર ;
લૂણહરામી ચાકર છે જ્યાં, દુગ્ધા નો નહિ પાર. ૭
કંફોડ ચાકર ચલવી લખએ, દારૂડીઓ દલાલ ;
ચારા ચોરને રાખવાથી, કામે હાલ હવાલ. ૮
તરકડો તૂરત તડકીને, બારણું બેશી ભાંડે ;
ભડું ભુડું બહુ બોલીને, ધણીને તે દૂભાવે. ૯
સરદી શાન્તી દારૂ કાઢે, તાડી રવિ તપાવે ;
રંગે રાતી ગરમી મહોવની, નેન માર્ગ દરશાવે. ૧૦
તમ પાસે ધલાજ કશો શો ? તતબિર શું તમ હાથ ?
ગુસ્સો કરોતો ગળે પડે, ભીડે પલકમાં બાથ !! ૧૧

હાની સોશી બેશી રેહો, કહિ ચાકર ને શેઠ ;
 વિચિત્ર વખતને માન દઇ, કરો દીયર ને જોડ. ૧૨
 તાશીરી છે એજ કાળની, શીરૂ સૂધારાની ;
 રીવાજેના ફેરફારની, ખીજી શી નીશાની. ૧૩

ઇંદ્ર અને સુધરઘ-બહાદુર.

(ચોપાઇ)

ઇંદ્રરાજ પર સહુનો મોહ, પણ બહાદુર સુધરઘને છે ભો ;
 જળકતો જોડો ધાત્રિ જાય, રેત્રજ જોવા તતપર થાય, ૧
 જળચર પેડે વાંકો થાય, ડુબકીની દેહશતો ખાય ;
 બળી બહાદુરી બળ્યુંમાન, સહિ શરદી વેઠૂ જોખામ.” ૨
 છાતી ધમધમ ધડકી જાય, ખુડકી ખીકે ચૂવો થાય ;
 સાથે સાહેબ હસતો હોય, નિરખી બહાદુર તોલે ન્યાય. ૩
 જીવે પાણિ પુરંપાટે રવે, ખખોચ્યુ જોઇ ખરોખર ડરે ;
 આગ જોઇ અર્ધમુવો થાય, અગમપછમ જોઇ ખુણે ધાય. ૪
 સિંગુ શાંભળિ મારે હાય, (પણ) પંચમજે ત્યાં પો'જો થાય ;
 પોહળિ ચોડી વાતો કરી, મારે તડાકા પેટ ભરી. ૫

(રાગ રામગ્રી)

ચાલે ત્યાં બહુ દમ કસેને, નહિ ચાલે સુમસાન ;
 કામો પડવે પાછળ પગત્રાં, બનૈ તો જાય સમશાન. ૬
 રકાસ જીવો દેશ રક્ષીના, સાંભળો દામે દામ ;
 વીશમી સદીના ઓતાએ, ધનધન બહાદુર નામ. ૭
 હતા નહીં થશે કોઇ નહીં, “ કર લુંડીજ સલામ ; ”
 મહને દેખી જો તું નમે તો, કરશું તારૂં કામ. ૮
 ખુશ-આમદ ખુશી કરું હું, બની બહુ ગુણતાન ;
 બળજેરી જો કરે કભી તો, ભાગૂ તેની હામ. ૯

- કરે નમન મૂંગે મ્હોડે તો, કરશું તારું કામ ;
 નહીં તો જુઠી સાચીનો, કરું ઉપ્યોગ આ કામ. ૧૦
- ગણપત ગવોં બનિ ઠણીને, લિયે ગોરાનિ સોડ ;
 ગાંડો ઘેલો બની બનાવી, ઠોકે ટાઢે ખેર, ૧૧
- મલાઇ મળતું લીસું મોંદું, નાંખે ગરદન વાંકી ;
 ગ્રંથ ખરોએ બુધનો બેટો, હોય ત્યમ સેકીન આપી. ૧૨
- સાહેબ ભોજો કિસમ્યન શુરો, દેશ દાવ અણબાણ ;
 બેવડ નમી નમ્ર નિષ્ઠાથી, દિયે માન સનમાન. ૧૩
- દૂરથી લોકો દેખી કહે, “ ખરો માનિતો મદં ; ”
 સાહેબ સર્ખાનો સોબતી, શું ગૂણી ગૂણવંત ? ૧૪
- પગ થરે કે બમણી ભીંડે, દેશહિત દાખિવ નેમ ;
 વધારિ વધારિ રાંધણ કીધું, કરે ભોજન સુખ ચેન. ૧૫
- વસિલા એમ વધારિને દે, પરકી પીઠે બોજ ;
 આવે અણબાણ નવાસવા, તે વખત બમણું જોર. ૧૬
- એવા શેઠા સાંઢ સરીખા, નિખોં નગરના લોક ;
 કથા નથી કેહતી ખરી છે, માનો નહિ તો ભોગ. ૧૭
- ગોરો ભોજો બલો ખરો છે, ગણે ગણપત ગુણવંત ;
 વીશ સદીનો સાચો વકતો, માની લે આનંદ. ૧૮
- રામેશ્વરના દુત ઘણાને, કરે ભોળવિ બેદામ ;
 માનીતો થઇ મોંજ મારે, એ જાચાનું કામ. ૧૯
- બણેલ પણ તેહ ગણેલ નહીં, તંત્રી મંત્રી પૂર ;
 પણ દાવ પેચની સુઢી નહીં, કાજ ખામિનું મૂળ. ૨૦
- મન ભલું ભુંડું પરખે નહીં, નહિ સમજે સંસાર ;
 રીતભાતનું જ્ઞાન નહીં ને, વધે ખરચના ભાર. ૨૧
- કાને કાચા કામે જાચા, ગરીબ બહુ પીડાય ;
 કંઈ દાદ નહીં કાનેપડે, એવી તદબિર થાય. ૨૨

- ધ્રાવ્યી ગોલા ભેગા થઇને, કરેજ શોરખકોર ;
કમ્મર કસીને ' વોટ ' આપે, હશે માનવ કે દોર !! ૨૩
- “ એ સતવાદી છે પ્રતાપી, લડે પરજનને કાજ ;
“ માટે વટવોટ આપીને, સજ્જે વરઘોડો આજ.” ૨૪
- સમજ શિક્ષણનું નામ નહીં, લેશ સમજે નહિ સાર ;
વિચાર વીનાના વહોવંચા, ધૂળ કરે સ્વરાજ. ૨૫
- મેઘ વરસે જો જોરમાંતો, ખેતર ખાંડૂ થાય ;
વરસે જ્યારે નિમે મેઘતો, તરૂનાં દરશન થાય. ૨૬
- પ્રમ ખરાડા મારવેથી, રાજજ કેમ કરાય ?
શાન્ત સમજના વાંધાત્યાં, કામ કેમ અટોપાય ! ૨૭
- રમે લલચાવો લાલચૂને, માન પાન ગૂમાન ;
અજ્ઞાન હો તો દૂર રહોએ, જ્ઞાનીનું છે કામ. ૨૮
- ભલુ ચહો તો ભરાઇ રો' ભઇ, સોડો સ્ત્રીની ખેચી ;
વટકણાં પેડે હોંચી તાણી, કેમ મચાવો મસ્તી. ૨૯
- ભલે ગુંજ ભલે ગુંજવો, કોયલ ભમરડા ખૂંચ ;
રણકા ઠેણકા મારિ મરાવી, ધન કરોના ધૂળ. ૩૦
- પુજ્યપણાનો પાસો નાંખો, રાખી છાતી હામ ;
નીકર ઘર પુંજ કરો, નહિ અહિં તમારું કામ ૩૧
- પર સ્વારથે પ્રજા પ્રેમમાં, કરે બહાદુર કામ ;
તેજ બહાદુર રાખી રે'શે, વીસ સદીનું નામ. ૩૨
- જમાખરચના જીએ આંકડા, ગુચવણ જેમાં ભારી ;
ગુંચ ઉકેલે તેજ ખરો નર, તેજ ગણાશે ગાજી. ૩૩
- ભામટા પેરે ભાંજ ફેડી, કાચું કાપો કેમ ;
અનાંચ લાવો નાથ ઠેકાણે, હોડિ કુખાવો નેમ. ૩૪
- મારામારી ત્હારી મ્હારી, ના મચાવો રા'ઢ ;
આપ બેટા પેડે બેશી, રજું કરો ઉપચાર. ૩૫

- એહ છેયું લોડ રિપન નું, આપી કીધા નહાલ ;
 એહ સ્વરાજ્યનુ બાળકું છે, પોષો આપી બહાલ. ૩૬
- ખોળી કાઢી ખોળે લેવો, રાની નરને બોધ ;
 વટવોટ આપો શૂરા જનને, કચરો કાઢે ધોધ. ૩૭
- પંડિત તેડો હરખી-પરખી, ખરો પરિક્ષક નર ;
 કરણ ના કરતા નંદ જેવા, લાવો તેજ બહાદર. ૩૮
- દાદા જેવા દેશ હિતસ્વી, કરે કામ શુધ સાચાં ;
 સ્વાર્થ તજીને પર સ્વારથમાં, દિયે દેશને માથાં. ૩૯
- ભુવા ગાફૂડી ગાંડિયા, ભેગા કર્યો તો ભૂલ ;
 નાકેશ જનને વટ આપી, માથે ભરો કેમ ધુળ ? ૪૦
- સ્વતંત્ર છૂટ છે બકવાની, છકવે છાજ્યાં દે ;
 દેશ માતૃશ્રી દુભાશે, જે વઢો સ્વહિત અરથે. ૪૧
- રાજ કરતા હેતશ્રીઓ, આપે છુટ અનુકૂળ ;
 પારકું નહિ પોતાતાણું, ગણી કરો સત મૂલ. ૪૨
- ન્યાય કૃપાનો લાભ લેઇ, કારજ કરો નમૂન ;
 નિજ સ્વાર્થ તજી દેશસ્વાર્થ નો, લ્યો હૈડે શુભ ગૂણ. ૪૩
- ગુણ કરતાં અવગૂણ ને, ઓછો દેખો આજ ;
 તમ થઇ સંતોષ લ્યોજી, કમી કરાવા દાઝ. ૪૪

એક મોચીને સુધરાઈખાતામાં સભાસદ થવાની હોંસ થઈ આવી. તે જોઈ શેઠિયા સભાસદોને પોતાના પગની કદિપત વેદનાનું સ્મરણ થઈ આવ્યું અને એક પછી એક સર્વે ખળભળી ઉઠ્યા ! ! ! પરિણામે ગરીબ બાપડા મોચીને નિચી મુંડી કરી પાછો પોતાનો ધંધો આદરવો પડ્યો. અને શેઠિયા સભાસદોએ હોંસે હોંસે જોડા ખરીદી પગે ધાલવા માંડ્યા ! ! સારાંશ, સુધરાઈના સર્વ સ્વામી સોટા લઈ સુધારા અર્થે, ફરીને મથવા પડ્યા અને હડતાલ બંધ પડી—તત્કાળ મોચીઓએ પોતાના કાલિયુત અને સોઈયા ફરીને હાથ ધર્યા ! ! પણ પુછવાનું એટલું જ છે કે :—

(દોહરો)

મોચીમાં ને જોશિમાં, ફેર ગણ્યો કે કેમ ?

સર્જીત ઈશ્વર એકના, તરછોડો તે કેમ ? ૧

જોડામાં ને બૂટમાં ફરક પડ્યો કે કેમ ?

કાલિયુટોના ઘાટમાં, સિવ્યા જ્યેમના તેમ ! ૨

વાંદરમાં ને મનુષ્યમાં, ફેર ગણ્યો કે કેમ ?

સરખા બન્ને ઘાટમાં, છતે ન માનો કેમ ! ૩

માણસ મૂળે બાળકાં, એક ખુદાના સહુ ;

જે હીણે હમખતને, વાંદર લક્ષણ કહું. ૪

માટે મોચીનો ધરી, લિયો બગલમાં હાથ ;

વાસ વહે જો ચામની, શ્વાસ તજે સહુ સાથ. ૫

ભાગ દિયો ઉમંગ ધરિ, બેસાડો તમ પાસ ;

દેશ સભામાં દીપશે, જાત જણાવી ભાત. ૬

દિપે નહિ તો દીપાવશે, હશે રૂડાં આચરું ;

જુગટાળા ‘જોશી’ થકી, ભલે મોચીનો સંગ. ૭

સ્વસ્થ જણાતા શ્રોતા, હો ! વસ્ત્ર બગાડો કેમ ?

મહેતર મુકાદમ આવશે, (તો) તજશે તેને કેમ ? ૮

મોચી માછી ઘોલીઓ, માનવ નહીં કે શૂં ?

કાં બને નહીં બેટાઓ, બીજ અજરામળ નૂં !

સ્વસ્થ બનેલા શેઠિયા, ચમકો છો કે કેમ ?

અસતરિ અસ્ત્રા કુંદિને, ધરો કારિગર નેમ.

બહીક માત્ર મહેતર તણી, અડિયલ બનિ બેશેજ ;

કો, સ્વસ્થાન સફા કરે ? 'ય' બલા કુણુ લેશેજ !! ૧૧

ટોપચી સુધારક.

(બુજંગી.)

સુધારો સું વાળો સુધારો કરાવા ;

છોડે તોપ પણુ હોય ના માંહિ ગોળા ;

લવે બહુકિ કે આગને ધ્રુવ જાગે,

કરે શહોર બંધો ધણો હર્ષ આણે.

કરે ખેળાજિને ચોડિ તો વાત લાંબી,

સુધારાનુ તે બહારથી ડોળ ધાલી ;

જીવો સૂધરેલો બનું બૂટ ખેરી,

કરે શહોર બંધો ધણો હર્ષ મેલી.

લખે રાગ લાલિત્યના લક્ષ લિંટા,

ઘડે છંદ છપ્પા સુ દોહા રસીલા ;

વદે વિધવા-રોગને હુંજ ટાળું,

કરી શહોર બંધો બની માન ખાટું.

વદે વેણુ મહોટાં રહી છાતિ કાચા,

શુરા જીભના તે ખરા ધૈર્ય પોચા ;

ચઢે વેણુ-વૈમાનમાં ખૂબ વેગે,

કરે શહોર બંધો બની હર્ષ દેખે.

હો જોઈ નહિ જીભનાં તીર મારે,
 ઘટે પાણી નહિ જીભથી જો ચઢાડે ;
 શુરો શ્વાન તો બાચકું મારિ બોલે,
 કરે રહોર નામદં બહુ મૂખ ભુંકે. ૫
 શુરો ને છુપો તે ખરો હીતકારી,
 વચન પાળિને તાકેતો સત શિકારી ;
 લિયે નેમ મલબારિની આસ ટીકી,
 ખરો તેજ સાચો, લિયે હેત જીતી. ૬

પ્રાર્થના.

(રામગ્રી).

મસ્તક નીચે નાંખી પ્રેમે, નમુ દાતા તું એક ;
 બીજને હું સલામ આપું, એજ ધર્મ વિવેક. ૧
 હાથ ઉચો માથે અડાકું, પ્રણામ કરું સૌ સાથ ;
 પગ વાળીને નાક ધસંતાં, નમું એક દાદાર. ૨
 ખૂદ ખુદા તો એક છે, નીરંતર નીરાકાર ;
 બીજને જો ખુદા કહે તો, અંતર ઉપજે ત્રાસ. ૩
 વસે વિમાસણ હૈયામાંહે, એજ ખુદા નો ઓસ ;
 શીવ સધળે વ્યાપી રહે, દીલે વસે પરબ્રહ્મ. ૪
 (દોહરો).

અંતઃકરણ જે આપણું, ખરું કરવાને કેહ ;
 ખોટું કરો મન મારિને, તનનો તેજ ફરેખ. ૫
 ચોર તણો કર, ચોરતાં, ચોંકે મન કચવાય ;
 પણ હિંમત દે દાજખી, ત્યારે ચોરી થાય. ૬
 અસત્ય વેણો ભાખતાં, ગળે ગળચવું જાય ;
 જુહું બોલે ઝડપથી, પણ જુહું ઝટ છાતું થાય. ૭

પ્રયોગ છે એ કાણુનો ? મનને પુછો બ્રાત ! !
 અંતર કે'શે એમ—એ, ખુદાજ આપો આપ. ૮
 તન જીદું છે મન થકી, મન આત્માનું ધામ ;
 આત્મા તજે આ દેહને, તુર્ત પડે તન ધાન. ૯
 તન કરાવે તરકટો યાદ મનશની દેજ ;
 ચેતાવ્યે ચેતે નહીં, અંતે રડી તે રેહજ. ૧૦

અસંતોષ કે લોભ ?

(દોહરો.)

માથામાં ગુન ગુન ધુએ, ભમરો ભુંડો ભુંડ ;
 ચવળે કીડો લોભનો, અતિ લાલચનું મૂળ. ૧
 ખાતે પીતે ખાસડાં, મારે અપને માથ ;
 છાપ હાથની છાતિયે, છાપી કરે વિલાપ. ૨
 શક નાંખે શિવ-ન્યાય પર, કનડે કિસમત ખાસ ;
 ભર્યું ભાણુ ખાલી જીએ, શીર અક્ષાળી હાથ. ૩
 જર ભરેલું જગત મોડું, આખું માગે તેહ ;
 ઉચલે હાથ આભ ભણિ, લેવા સઘળું જેહ. ૪

(રામગ્રી.)

જળ ભરેલું જગત મોડુ, જોઈ દેખિ મુઝાવાના ;
 મહને મજે નહીં કેમ એહ ? એમ બકી રોવાના. ૫
 ગમી દમી ને દેહે બાજે, તપસ્વિ પેરે તાપી ;
 સરળ જીવ દુભાવીને, મરે લોભી જીવ બાળી. ૬
 લોભ લાલચોનો અંત નહીં, શાન્તિમાં ક્યમ રે' ;
 રોજે ભમતું ભેજું દેખો, સંતોષજ કેમ મજે ? ૭
 ભોંયે પડેલો ઢગ ફુલનો, ખોખો ભરિને લે ;
 છતાં સંતોષ તે ખોઈને, ધાલે હાથ કાંટે. ૮

(સવૈયા હંદ—એકત્રિસા, બત્રિસા, ત્રિસા.)

રે !! લોભી જો પ્રીય પતંગી !! પડે દિવે તે મરવા,
આગ તણી તો ધાક લુલીને, ઝિંપલાવે તે બળવા. ૯
મળે તને નીતી-નીયમથી, ગ્રહણુજ કર્ય સંતોખી ;
ઝાઝું લઇ કરવાનું છે શું ? મરવાનું તરછોડી. ૧૦
તજવાની પ્રીતિ પુત્રપિતાની, માયા મ્હોળત માતાની ;
આદર માનજ લુલી જવાશે, લોભ લુલાવે દાતાની. ૧૧
કૃત્ય જુઓ કિરતારતાણું આ, જહ્યી વાંટો આપે છે,
ન્યાયનેમથી સૌને પાળે, અચળ એક જે માથે છે. ૧૨
લોભી જો તું લાખ્ખો પ્રાણી, નિરખળ દુરખળ દેખાશે,
ગણી જો સુખ્યા તારા જેવા, લાખે સો નહિ લેખાશે. ૧૩
(દોહરો.)

રવડે કૌંઘ અંધાપમાં, લુલાં લંગડાં લાખ ;
રખડે બહુ પંડ રોગમાં, જુવો તેનો કલપાન્ત. ૧૪
ધન રોગી શિર શત્રુતા, ધન આવે ને જાય ;
કેવત કવેશર કહિ ગયા, કદિ તે ક્યમ લોપાય. ૧૫
લિયો સૂખ સંતોષમાં, શોષો દુખ ધરિહામ ;
દુખ ને સુખ ઉર માનિયો, તો જોશો સુખધામ. ૧૬
કલપો જેવી કલ્પના, દીલે તેવી અસર ;
હાથો ચાટી માનિ યો, તો લુલો લુખ તરસ. ૧૭

ધર્મી.

(ભુજંગી).

ચુંચી આંખ મેલી અને મોહું મેલું,
ઉરે લાલ ને દદ તેને વસેલું ;
ગળે ખૂક ખુંચે કદી યાદ આવે,
બહુ લોહિ બેશી દિનો રાત ભાળે.

જુઓ શ્યાળ કો'લું ધરે મોહું ખંધું,
જુઓ આંખ બાડી વળી ડોળ ગંદૂ ;
બિડી હોઠ ને લાગ શીકાર શોધે,
અદેખો સદા શ્યાલની જોજી હીડે.

(દોહરો).

- કિડ ઇશાની કોતરે, હૈકું ફેલી ખાય,
જ્યહાં અદેખછ પરવરે, દેષે જીવ ગુંગળાય. ૩
- “ ચઢીઆતો ક્યમ મુંજથી, કીધો તેં ઓ રાય ? ”
“ ન્યાય નહીં કલિયુગ છે, અધમ રાજ લે'વાય.” ૪
- અગન બળે તેના ઉરે, ગળે ખુંચે બહુ ખાધ,
ખાતાં પીતાં બેસતાં, ચમકે એ પ્રજ્યાત. ૫
- “ ગમે મને ઉતારિને, એને નાખો નીચ ; ”
“ પડતી મ્હારી નમુ ખમું, એ માગું ઓ ઇશા !! ” ૬
- ચાર ચતુરો ચોકમાં, મળે કદી શ્લોગિ ;
ઇશા તેની જાગવે, ભોગીક્યમ હું રોગી.” ૭
- રોગ જોગ સહુ મન તણો, કલ્પિત પૂર પ્રમાણ ;
સુખી છતે દુઃખ માનિલે, ઇશા મુખ્ય પ્રધાન. ૮
- હોય નખળુ મન દોરવે, ભેજનું ધોવાણ ;
હલવેલું નાદાનિમાં, તેનું એ પરિણામ. ૯
- મુર્ખ હોઈ ખુશામદી, માખણિયાની સસ ;
આવે કે સિંગ ટુંકિને, ટુંકાવે પરપાસ. ૧૦
- “ ચતુરભૂજ છું હુંજ તો, જગત વનાનો પૂત ? ”
“ હુકારો હોંચી તણો, મસજો મસ્કો દૂધ.” ૧૧
- અથડાશે અભિમાનમાં, ખોશો હોશે નૂર ;
ઇશા પાપ અધિક કરે, થશે હશે તે ધૂળ. ૧૨
- દહાવ લાડ સંજોગનો, વેચણ બહેવોર માન ;
ભાગે પડતું પિરમેલું, નમી નમો ભગવાન. ૧૩

નિંદા ! ! !—ગપ્પા ! ! !

(રામગ્રી.)

- મિત્ર મમતાને પડતાં મેલિ, લિયે નિંદતનિ સોડ ;
 મોજ લધને મધૂર માને, બનવા નારદ જોડ. ૧
- પરાધ પિણ્ના માથે વ્હોરે, છિદ્ર બિજનનાં શોધે ;
 ખોળી-હુંડી જડતી જુગતી, વાત તડાકા ઠોકે. ૨
- નિરખે નાની*-છિદ્ર થકી, દરેક નાનિમાં નંગો† ;
 નિંદિત નાગો જાહેર છતે, નંગ†-નાનિ ના નિંદે. ૩
- ગળ્યું ગળે તેહ ગપ્પામાં, ટાઢયક માની ભુંકે ;
 ઉધડ કે'વાની હામ નહીં, ચાળામાં ગપ ઠોકે. ૪
- મળતા વિશેક જોડે રાખે, હું હુંકાર પુરાવે ;
 પરાધ ખાંધે ટેકો રાખી, પરનિંદા પ્રગટાવે. ૫
- ઘાતક તે જમ જેવો ઝેરી, દુપટ દર્દિ કે દ્વેષી ;
 મુખ્ય કરીને અદેખિ માંહે, ભજવે ધર્શા શેખી. ૬
- સુવેણુ વદે સૂલક્ષી હોયે, કુવેણુ વદે કુપાત્ર ;
 તજવી સંગત નિંદિતની, નીરંતર કરજો ત્યાગ. ૭
- જીભ દિધી છે પ્રેમિ પ્રભૂએ, તે જીભે સુભ ભાખો ;
 ઉપભોગ કરો ઉપકાર માનિ, ગુંણુ ગિતો તમ ગાવો. ૮
- દેશાભિમાનનો જુશ્શો રાખિ, તેજ તેજમાં તલ્પો ;
 દેશી થઇ ના દેશ વગોવો, ન ચાલ નારદ ચાલો. ૯
- ઉઠો ધરી ઉમંગ ઉરમાં, સુવેણુ સૌ વદવાને ;
 શીખ શિખો સુભ પાઠ ભણીને, નિંદા ત્યાગ કરવાને. ૧૦

(દોહરો.)

- પર નિંદાની શોધમાં, ચિતબ્રમ જેવું ભાન
 કૂતર-પેશો પરઠિને, વાસ સુંધે જ્યમ શ્વાન. ૧૧

સૂગ શરમ રાખે નહીં, પરકુ મેલું ધ્રુવેજ
 ક્ષેત્ર થાતાં લાજ તજે, નિદિત કંઠક કુટેજ. ૧૨
 વાત ચિત્ત જહેવાર નહિં, નહીં કરો સંબંધ
 નહિં ઝાળખ નહિં ખાતરી, છતે નિદે સુજન. ૧૩

પ્રાર્થના.

(લલિત છંદ).

સકળ સૃષ્ટીમાં, શીવ સત્ય તું,
 અખુટ શક્તિમાં, શ્રેષ્ઠ એક છું ;
 પુનિત પુન્યથી, પુન્ય તું પિતા,
 છીયે અમે ખરે !! પાપિ હો બધા. ૧
 કર ક્ષમા હવે, વાંક પાપની,
 મતિ તુ દે મહને, સત્ત ધ્યાનની ;
 ચરણ ચુંબિને, નમુ પ્રભૂ તને,
 ગતિ વધારિ દો, સ્વછતા મને. ૨
 નથિ રૂપિ મુની, નથી મતી કશી !
 થતિ નથી અરે !!! દીલ શાન્તી !
 મન મુઝે બહું, સ્વાલ સો કરે,
 કરે 'શું હું પ્રભૂ, રે, ઇલાજ તે ! ૩
 સુધડ બુદ્ધિ ને, ધ્યાન ધીરવ્ર,
 ખુદ ખુદા દિયો, સત્ત વીરવ્રં ;
 પતિ પ્રકાશ નો, તું પ્રતાપિ છું,
 પરઠવી પ્રિતી, કર કૃપા ઇ'છું, ૪
 હરિ, કલંક થી, સૂતરો કરો,
 અભય આપિને કર્ય તડો ખડો ;
 ભુલિ હું જાઉં, બે, ભાનમાં રહ્યો,
 કરુધરી મહને, વાચવી લિયો. ૫

ભુખડુ જ્ઞાનનો, ભીખવા ભમું;
 ભુખ ભાગ્યુ તો, જ્ઞાનિ હું બનું ;
 તપ કરું તપી, જપિ નમી તને,
 મુક્તિ માગ્યુ છું, દો દયા મ્હને. ૬
 વરસ વહિ ગયાં, વીસ બેવડાં,
 ભરતિ ભાન તો, તે થકી થયાં ;
 પલક વારમાં, પ્રાણુ તો જશે,
 ભળિજ આત્મમાં, સત્ય ભાખશે. ૭
 હિસાબ આપશે, સૂક્ષ્મી-ઝીણો,
 કરત કર્મ ને, ભરમ મરમનો ;
 પછિથિ શી ગતી, મ્હારી રે થશે,
 પુનનું ત્રાજવું, ચઢિ ઉચે જશે. ૮
 દુરિતની તુલા, ભોંય ભેગિ રે' ;
 કરિશ શું ક્રિયા, શી વલે થશે !!
 કળ વકળ કરું, ગુંચ આવિ છે,
 ચુક અચૂક ખુખ, ઉર વ્યાપિ છે. ૯
 પ્રભુ તુ દે દવા, સાર ધર્મનું,
 ધ્રુવિ ધ્રુપાવિ દે, તન અધર્મિનું ;
 ભિખ અકર્મિ ને, આપિ ને કરો,
 સુમતિ દાન દૈ, દૂઃખ ને હરો. ૧૦
 સપુત તાણરો, સૂત છું પતિ,
 અવર શું હરે ? પાપની મતી ;
 નમિ નમી નમું, નેક નેમથી,
 ભજ્યુ પિતા તને, દીલ જાનથી. ૧૧

સૃષ્ટી-માત અથવા માતા-સૃષ્ટી.

(રામગ્રી).

- પ્રથમ પરમેશ્વરે પ્રગટીને, ભજવી ભૂમી માત ;
પેદા કીધી પૂનમ જેવી, સ્ત્રી સદ્કર્મી જાત. ૧
- અન્ને મળી વરમાળ આપે, પહેરે વિશ્વ સાક્ષાત ;
એના અન્ને ભેગી થઇને, માંડે શુભ સંસાર. ૨
- ખિજનું શોષણ અન્ને કરિને, ઘડે ચિરંજીવ ઘાટ ;
પાળી પોષી પુષ્ટ કરી, આપે કૃષ્ણ અવતાર. ૩
- ઝાડ ઉધારે ફળ દૂઝાવે, વળિ ખાખર હદ પાર ;
ભેળ સેળની સૃષ્ટિ આખી, જીઓ તમો નરનાર. ૪
- સાર ન નિકળે વિચાર કરતાં, ભરમ બ્રહ્મા જાણે ;
સરસ નરસનો ભેગો મેળો, પાર વિચાર ન આવે. ૫
- પ્રમાણ એમજ સ્ત્રી પુરૂષનું, કોઇ ભુંડું કોઇ રૂડું ;
કોઇક ઝાડે જામ લટકતું, કવચ બીજાં પર કુડું. ૬
- ભૂમી માતા ધાન્ય તો, થોકે ખોળે આપે ;
તેજ ભૂમીમાં બાજે દ્રાક્ષ, પૂરી ભાગ ન આવે. ૭
- ઉપયોગ એક સરેખા છે, પણ, કર્મ નિરાળાં હોય ;
પ્રમાણ પ્રાણીમાત્રતાણું ત્યમ, જીદા રંગમાં જોય. ૮
- દૈત્ય વ્યંત્રિ સૌ કામનાં છે, શું સ્ત્રી કે શું મદ ?
ખ્યાલ કરોતો મને લાગશે, ઈશશક્તી શું સર્સ ? ૯
- ધ્યાન ધરી વીચાર કરીને, વહું સત્ય હું વેણ ;
ભલી ભુંડી વર્ણ વર્ણવું છું, દેખું ચાળા-ચેન. ૧૦
- લેશોમાં કોઇ પારકો, પોથો પચાવી પોત ;
જેને જે લાગૂ પડે તે, તેણે લેવો બોધ. ૧૧
- મિથ્યામનમાં કોઇ કરી, નહિ, ભાંડવું ભાધ બેન ;
શાન્ત બની મનને પૂછવું, ' મુજ ચાળા શું ચેન ' ? ૧૨

- અંતઃકરણ કહે તે માનો, આત્મ પ્રગટે સાચું ;
નિશપક્ષ મિત્ર તે ખરો, સત્ય કહેશે નહિ વાકું. ૧૩
- સ્ત્રી સદ્ગૂણી સ્ત્રી દુરગુણી, સ્ત્રી વિલક્ષણ જાત ;
છતે ખામી કલંક નહીં, નહીં દીવે હોય ડાગ. ૧૪
- સતી અને કોઈ સત્ય કે'વા, પતીત છતાં પ્રાશ્વિત ;
એહ ભરમની મ્હોટી વારતા, માની લ્યો નિશ્ચિત. ૧૫
- કહુ હું તે શું ફરી ફરીને, સ્ત્રી વિચિત્રજ જાત ;
કળ બળ વાપરિ કેળવિ લેવી, સુધ બુધ રાખી સાથ. ૧૬
- કરમ કહાણી કરમ લહાણી, (તેમાં) કરમ ધરમનો હાથ ;
સુભાગ્યથી સુભ સ્ત્રી મળિ આવે, કૂભાગ્યે કૂપાત્ર. ૧૭
- તંત્ર મંત્ર કે જંત્ર વડે પણ, ફળી નથી સ્ત્રી જાત ;
ફરે નહીં ફરેબ દીધેથી, કરિ જો લક્ષ ફિસાદ. ૧૮
- માત ભુમીનાં પ્રાક્રમો જેમ, ગણવે નહીં ગણાય ;
તેમજ શક્તી સ્ત્રી તણી, કસોટી કેમ કઢાય. ૧૯

સદ્ગૂણી સ્ત્રી.

- સાચી સ્ત્રીના સદ વૈભવનું, કેમ થશે સત તોલ ;
મજે નંગ બહુ નહી જડે, કંચન કુંદન મોલ. ૨૦
- ધર્મ-વાદી બૂધ સરીખા, કાઈસ્ત ને કયવાન
પુણ્ય પુત્ર જરાથુસ્ત જેવા, કરી આલમ એહશાન, ૨૧
- સહસ્ર બુદ્ધીના બાળકને, આપ્યો તે અવતાર ;
ધન્ય સ્ત્રી સત ધન્ય તને, કંઈક કર્યા દીગ પાળ. ૨૨
- ધણીની તું તો ભાગ્યવંતી, ચંદ્ર સમી નિરમાણ ;
સૂખ દુખમાં સામિલ થઈને, કીધાં કામ વિશાળ. ૨૩
- જાળ બળતી હોયે ગાલપર, ચુંબે ચૂસી લેય ;
શીતળ વાયૂ વાંઝોટીને, તન મન શાન્તી દેય. ૨૪

હોય પારકાં કે પાડોશી, સરવે સૂત સમાન ;	
કરુણા રસ પીરસીને ઝાઝો, રિઝવે લોક નિદાન.	૨૫
ખાન પાનથી તૃપ્ત કરે, હોય માગણું કે ભિક્ષૂક ;	
દયા દેખાડી બાળકોને, મન માયાળૂ ખૂબ.	૨૬
ચિત્તલ ગઢમાં ચિત્તા સચકી, હાંમે પાડી દેહ ;	
સત્ય સાક્ષી ને સહસ્ર શાસ્ત્રોનો છે એ ઉલ્લેખ.	૨૭
પ્રથમ ભજવે ભગવાનને, પાછળ સ્ત્રી સતમાત ;	
આભાર માનો પરમકપાળ, સરજી સ્ત્રી પુંજ્ય જાત.	૨૮

(ચોપાદ).

સત્યવંતિ જેને ધર નાર, ભાગ્યવંત તેનો ભરથાર ;	
હોય કૂપાત્ર જેની નાર, માત પિતાનો ધિક અવતાર.	૨૯
કુળવંતી દીપાવે કૂળ, નાકેશ તો નંખાવે ધુળ ;	
કુળવંતી ધર અભરે ભરે, સૂત પત્નીને રળતા કરે.	૩૦
જે જનને જગ માહિ હમેશ, પુજ્ય પત્નિ તૂં દે પરમેશ ;	
ન્યુનતા તેને કંઈ નવ રહી, સ્વર્ગ સૂખ તે જોશે સહી.	૩૧

દુરગુણી સ્ત્રી.

(રામગ્રી).

વંઠી સ્ત્રી તારાં કાર્ય માંહ, કૌતક કુંઠ કુંઠ થાય ;	
વિચિત્ર તૂં વૈભવ વારુણી, અજા્ય કામ લેવાય.	૩૨
હજાર ફરસંગ ફલંગ ફાંદા, ફેંકી ઉડી ચાલે ;	
નટ નગુણાં લોક નક્ષત્રો, લાવી ધર ધૂળવે.	૩૩
નક્ષટ્ર સ્ત્રીના નાચ વડે તો, વિશ્વ થયો વૈતાળ ;	
ધણી ધોરીના ધિકારોથી, મૂઝે મદ મુછાળ.	૩૪
સૈન્ય સિંહાસન શું લંકાનું, રાજ ઉજન સિધપૂર ;	
ભરતખંડના ભૂપોભારે, કરી બેઠા હડધૂત.	૩૫

- લજ્યા લોપી કૂમક આપે, જમા કરે જન જાયાં ;
 બહાણુ વાતે પાઠ ભણીને, પછે ઉચકે માથાં. ૩૬
- જાત પ્રજાતે મેલાં ગંદાં, એક સરીખાં દેખે
 નામ ઠામ ખેલાન બનીને, ભાર મર્યાદ સૌ ભુલે. ૩૭
- કપરજ ખોદે આપ બાળની, કતલ ન કરવા ચૂકે ;
 રાંક સગાંઓ ટાંકામારી, ધાવ કપર બેહુ પુરે. ૩૮
- સાફ બતાવે ભાંય તે, “ રખે ઢેખાં લોક દેખે ; ”
 “ ખડખડી પૃથ્વી દેખીને, હૈયાં હીણાં લેખે.” ૩૯
- રાંક બાળકાં હોયે ભોળાં, નહિ તેમાં કંઈ દોષ ;
 માત વાંકમાં વિંટલાઇને, ધરે દિલે અફસોસ !! ૪૦
- માટી માયાળુ હોય તો, ધસે હસે ને મૂઝે ;
 નિદોષો ને વંચવી, કલંક પર ચૂનો ધોળે. ૪૧
- લજવે પિતાના કૂળને, લજવે માતને ભ્રાત ;
 લજવે કૂળ કુટુંબને તે, ન્હાનાં મ્હોટાં સાથ. ૪૨
- ગાર્ડી ને ધરે ખેશી, શિખે કામ શામ અદકાં ;
 ડચકાં ખાઇ લોકો દેખે, હોય મર્દ, ના મર્દા ૪૩
- વંદી સ્ત્રી અશાન્તી માંહે, લિએ મર્દના સોંગ ;
 ઢોંગ મચાવી નરને આપે, નારીના ભૂપણ. ૪૪
- ભુંડી સ્ત્રીનાં કીસમતનું, અજબ ઓઘડિયું ચાલે ;
 શોષી લીએ સજ્જન દુરજન, ફરક પડે કૌંઘ કાળે. ૪૫
- ચરિત્ર વંદી સ્ત્રીઓ કેરાં, વિચિત્ર બહુ દેખાય ;
 હદ વળી શ્યામશક્તીની, ત્રિલોકીક તાલ ગણાય. ૪૬
- ભુંડી સ્ત્રીને મ્હોડે ભાંડણુ, દમે ભલો ભરથાર ;
 ગાળ ગોલોચિ ગાઇ વગાડી, બાળ કરે ગંવાર. ૪૭
- અક્કલ વિનાના વાંદર જોડે, ઓળખને વેહેવાર ;
 કારમિ સ્ત્રીની કેડે રહિ કે, ‘હું ચક્ષુ સનસાર.’ ૪૮

વંદી સ્ત્રીઓ સોંગજીને, ભણે ભણેલ કલામ ;	
કો દિન કલ્મો કો દિન વેદ, કો દીન ભજે તે રામ.	૪૯
કો દિન બાળ અને બાળકાં, કો દિન ઘણી ધુરંધ ;	
ગજે લગાડે મંન મનાવા, કે “ નિર્દોષ છું નિરંત.”	૫૦
કો દિન જૂઠાં આળ ચઢાવે, મ્હો માથાં બહુ ફૂટે ;	
બાળ બચ્ચાંને ભોળવીને, ઘરે અગ્નિ પણ મૂકે.	૫૧
પિતા પતીની પિંડયો કાપી, પૂરે પોતાનાં ધાવ ;	
જૂઠાં તોહમત થાપી-છાપી, પોતે કરે બચાવ.	૫૨
કૂર કે'વાડે ઘેલાં ગણાવે, ઘાતક છાપ મરાવે ;	
સાલસ શૂરા સુદાને પણ, જીલમી ચોર બનાવે.	૫૩
કેળ સમા કોમળ અંગીને, કરતી ઝટ કઠોર ;	
સતકાર સધજો ભૂલીજઈને, કરવા નિકળે ઠોર.	૫૪
ખાતું તહારં ગાતું બીજનું, રહેવી ત્રિજનની વેઠ ;	
લાજ રહિત લજતાઓ કેરો, એ છે સત્ય વિવેક.	૫૫
તૂજ માટીના ઘેર્યેથી, મળે તને કુલપાન ;	
ઉપકાર ભુલિ અપકાર કરવો, તે નર્કીનું કામ.	૫૬
શું સમજે તું એમજુકે, નથી કદી કોઈ જોતું ;	
છુપી દૃષ્ટિ સંસારની, એ, રગતપીત્તનું ગોતું.	૫૭
ભવ બન્નેમાં શાસન મળશે, નહીં મળે વીશ્રામ ;	
હામ વગર ભટકી મરે છે, કરીને મોંદું શામ.	૫૮
સોવસા સરવે સમજે છે, પાપ ઢાંક્યું ક્યમ રેહ ;	
સમજણ તન મન અને દીલથી, ખુલ્લિ જણાશે દેહ.	૫૯
અંધકાળમાં કીધેલાં, પાપ અજવાળું દે છે ;	
છુપાં કરેલાં પાપ સદા, ઢાંક્યા તો નહિ રેહશે.	૬૦
પાર પડોશી જાત પ્રજાતી, નથી છેક કંઈ અંધા ;	
બધા નથી કંઈ ઘુડ પૂઠ કે, સમજે તું મા ગંગા.	૬૧

- કામ કુંડંગા કૂકરમીનાં, જાહેર પોળે પોળ ;
ચોરે ચોટે ચઢે વારતા, પ્રગટે બોલે બોલ. ૬૨
- ચેન ચાળા પડે ઉઘાડા, છૂપાં રે' ક્યમ નેન ?
પત્રકારે પામી જઈ પોતે, લોક લિયે સત્ત જહેમ. ૬૩
- જહેમનિ વૃષ્ટિ આંખ રાખે, લોક ચક્રાર થઈ ચાલે;
છુપો તમાસો જોત જોતે, પછી પાપ પ્રગટાવે. ૬૪
- ચાળા પરથી ચાલ જણાશે, થશે કૃત્ય ઉઘાડાં ;
કુદરતનો એ નીયમ સાચો, હશે ગમેત્યમ જાયાં. ૬૫
- સરળ સુંવાળો નેને વેણે, દેખે સીધું નાર ;
સતવસા તે ભલી ખરી ને, પતિવ્રતા શ્રંગાર. ૬૬
- નીચા નેન થકી નિરખે તે, વિકૃત માની લેય ;
હૈડે જે તેને વસે, તેના દરસન નેનો દેય. ૬૭
- અપાર દર્શક હૈકું હોય, ત્રિપટ દુર પાતાળ ;
પારદર્શક નેન-નખરાં, પુણવે નેસ કપાળ. ૬૮
- બેટી ડોટી બેનડી મન, કર કુદરત નો ખ્યાલ ;
મરદ થાને સ્ત્રીની ઉપર, સૌ કોનો ક્યમ બહાલ ? ૬૯
- “અજ્ઞાન નાર નાજીક છું તૂ, સહુ ચઢે તુજ વાઢ ;”
“જો કે તું જમ જેવી હોય, તો પણ માને રાંક.” ૭૦
- “પરઠે ઈશ્વર પોતે તુંને, કયો દરજ્જો શ્રેષ્ઠ ;”
“મમતા માયા મેલી કરે, સાલ્ય તને હમ્મેશ.” ૭૧
- બેટી ડોટી બેનડી તું, કર કુદરતનો ખ્યાલ ;
લક્ષ પટ પાપો માફ કરે પણ, એક પાપે ચંડાળ. ૭૨
- જીગતું જીહું ચોરી સાધે, બીજાં બહુ બહુ પાપ ;
ક્ષમા મળે માગે તેની, પણ નહીં ક્ષમા કૂચાલ. ૭૩
- કારણ કળતાં રહેજ માંહે, જોશો જીવંત સાર ;
સૂઝી સરખી રાખીને, આપ્યો શ્રેષ્ઠ વહેવાર. ૭૪

પ્રાણીઓમાં છે ઉત્તમ તું, મરદ તણોશ્રૃંગાર;	
તુંથી જીવન તુંથી ભોજન, સુકાનિ ધર સંસાર;	૭૫
બેટી ડોટી બેનડી તું, કર કુદરતનો ખ્યાલ;	
ભમેલ ભાયડો જો ભમે તો, માત્ર કહે બેતાલ.	૭૬
પણ સ્ત્રી અસત્ય નીવડેતો, શાસન સો ઘણું થાય;	
ઇશ્વર કોપે તન મન રૂઠે, છુપાં પાપ પ્રગટાય.	૭૭
બેટી ડોટી બેનડી તું, ફરી કરી જો ખૂજ;	
સોળઘણી લજ્જા મેલી છે, એજ કુદરત અંકુશ.	૭૮
કેર થાય જો લોપે લજ્જા, રૂઠે કપાળ નાથ;	
શિક્ષા છેવટ ભોગવે, હિણિ હણાયે લક્ષ વાર.	૭૯
ભમેલ ભુંડી ભવકુટી, ફરી વિનવું તને એમ;	
કરી જોજો વિચાર ખુબ, દરજ્જે ચઢતો કેમ?	૮૦
મરદ માત્ર નોકર ચાકર છે, સતવરા મજૂર;	
રંક રાજા શેઠ સવાલી, ભાર જિલ્લે છે પૂઠ.	૮૧
તું ધરરાણી નામ ધણિઆણી, સૂષ્ટી સરખી માત;	
રાજ સંસાર તૂજ હાથમાં, તુંથી જગ વહેવાર.	૮૨
તું ઉધારે તું ઉછેરે, અતિ તહારો ઉપકાર;	
જાગૃત જગ છે તું વડે, ભુંડી ખુવે ક્યમ ભાર?	૮૩

બાળઆપિશ.

(ગરખી).

ચાલતી ચાલતી ચાલતી રે, (એરાગ).

શાનતી શાનતી શાનતી રે, નિદ્રા દિયો દાતા તન શાનતી.
 તન મન દેહને સંતોખી રાખી, બક્ષો રૂસ્તમની કાનતી રે.
 નિદ્રા દિયો દાતા તન શાનતી, ૧

દીનનો દયાળુ મયાળુ કરીને, ભાગે ખુદા દુઃખ બ્રાનતી રે.

નિંદ્રા દિયો દાતા તન શાનતી. ૨

અદલ ધનસાશી નોશોહુર જેવો, કિર્તી નોહુરોજ પ્રકાશતી રે.

નિંદ્રા દિયો દાતા તન શાનતી. ૩

જલોજર જેવો ભાયગવંતો, મેળવે સંસાર વિખ્યાતી રે.

નિંદ્રા દિયો દાતા તન શાનતી. ૪

અમરત તુંને પિલાવું પુરતું, ગાવું તુંને નેક નામથી રે,

નિંદ્રા દિયો દાતા તન શાનતી. ૫

ફરોહુર અશોની સાદા માગી, આશિષ આપું દિલોબ્બનથી રે.

નિંદ્રા દિયો દાતા તન શાનતી. ૬

જ્ઞાની દાની ને ધરમી બનીને, લેજે દુવા ગામે ગામની રે.

નિંદ્રા દિયો દાતા તન શાનતી. ૭

જરથોસ્ત અશોનો ચેલો ચુનંદો, ભણજે ઝંદ બહુ માનથી રે.

નિંદ્રા દિયો દાતા તન શાનતી. ૮

ગોદહસ્તિમથનો વેષ ધારી.

સ્વરૂપનો કુપટ ફેરફાર.

(બુલના છંદ.)

સંસ્કૃતી સંતાપના આપને તાપથી, અચિ જઈ સરસ્વતિ શીશ થાયો ;

ધ્યાની સૂકાની એ વેદ પૂરાણમાં, બલનો પુત્ર પૂરો પુંબયો. ૧

વીશ પર પાંચની વય પુરી તો થતાં, થઈ ગયો જ્ઞાનિ શિક્ષક શ્યાનો;

માનિયું મન થકી તંન પોષી કરી, સુખ સંતોષમાં નહિ સમાયો. ૨

પાનની બીડીઓ ચાવી ચાળા કરે, મશકરીમાં મથી તર્ક ઠોકે ;

લઘુ વડાં સહુ બહુ અજબ ઉરમાં થઈ, ટેહલને તર્કનો મર્મ શોધે. ૩

(દોહરો.)

સુખ સાગરનો શોખતી, રસ્તમ બલ સુબ્બન ;

અકશમાત એવો કહ્યો ? લાવે વિકૃત હાન ! ૪

- (પાંચ) છવીશ વયમાં વાધિઓ*, ત્યારે લાગ્યો તીર ;
 કામ દેવી ત્યાં જઈ ચઢી, દરદે દીધી ભીડ. ૫
 રે બાણાવળિ† ક્યાં વળી, સુખ સાગરને થાંમ!
 નાશ વિનાશી વેવલાં, વાળ્યાં ત્હેં ધમસાન. ૬
 કુંવરી ત્હારાં સ્થાનમાં, અટકી કાં નહીં હો !!
 માણકચોકની મોજમાં, કેમ મચી નહીં કો ? ૭
 નેન નાચણ્યા કીરણો, ઝંખવાયાં નહીં કેમ ?
 અહો !! કહી આભૂષણો, ચૂપ કરે મુજ વેણ. ૮
 એ લલતાની‡ લેકિમાં, લલચાવે લે લૂટ ;
 સુખ, સંતોષી, શાંતિને, તજી કીધાં ‘હડ ધુત’. ૯
 માંચુ મોકલ્યું માનમાં, ઘટતું છાજતું તેમ ;
 ભારે હલકી બનિ ઠણી, પરણી રિઝવી નેન. ૧૦

(ભુજંગી છંદ.)

- છતું છેક તે છાકિને શું સુણાવું,
 હતું હેતને પ્રિત ત્રિલોકિ કેરે ;
 લગન રાતનો હર્ષરસ શું રસીલો !
 કશ્ન ગોપીના રાસ લીલા સરીખો. ૧૧
 પડદો પાડીને ટુંકમાં એજ બોલું,
 જેવું લેયલા મજનૂનવું તે સગ્નેડું ;
 ભેટી દીધી તે લાગી તેને કફેડી,
 બેકે પ્રેમની ભેટી સૌ પૂર્વે જેવી. ૧૨

દોહરા.

- પરણિત પંચક પાંચડાં, પળે પંખેર થઈ,
 ઉડી ગયાં પળ વારમાં, દુપટ દિવસ ઝટ લેઈ. ૧૩

- ચોથો ને પછી પાંચમો, ગયો ગળ્લવી પ્રેમ ;
 છઠો માસ મહિમા વહ્યો, સુખ માયા સહું નેમ. ૧૪
- ઉડતાલિસ અઠવાડીઆં, ગયા પછીની સહેલ ;
 ફૂંવરી મંટોડી તણી, નહિ દેવીના નેન. ૧૫
- કુલેલ, ગુલેલ ધાલીને, ચોજે અંખર અંગ ;
 જરી કસબને ઝીકનો, પેહેરે 'પોલકો' તંગ. ૧૬
- 'લેસ, લાકીટ' ને લુલકો, લટકાવી છલકાય ;
 અર્ધથી અદકી સૂંદરી, રંગ ફૂલે સોભાય. ૧૭
- ઢોંગ સોંગ પર ધૂળ દધ, ખરો બળાપો કહું ;
 ચહેરાની ખુબ સૂતીએ, ભખી મતી બહુ બહુ. ૧૮
- સમજ શિક્ષણ સૌ સાડીની, સોડ સટકે સમાય ;
 અક્કલમાં હાજર જવાબ, સહેજે તડકડી થાય. ૧૯
- તાઠી મીથી જો બને, માનીતી રંક રાય ;
 મિનન જતાંજ સેજમાં, જાત તેહની જણાય. ૨૦

(ચોપાઇ છંદ.)

- ઉચ્ચી કલ્લી નીચાં નેન, ખાંધે કુલે પંખા ફેણ ;
 જ્યાં જીવો ત્યાં 'ફેશન' નવી, ખાંધ ખુલ્લી ને ડોક તરી. ૨૧
- બેશી પાટો ખાતી હોય, પ્રેમી પતંગે પોઠી તોય ;
 પાટા પહોળા માથે પટી, તાણી ખાંધે ગોજી ઘણી. ૨૨
- કેશ તણા 'પફ' કુલ કરે, સહૈતો હટાવી આડો ધરે ;
 સુંદર છતે તું કેમ મથે ? ધર મિત્રાણી મૂર્ખ બને !! ૨૩
- છાની શીખો આપો ઘણી, શૂં વળે વાળિ વળી !!
 અજબ લાગે છે એઘણું, ભાવી છતે કેવું ઘેલું ? ૨૪
- રાત્રે ફેફર* દીવશે દોડ, ધક્કા મુક્કી વાળી સોડ ;
 લાડ લડે બાળક ના સહી, માણક મનાવે ઢેપું દધ. ૨૫

નૈન ચઢાવી ચેન ધણાં, તાલ તડાકા તૂતી તણાં ;
 સટક લટકની હોંસ ધણી, ગોપી ગણાવા તત્પર બની. ૨૬
 બેશી બોલાવે ધત્તર બન, ભેગા કરે ભોગી બેભાન ;
 પટેલ ટળાટી શેઠ કરણ, ભજે ભામીને વશી કરણ. ૨૭

(દોહરો).

ઝિભડી, દાંતે દાખીને, રસ્તમ લેતો શ્વાસ ;
 હાય, હવામાં ફુંકીને, બની બેશે નિરાસ. ૨૮
 વખત વહે વઢવાડમાં, રીસ ગુસ્સાના વેણ ;
 સામ સામી બોલી બકે, નહીં કે'વાના કે'ન. ૨૯
 જેમ જણાતી જૂલમિની, દીવશ જતે બહુ ખોડ ;
 તેમ રસ્તમના નેનમાં, દેખાતી કફેડ. ૩૦
 નાખ નસ્કોરાં દેખતો, વળ દીધેલા હોઠ ;
 કેહતો કલ્પના કલ્પીને, ખરી વંત્રીની જોડ. ૩૧
 “ ખુદા જાણે એ શું થયું ! ” સમજ પડે નહીં રહેજ !!
 મુખ આકૃતિ આકળી, રિંછડી તેને કેહજ ૩૨
 છેલ છખીલા છાલકા, છકવી ચઢવે છાજ ;
 પણ રૂસ દ્રષ્ટિએ દેખતાં, દેખાતિ પિશાચ. ૩૩
 જેમ ગુંચેલા ગાંઠમાં, નવી ગાંઠ ગુંચાય ;
 તેમ રોજ તકરારમાં, જન્મ-પીડા દેખાય. ૩૪

(હવે) ભયભિત દદં આવીને, લીધાં કુંવરી સોડ ;
 કમળ ચેહેરો ચુંથીને, ખાડ ખણ્યા અધોર. ૩૫
 ચંદ્રસમા ચેહરા પરે, ચુંથી ચાંદાં દીધ ;
 ધાભાં ને ચાઠાં થકી, બેડોળ મોઢું કીધ. ૩૬

(પછી) ચલકત આંખે આણુવા, કરયા પ્રયત્નો બહુ ;
 ધાવ ગાખાં પૂરવા, પુરે લેખ બહુ બહુ. ૩૭

આરસિ થઇ અળખામણી દેખિ ભડકે આંખ ;
એવું ભયંકર એહરાનુ, ચિત્ર ચીતરયું ભયંકાર. ૩૮

કોપ વળ્યો માતા તણો, ત્રાસિક શિતલા એજ ;
જેઅન તેને ચુંથીયું, કીધું રૂપ કરૂં છોક. ૩૯

(હવે) લાલજી શામજી ગામના, કસ્યાના પીતરાઈ ;
પડતી કીધી કુંવરીને, અળખામણી દેખાઈ. ૪૦

વળી પટેલ ટળાટી શેઠ, સૌ છોડીને જાય ;
મોકલું કરી મેદાન ને, વગે સગે સૌ થાય.

‘હાથે કિધાં ઉર વાગિયાં,’ કેહતી સાચી થઇ ;
થઇ વખૂટી બાપડી, ભયભીત બની એ બધ. ૪૧

(આખર) લીધો રસ્તમ સોડમાં, કીધો હૈડાં-હાર ;
મન મનાવી તેહનું, દીધા અતિશય લાડ. ૪૨

(હવે) ચક્તિ બની જોવા પડ્યો, હૈડે દાખી હાથ ;
“શું સુંદરી શું કુટડી, લાગે સ્વર્ગીત જાત!!” ૪૩

નીતિ તણા લેપો વડે, નમ્ર વદે તે વેણ ;
ઠાઠ માઠ જુઠા તણી, તજી તરકડી નેન ; ૪૪

ભુલી ભાન અભિમાન તજી, સ્વભાવ પ્રેમી કીધ ;
શાંત પણે પાળે બહુ, ફરજ ઇશ્વરે દીધ. ૪૫

બનાવ છેવટ એ બન્યો, રૂસે માની લીધ ;
“સુંદર મહારી સ્ત્રી સમી, નહીં જોવાયે દીધ.” ૪૬

તર્કશાસ્ત્રિને તમાચો.

(ગોહ-સ્મિથનો વેષધારિ).

(રામગ્રી).

માને જ્ઞાની માનવને જો, ડા'પણમાં દીપાવે ;
તર્કશક્તિનું તાજ દધને, સમજણ મય લેખાવે.

એરિસટોટલ ભલે લવે છે, સ્મિગલેશયસ સમ જ્ઞાની ;
 દગ સિદ્ધાંત ગણી દેખાડે, પણ લઉં હું નહિ માની.
 શાસ્ત્રી શ્રીના ગુણાકારને, ભાવ્ય ભાંજણી ભારે ;
 વિશેષ બુદ્ધિનાં દૃષ્ટાંતો, લખ્યુટ લખિ સંભળાવે.
 સુઝે તેવું છે એ લવતા, રજ માત્ર હું નવ માનું ;
 શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતો બધા વગોવી, કહું વચન બહુ રચાણું.
 માનવ તેના મારગ છે જો, દુર્બળ તેમ નિશક્ત ;
 એહ વૃથા અભિમાન કેરું, પુતળું ગર્વ અશક્ત.
 એ નામી છે જે કુદરતનો, તે ઢીસો કુત્રણુ ;
 ભૂલ ચુકનો છેજ નમૂનો, સત્ય માનિ લેજો.

(દોહરો).

જ્ઞાન પહેલાં પ્રેરણા, મુખડે રે' છે રોજ ;
 જ્ઞાન જગ્યે અભિમાન છે, દોગટ કરવી ખોજ.
 નથી તમે શું દેખતા, પશૂ પ્રમાણિક ઢોર ;
 જે પોતાના અંતિને, નિકળે કરવા ઢોર !!
 જુક્તિ જૂઠું-ખુશામદો, કરી દગે સગ સોધ ;
 માર-ફાડ-શીસાદના, જઘ દરબારે રોધ.
 છેતરતા કદિ દેખિયા, ઉપલગ માનો આપિ ;
 ચઢવે તેને ઠેઠ દગિ, ઉંચ જમરૂખી માપિ.
 જ્યાં રળિઆમણુ-રાન ત્યાં, ભટકે નિરઅંકુશ ;
 રાજનીતિના નાયની, કરે ન માથાફૂટ.
 ચરે ફરે તે મોંજમાં, રમત ગમતને દોડ ;
 કુણુ આવ્યું જાણે નહીં, કોણુ ગયું તે કોઈ.
 સભા નામ સમજે નહીં, નહિ દરબારે જાય ;
 મનાવે ફૂડા વેરિને, જાનિ મિત્ર તું થાય.

નમન પુજનું નામ નાહિ, છો ને શોભારામ^૧ ;
 હશે સુખો કે લખપતી, નહિ વિનવે જોરામ.^૨
 નીચાં નિદિત કામમાં, નહિ નાંખે તે હાથ ;
 લખે નહીં લાલા^૩થકી, રવે નહીં કો જાગ.
 દોર પશુમાં દેખો નહીં, કાજી ગાજી ચોર ;
 ન્યાય મંત્રિ કાકા-કવી, હોયન કોઈ દોર.
 નાચ સુશિક્ષિત ના મળે, નહીં સારંગી શર ;
 નથી વીર કો દેણુમાં, દોરે દેણુ પૂર.
 ભળે નહીં રણ ભૂમિમાં, જર લેવા લે જીવ ;
 માટે સૌ માની લિયો, દોર પ્રમાણિક જીવ.
 વડો પનોતો વાંદરો, મળતો માનવ જાત ;
 નકળી ચાળા તે કરે, પશુમાં તે પ્રખ્યાત.
 સોગ સ્વરૂપને ઢોંગમાં, માનવનો તે જોઈ ;
 વળી ધર્મા માનવ પડે, વ્યાપે તનમાં ઠેઠ.
 મહારાજનો માનકરિ, પુરતાજી પણ ઢેક ;
 કપટ કીના કૂભાંડમાં, ચઢે કપીથી છેક.
 તે ભણી દટી દધ જીવ્યો, શું મૂલાયમ જાત!!!
 ચરખી જેવો ચોપરો, જ્યારે મંત્રી સાથ.
 પલટાવી પાછો જીવ્યો, એજ નમાનો નર ;
 ગાદી પર ગગડાવતાં, ધરે હુકો નોકર.
 રડતાંને સધીઆર દે, જાણે રાજધિરાજ !!!
 માગ્યું દેવા તૈયાર તે, બનિ પોતે સરતાજ.
 ખાસજ દાસ ખવાસને, નોકર ચાકર દૂત ;
 નકલ કરે રિતભાતની, શેઠ તણી અણિશુદ્ધ.

૧. પૈસાવાળો—લાગવમવાળો. ૨. યુરોહડવૈયો. ૩. અજ્ઞાન છતાં
 જ્ઞાનમાં ખપાવવા બીજનું લખેલું પોતાનાં ભાષણ તરીકે વાંચનારાં
 લાલજી.

હુત કાસદને દાસની, રીત ભજે ઉમરાવ ;
છોટ મ્હોટનો, મ્હેલમાં, સહુ વાંદર દેખાવ.

ગાંડા કૂતરાનો રાજીઓ.

(ગોઠ્ઠસ્મિથનો વેપધારી)

(દોહરો).

વિવિધ પ્રકારનાં રૂડાં, લોક ધરોની કાન ;	
અજામ સરખિ છે ઠોડકી, ટુંકી કવિતા જાણુ.	૧
નહિ રોકે નહિ વખત લે, નહિ ટાયલુ કે ટે'લ ;	
નહાની સરખી વારતા, જ્યાં સંકોચી રહેલ.	૨
પૂનમના પ્રતિબિંબ સમ, પુરૂષ એક સુખાણુ ;	
મંગળ સુંદર ગામ એ, રે'તો નેકજ નામ.	૩
દરસન કરવા મંદિરે, નિકળે તે જે વાર ;	
લેતા લોકો માનીને, કહિ વિષ્ણુ અવતાર.	૪
માયા મમતા મોહિની, હૈડે વસે હમેશ ;	
હશે શત્રુ કે મિત્ર તે, નહિ તેને મન ક્લેશ.	૫
ઘોતી ખેર્યા ખેલ તે, ઢાંકે પરકાં અંગ ;	
વસ્ત્ર આપિને રીઝવે, પાળે પૂર પ્રસંગ.	૬
મિત્ર ગુરુ-ગુરુ કૂતરાં, ગામ ગભાણુ હોય ;	
તેમજ સુંદર ગામમાં, કૂતરો રે'તો કોય.	૭
ખેલ પ્રથમ તો પ્રીતિ હતી, એઉ વચ્ચે બહુ બહાલ ;	
મતલબ સાધી રીસમાં, કરડયો વિષ્ણુ લાલ.	૮
આસપાસથી આવીયાં, પાડોશી સહુ ધાધ ;	
અજામ બનીને બોલિયાં, મતિ ધ્યાને શું ખોધ ;	૯
જઘન નેનથી ઝાંખતાં, જખમ જણાયો જોર ;	
છાતી ઠોકી સત્ય કર્યું, હરખ-કૂતરથી મોત.	૧૦

અંત્યે આશ્ચર્ય ઉપજ્યું, લોક વાક્ય સહુ જૂઠું ;
મરતો વિજી સજ થયો, મુવો ત્યારે તો કુત !!! ૧૪

પ્રીન્સ અને પ્રીન્સેસની પધરામણી.

પ્રીન્સ અને પ્રીન્સેસ ઓફ વેલ્સ મુમબાઇ પધાર્યાં તે દિવસના
વર્તમાન પત્રમાં પ્રગટ કરેલી હતી.

(લલિતની ઢબ).

મહાન માતનો, શ્રેષ્ઠ પુત્ર તું,
ભલે જોવું અને, ચંદ્ર મુખડું ;
પનોતા પુત્રનું, તું પુંજ્ય આળકું,
સ્વર્ગ-વિજીએ ના, પવિત્ર ગૌત્રનું.
ભલે પધારે તું, આપીસ લાવશે,
સ્થાન ઈંદને, અચુક ભાવશે ;
દેશ ઈંદ ને, તું નીભાવીને,
જશ લેજો ઘણો, ખોજે ખેશાડીને.
ભલે પધારીને, સંતોષ આપીઓ,
ભરતખંડને, તમે શોભાવીઓ ;
પનોતા પાયની, છાપ છાપીને,
ગુલ ફુલના, સગન માનીને.
મણી મે માતને, લાવીને કર્યા,
પુન્યપાળી હો, આભાર બહુ થયા ;
પધારો પ્રેમથી, ઈંદ ને સમાન,
જનશીશાની ની ગુંથી ઘાલું માળ.
પાવન કર્યા પગે, દેશ ભાગ્યવન ;
લીધો જનમ ભલે, ભરત સિંહાસન ;
દશરથ રાજના, રાજ તાજ નો ;
ભોગી ભલે થજે, ઈંદ તજત નો.

સાથ સર્વ હમ, સુભાગ્ય તો ખરાં,
 નથી કશી પીડા, નહીં રાજમા મણાં,
 ધરમ કરમમા, નથી કશો ભરમ ;
 નથી રાખ્યો કશી, જાત નો ભરમ. ૬
 છોટ મોટ નો, નહીં લેશ દ્વેષ ભેદ,
 સરવ સાથનો, થાય ન્યાય એક ;
 જ્ઞાન દાનનું, પ્રપંસ પારણું ;
 શ્રાતા વક્તા ને, હોએ ભાવનું. ૭
 આપ્યાં મુક્ત-ફળ, માન પાન પુર,
 શુર, પુરાંણીને, દાન ધાન નુર ;
 ભુખો સુવે નહીં, ભીખારી કે ભુવો ;
 હશે અમળ કે, જે-વારશી પુરો. ૮
 નીશ્ચીંત ઉધીએ, ઉઘાડ બારણે ;
 ફરીએ રાત દીન, કામ કારણે ;
 નથી ચંડાળ કે, ચોરની ગજા ;
 ધજા તું ભોજની, પુર સ્વતંત્રતા. ૯
 આપીસ શીવની, તું રાજ પર સદા ;
 છીએ હમે હમેશ, તું તાજ પર શીદા ;
 વીદાગીરી લીએ, શુભ સાથ ની ;
 થજે દુઆ આમીન ! તેત્રીશ કોડની. ૧૦

(દોહરા).

શક્તી માં નો હાથ છે,
 હો રક્ષણ સંભાળ ;
 વિર વધતાળ સહાય થઇ,
 જોડે સુત પ્રતિપાળ. ૧

રાજટોળીની આ સફર,
કરે નિશ્ચિત નિદાન ;
સ્તુતી હુમારી એજકે,
સુસંગ ફરે સુખ ધામ.

૨

પારસી અને રોજમાહ અથવા નોરોજની સલામતી.

(રાગ-રામગ્રી).

- મહિના એકની ઉધમાંથી, ઉડે રશમી હર હપં ;
ત્રીસ દીલસે પાછા પલટી, કરે કદમ નો સ્પર્શ. ૧
- પાખ દીવસ અહુરમઝદ નો, લાંચે છ કદમી પાસ ;
ભાઇ ચારો ચાલુ રાખી, રોજ ભણે, નહિ માહ. ૨
- પણુ દરવરસે એવી આંટી, ગુંચવો ક્યમ એ બ્રાત !!
પલકે, જૂદા પલકે ભેગા, ઠીક થતી નથિ વાત. ૩
- જામ ક્યાની શરાખ ની, માગુ દુઆ દીલ હેત ;
વર્ષો જીવન પ્રાપ્તિનાં, બક્ષે અહુરમઝદ એક. ૪
- જરથોસ્તી ના સૂત-પૂતને, દઇએ આશિરવાદ ;
બેટા બેટી સદા દિપાવે, કરે દીન આબાદ. ૫
- તન પ્રાપ્તિ પરિવારની, સંપ સૂખઉજાણી ;
ન્યાયગાનોની નેક દુઆથી, વધો આબાદાની. ૬
- જામ ઉઠાવો હેતે પીઓ, નેક હમ દિન-હમ જાત ;
જરથોસ્ત નાં છે બન્ને ટોળાં, લેવો હાથમાં હાથ. ૭
- તન-મન-ધન સહુ ભેળીને, સગન આપો મરદાની ;
દીન એક દિલ એક કરવા, કસો કમર કદરદાની. ૮
- ખરો રોજ માહ ખોળિને, નક્કિ કહે સન-સાલ ;
નહોરોજ દીવસ નહોરોજ ને, દિને પાળો તહેવાર. ૯

- ભળતા દિવસની ગણત્રિમાં, ગુંચ આવે છે રોજ ;
ભણ્યું ગણ્યું નહિ રવા રહે, રોજ બાજે છે શોક. ૧૦
- ઉઠો ઉમંગથી હો હુમજતી, ઓ દાવર દસ્તૂર !!
ઝાળેદા, તમે કમ્મર કસો, ને કરો બેધીન અનૂકૂળ. ૧૧
- એક વખતે બાધ બાવરાં, સમજવો સહુ સાથ ;
સમજવેથી સમજી લેશે, વળશે આપો આપ. ૧૨
- ગણત્રિ શ્યાના કામાની, ધરો ખુરશદ નો હાથ ;
રોશન દીવો રૂસ્તમ નો, ચિરાગ ધરે તમ પાસ. ૧૩
- કદમી રશમી એકજ છે, છે એકત્ર ખુદ ખુદા
વસંતના મહિમા થકી, દેખો કુદરત યજ્ઞદાં. ૧૪
- શ્રુષ્ટી સારીમાં પરવરે, નવો આકૃતાબ્દી દીન ;
નવા વરસના ઘુંસ ફળાદી, જીવ જગવે નિશ્ચિત. ૧૫
- દુષ્ટ વખત હવે વહિ ગયો, હતો એક ભુંડો કાલ ;
કાળચક્ર ને કાળે દહાડે, થયા દેશનિકાલ. ૧૬
- રાજ મળ્યું મિનાચેહુર નું, જમશેદ જોવો પ્રતિપાળ ;
ક્રવચ વિજયનો સૂત-પૂત, રાજપત્ની દિનદાર. ૧૭
- સદા તાજ તેનું તપે, જીવો ધણું અનદાત ;
આમિન હોજો !! દુઆ ધણી, દીએ ધણા દિલદાર. ૧૮
- ધરમ કરમ સહુ સાથનો, લેશ મરમ નહિ હોય ;
ગમે સ્વયંવર વરજીને, વર લે ગમતો જોય. ૧૯
- રાજ્ય-સ્વરાજ્ય નો સ્હાવો લઇ, બાંધો ધર્મની ઢાલ ;
બાંધો ખરડી નીતિ ની, કતલ કરો ભુલ ભાલ. ૨૦
- ગયલી તક ઝટ આવે નહિ, પાછળ આવે ક્ષમ ;
ફાક શોક ફાકટ જશે, લિયો સ્હાવો નેકનામ. ૨૧
- જામ લેવો ધરમદાનની, દીલે રાખી દાઝ ;
ચાલુ સાલે સફળ કરો, ખુરશેદ ગણત્રિ આગાદ. ૨૨

(દોહરો).

- દીવ્ર રૂચીને મનરૂચી, કેમ કરીજ દયાય ;
 સુક્ષ્મિ ફરતાં લોહિમાં, કાં લાખ વર્ષ વહિજાય. ૨૩
- દેશ વેશમાં ફેર પણ, લોહી ધરમતો તેજ ;
 ખરિ મગરૂરી એજ છે, યાદ કરો હુમદેશ. ૨૪
- પડ્યો ફરક ઢંગ સંગમાં, ધ્યાન ધરમમાં સહેજ ;
 નીતિ રીત ડોળવાય છે, (કરો) જ્યાંની રીત આમેજ. ૨૫

સૃષ્ટીપ્રપંચ

(લલિત છંદ.)

- સુચિ તું સોડમાં, લેની હો ખુદા !
 જગત જૂઠ્ઠી, ઝાઝી આપદા ;
 જીવ દુખે બહુ, ધ્રુજ ધામથી,
 અભય માત્ર હું, તુંજ નામથી. ૧
- અખથી સૃષ્ટિ આ, કે જુદી દીસે !
 વટ વિચિત્ર ને, અંધતા હિસે ;
 સધન તરકરો, દાખી મારીને,
 દુષિત તે કરે, છે સતાવીને. ૨
- અલિત પૃથ્વીના, છેળ ભેળમાં,
 હરિ ફરી ઉડે, ચુડેલ સહેલમાં ;
 શૂભ અશૂભની, તૂલના કશી,
 ગતી સ યુગની, સ્વપ્નથી ખશી. ૩

સલામ સાથે ઈશારો.

(બહાર લાપિકા દોહરો).

સલા.

જીવ ને અગ્ની જળ તણો, અતી ઘણો આધાર;

હાંક શ્વાસ ને દેહનો, રવી છે જીવનગાર ૧

ગીર દસ્તીમાં સહુ પડે, દેહ દરદ અનિવાર;

શાહુ અને સરતાજ ને, સર છે શશિ સંસાર. ૨

તાલે વન ને ત્રિય ગુણી,

યાર વિના યજમાન;

ખા સ દાંડ ખોટા ઘણા,

ન હીં સૃષ્ટીનું ભાન; ૩

સલામ માન સ્વિકારશો, દૂઆ નેક અનેક;

પાપ ખુદા દેળે ઘણી, આશિષ બહુ વિવેક. ૪

(પારસી-ગુજરાતી.)

ગરીબી.

ગાની* તું ગરીબની, શું સમજે ગામી
 શું જાણે જફાઓ, શું દુખની ગતી!!
 ભુખ્યાંના ભુખની, બળતી છે આંચ ;
 ટવળતાં બચ્ચાંની, કોને તે દાઝ ?
 પશુ જેવાં પોદાં, કયુતર નિરદોષ!!
 જઈક માખાપો, ને વરં વહુની જોડ ;
 તફડે તે તરસ્યાં, ને નાગાં બે માલ !
 કર-રહીત હવા લઇ, જીવે બેહાલ.
 જફા તું ગરીબની, શું સમજે ગતી ?
 શું જાણે સંતાપો, શું દર્દની ડટી !
 લાંઘાં ને નાગાં, ની હોય શી ખજર ?
 કર વાળી વસ્તૂ, ની કાળી ચસર !
 કર તેને કારી, પણ હલકો છે ફૂલ ;
 પણ ભારે છે બોજો, ગરીબો પર ફૂલ !
 કર કર્તાં ડર તહારા, ભાવનો છે બહુ !
 કણીઆ ની કાતર, કાઢે છે લહુ!!
 બારાં ને કર નું, તો બહાનુ ધરે ;
 ખરોખર તે બહાને, પેટ પોહળું ભરે !
 મહેવલા ને મોદી, ની મસલત તો એક ;
 બહાનુ બતાવી, તોડે મહેવલા નો ટેક.

* પૈસાદાર.

દુખ્યાં દુકાળી, ભુખ્યાં બેભાન !
 માદીનું માની; દે બેવડું તે દામ ;
 મહેવલો જે દૂઝે, તો માદી ખિન્ને !
 નહાસે જે *મેઘો, તો માદી હસે !!
 પરપંચી પૃથ્વિનો, પરચંગી પ્રકાર !
 આશ માની દોરનો, દોરંગી દેખાવ ;
 ભરતી માં ભરણું, ને ઝોટે છે ખોટ !
 પણ કીચક તો રે'શે, જ્યાં પાણી નું જોર !!
 તું રાતો ને માતો, તું ખાતો પીતો ;
 તું પહેરે ઝાઢેને, બેશે ગાતો ગીતો ;
 રેદન તહારા રદયમાં, કરે શું અસર !
 તકસીર નહીં તહારી, ગની બે શીકર !!
 કસૂર તહારી એ છે, કેં નીચોવે ધણું ;
 હિસ્સા ને ભાગમાં, લે લાખો તણું !
 બહેપાર ને ધંધા, માં ધાભરી લીયે ;
 કરાંમતની કળ ખોલી, ખુંચી લીયે.
 તું રાતો ને માતો, વસીલે હરીફ ;
 નસીબે જોરાવર, થઈ નીચવે ગરીબ !
 તકસીર શું તહારી, ઝો માલે તુબ્બક !
 રોગી નાં દર્દ નો, ખમે રોગી દુખાવ !! ૧૦
 આરોગી પૈસાનો, ધનરોગી નુ દુઃખ ;
 સમજે શું કષ્ટી, શું લાંઘાં ની ભુખ !
 ભુખાની ભુખનો, કરે ભૂખો સત તોલ ;
 સુકાળી ની ગણત્રી માં, દુકાળી “ક્યા મોલ” ? ૧૧

નાગાંની તાઢનો, તુંને તે શું ખ્યાલ ;
 ઉનની તું હુંફ લે, તહારી પીઠે છે રયાલ !
 નાગાની નાડ નો, રેહ વૈદને વિચાર ;
 ધનવંત શું જાણે, ઠંડીનો ત્રાસ.

૧૨

તું રાતો ને માતો, ઝો શાહ-ધ-શરીફ !
 દાઝો દયા દધ, સંતોખો ગરીબ ;
 વીણેલું ચુંટેલું, સૌ ભેગું કરી,
 ભાગ આપી થા તું, ગરીબનો શરીક !
 જીવદાન નથી આ, દુનિઆ દોરંગ !
 જવું છે મુકીને, પલકમાં પવન !!
 નહોતાં ને ઊતાં, પલકે થશો ;

૧૩

હવાને આકારે, જઈ માલક મળશો !!!
 દયા દાન, ની પોઠી, પીઠે ધરો ;
 સાચો છે દોસ્ત તે, જાય આગળ વલ્લો !
 ઝોળખ તહારી આપી, રોશન કરે ;
 જીહાંન જાવે દાનમાં, બેહસ્ત તે બક્ષે !!

૧૪

૧૫

ન કાજ કે પાજ, કે ગાજ ગંવાર ;
 દાદાર ની દરગેહ, ન કોઈની તમાંહ !
 તગાદી શીશાદી, દીમાગી ન થા ;
 નાચાર ને નાંતવાં, નો દોસ્ત છે ખુદા.
 ખ્યાલ કર દીમાગી, ખ્યાલ કર ઝો યાર !
 કે ચઢતી ને પડતી, ના ચક્રર હજાર ;
 ભરતી ને ઝોટનો, ધ્યાન ધર નિયમ ;
 જમા ખર્ચ ખુદા નો, છે ભારે મરમ.

૧૬

૧૭

ઝો દસ્તુર ઝો દાવર, મૂળવર ગતી ;
 ઘડીભર ની ભરતી, માં રેહજે નમી !
 પડતી ની નાવો, બી રેહ છે તથ્યાર ;
 કુંદરત ના ભેદનો, તું ભુલતો ના સાર !!! ૧૮

બંદગી.

નમી ને નમું છું, નમું એક ખુદા,
 નમું અશો જરતોસ્તને, વફા રહી સદા ;
 તન રાખું સાફ હું, મનસની ભણી ;
 ગવસની, કુનસની, ની માંચું મતી. ૧

પેગમખર અનેકને, આપું છું માન ;
 જાહેર કર્યાં જેહને, કુંદરતના કલામ ;
 મનાવે, ભણાવે, જણાવે જે એક ;
 તે માણસ ના રૂપ માં, ફરેશતો છે નેક. ૨

લે દાખલો ચીરાગનો, જે જાતે બજે ;
 પણ દે રોશની ખદકને, ખુદ જલતો રહે !
 પેગમખર અશોએ, તન ને તસ્દી દધ ;
 આલમ ના દર્દો, દુઃખ જાતે સહી. ૩

તેથી માનો પેગમખર, અનેક ને અશો,
 તન બાળી ખુદનું, દીને દીવો કર્યો ;
 હોશમંદ કીધી, ખલક પરેજગાર,
 બત્તી પેરે બળતા રહી, આપી રોશની કીરતાર. ૪

ધરતી ની હસ્તી થી, આજની ઘડી ;
 લખાઇ હશે લખો, કરોડો કવિત !
 ગાયન ને ગીતનો, કાંહ હોય શુમાર !
 કીરતી કરામત, લખવે આવે ન પાર. ૫

- તારાની ગણુત્રી, ને જીવજંત હીસાખ ;
કાઠી શકે કોણુ, લે લાખો અવતાર ;
છતે છયાં લખવા, તતપર બને ;
જાણાસા ને મમતા, ની હદ નહીં મળે. ૬
- લખખોની બંદગી, એખાદત હજાર ;
સદીઓથી લોકે, કરી અખતી ચાર !!
તેને કહીએ કેમ કુંકું, સૌ સૌ નો ધરમ ?
હોશે માલીક નો, તેમાં મ્હોટો ભરમ !! ૭
- શાહી નો સરોવર, કલમ ખાલી કરે ;
ખ્યાન કુદરત તાહરું, કેમ થઇ શકે ?
ખાહોશ લહીઆ ઓ, ને હોશમંદ દુરંદ*
એશે સૌ થાકો, નહીં સમજે મરમ. ૮
- નમુ ત્હારું નામ લઇ, પાખ પરવરદીગાર ;
બક્ષીસ કર અક્કલની, ખજનો અપાર ;
બંદગીના ખ્યાલમાં, સદા રાખ સજગ ;
શું ગોળા ને ગુંમખજ, બનાવ્યા અથાગ !! ૯
- શું તારા શીતારા, શું મહાતાખ ખુરશેદ ;
શું મંદીને તેજી, પલવારમાં કરેછ !!
ખુશાલી ધડીમાં, ગમથી ખાલી ન કોય,
મગરૂર રંજીદે, વ,ગરૂરો બી રોય. ૧૦
- ગતી બી તું કરે, કરે ધડીમાં ફકીર ;
ફકીરો ને બક્ષે, તું તખ્ત તાજગી ;
કરે સાજનં ને માંદાં, ને સાજનં બીમાર ;
અજબ ત્હારી કુદરત, શું કરવો વીચાર !! ૧૧

શરીક કર ઓ સાહેબ, નખીનો શરીક ;
બદી ને ખુરદથી, દુર રાખ હરીક ;
હેમ્મક ને ઉલ્લુ થી, દુર કર દાતાર ;
સુજતો ની સંક્રમાં, મ્હને તું બેસાડ.

૧૨

ચોરો ને ચાડ્યા, થી, દુર કર ખુદા ;
જીભી ને જૂઠાં થી, રાખ દુર સદા ;
માયા ને મ્હેરમાં, નીવાળે દાતાર ;
ઘાટકી ને ખાટકી, ની છાંવ ન બતાવ.

૧૩

આ નાદાન છે દેહ, તેને દાના બનાવ ;
દયાને મયાની, દીલે ન્હેરો ચલાવ ;
સખાવતે હાતમ, કરો હૈડે નરમ ;
જાત પર જાતનો, નહી રાખું ભરમ.

૧૪

ખામોશી ની ખાશ્યત, બખસળે ખુદા !
રેહમ ના ઝરાને, વે'તા રાખો સદા ;
વેરભાવ અદાવત, ને ક્રોધી મતી ;
નો, કરજે તું નાશ, ઓ જગના પતી !

૧૫

આ લાલચની દેહને, દરસ્તી દઇ,
સુધારો મગજની, અશાંતી લઇ ;
બક્ષેસની કીમ્મત, કશોતી કરાવ,
તન પાપી ને આપો, મન-મુક્તી નો ભાવ.

૧૬

હો નેકી ના સાગર, દયા ના દરીઆવ ;
તું હેતી હેતે શ્રિ, નીવાજશ વરસાવ !!
તન તો છે ગાફેલ, પણ રૂહ તો છે નેક ;
રૂહ ના ફરમાનમાં, રાખજે અનેક.

૧૭

તન સદા ખાકી, (પણ) રૂહ તહારું છે નૂર ;
રૂહ ના ફરમાન માં, રાખ તું મશગુલ ;

- તનથી થાય પાપો, તે તન ભોગવી પડે ;
 પણ પાપ રહ આખેરશ, તું એક માં મળે. ૧૮
- તન કરે પાપો, તે મન કરે મના ;
 કુદરત તહારા ખેલમાં, શું રહી મળ્યાં ?
 તું શાહેય નાં તનનો, રહ છે તનખાહ ;
 તન છોડી જશે, તું શાહેય-દરગાહ. ૧૯
- રહ તનનો *આશીંદ, સમજે તન નો મરમ ;
 છેવટ તન ને ફેંકી, જશે તહારે શરન ;
 તહારાં તેજ તપ્તની પાસે, તે ઉભું રહી ;
 કેહશે હકીકત, અતથી છતી સુધી. ૨૦
- કસોટી પર સોનું, કશી જુવે સોનાર ;
 કશી જોશે તહારાં, કામ જે શુમાર ;
 બેહેસ્ત ને દોજખ, નજર સામે મુકે,
 બે માંથી એક તુને, બદલો દીએ. ૨૧
- હો ! નેક ! હો ! એક તું, સૌ બાપોના બાપ ;
 બક્ષો ની માશી, ને કાપોની પાપ ;
 હો ! દાતા દયાળુ, પાપ પરવર દીગાર ;
 મન ના કલાંમો, તન પાસે કરાવ. ૨૨

* રહેવાશી.

સ્ત્રી-વર્ગની કીર્તિમાં, વિજળીબાના નામનો રાજ્યો.

(ગોદડસ્મિથનો ગુજરાતી વેષધારી).

(રામ-મરશિયો).

ઝાય ! હાય રે ! કુટો લોકો સહુ શીયાણા. —ટેક.

મુકો પોકો નામે વિજળીબાના ;

ધરો શોક અહો !! હો !! નમાના—જી ઝાય !!

ઝાય રે ! કુટો લોકો.

૧

ચંચળ વિજળી હતી સતિ શ્યાણી ;

જાતે ભોળી ભલીને નિરમાની—જી ઝાય !

હાય રે ! કુટો લોકો.

૨

તારિક્ષ ગાતાં જે ઠોકી નગારાં ;

તેનું લેતાં ન માન એ શરમાળાં—જી ઝાય !

હાય રે ! કુટો લોકો.

૩

કરતાં નહોતાં તે કોને આજ્ઞૂરદાં ;

મિઠા ખોલે સૌને તે રિઝવતાં—જી ઝાય !

હાય રે ! કુટો લોકો.

૪

ગરૂજઉ માગે તો ‘ ના ’ નહિ કહેતાં ;

પાછું દેવાના કોણ જે દેતાં—જી ઝાય !

હાય રે ! કુટો લોકો.

૫

અજ્ઞ રીત્યે જીતે જાદુ જોરે ;

મોહિત-માળો નાંખી સહુનિ કોટે—જી ઝાય !

હાય રે ! કુટો લોકો.

૬

નહિ વહેતાં રસ્તે કદી વાંકા ;

સિવાય જ્યારે તે પાપો કરતાં—જી ઝાય !

હાય રે ! કુટો લોકો.

૭

ચુંદડી મોળી ને સાલ સાલ લીલી ;

પેહરી જતી સુણવા કથા જોડી—૭ ઝોય !

હાય રે ! કુટો લોકો. ૮

નહિ વિચે તે આંખે કબીખી ;

શિવાય અંપે થાકી કથા સુણતી—૭ ઝોય !

હાય રે ! કુટો લોકો. ૯

કબુલું બોલું બોલે બોલ સાચા ;

એસકી ભમતા વકાશિ મો ખાંકા—૭ ઝોય !

હાય રે ! કુટો લોકો. ૧૦

પુડે ફરતા તા ખુદ મહારાણા ;

જ્યારે જતાં એ બાધજી પહેલાં—૭ ઝોય !

હાય રે ! કુટો લોકો. ૧૧

લક્ષ્મીમાતા પછીથી રીસાયાં ;

જોખન દુટયાં ને તેજ અખવાયાં—૭ ઝોય !

હાય રે ! કુટો લોકો. ૧૨

વચન બોલ્યા ડાઁફર સુધા જેવાં ;

હતાં દરદો ધાતક-વિજળીઆનાં—૭ ઝોય !

હાય રે ! કુટો લોકો. ૧૩

ભલે કુટીએ રાજ્યા સહ રોષને ;

ભલે મોલ્લો ક' જાણી જોધને—૭ ઝોય !

હાય રે ! કુટો લોકો. ૧૪

તેનું આવતે ન મ્હોત આજ કાલે ;

મુવાં હોતે જો તે આવતી સાલે—૭ ઝોય !

હાય રે ! કુટો લોકો નિ સહ શીયાણા. ૧૫

